

**ÇALIŞMA HAYATI ULUSLARARASI
DÜZENSİZ GÖÇLE KARŞILAŞTIĞINDA:
ŞANLI URFA İLİNDEKİ SURİYELİ
GÖÇMENLERİN DURUMU**

Yüksek Lisans Tezi

Şehmus YARDIMCI

Eskişehir 2018

**ÇALIŞMA HAYATI ULUSLARARASI DÜZENSİZ GÖÇLE
KARŞILAŞTIĞINDA: ŞANLIURFA İLİNDEKİ SURİYELİ GÖÇMENLERİN
DURUMU**

Şehmus YARDIMCI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uluslararası İşletmecilik Programı/İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ozan AĞLARGÖZ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

07.2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Şehmus YARDIMCI'nın "Çalışma Hayatı Uluslararası Düzensiz Göçle Karşılaştığında: Şanlıurfa İlindeki Suriyeli Göçmenlerin Durumu" başlıklı tezi 25 Temmuz 2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan İşletme (Uluslararası İşletmecilik) Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Dr.Öğr.Üyesi Ozan AĞLARGÖZ

Üye : Doç.Dr.Umut KOÇ

Üye : Dr.Öğr.Üyesi Hakan SEZEREL

İmza

.....
.....
.....

Prof.Dr.Metin COŞKUN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

.....

**ÇALIŞMA HAYATI ULUSLARARASI DÜZENSİZ GÖÇLE
KARŞILAŞTIĞINDA: ŞANLIURFA İLİNDEKİ SURIYELİ GÖÇMENLERİN
DURUMU**

Şehmus YARDIMCI

İşletme Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 07.2018

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ozan AĞLARGÖZ

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle ortaya çıkan düzensiz uluslararası göçün durumunu çalışma hayatı bağlamında betimlemektir. Çalışma, Suriye kaynaklı göçten en çok etkilenen ve Suriyeli göçmenlerin en yoğun olarak yaşadığı illerden birisi olan Şanlıurfa ilinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma, yöntem olarak durum çalışması şeklinde tasarlanmıştır. Araştırma kapsamında çalışma hayatı göç olgusuyla ilişkilendirilerek irdelenmiştir. Durum çok yönlü bir şekilde incelenip karşılaştırmalar yapılarak olgunun zengin bir şekilde betimlenmesi sağlanmıştır. Çalışmada veri elde etme tekniği olarak yarı-yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir. Yaşanan düzensiz uluslararası göç hareketinin çalışma yaşamı bağlamındaki durumunun betimlenmesi amacıyla tüm paydaşların görüşüne başvurulmuş ve bu amaçla Suriyeli göçmen çalışanlar, Suriyeli göçmen istihdam eden işletme sahipleri ile Suriyeli göçmen girişimcilerden oluşan toplam 40 katılımcıyla, 3 farklı dilde (Türkçe, Kürtçe ve Arapça) yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veriler betimsel olarak analiz edilerek yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda Suriyeli göçmen çalışanların; iş bulma ve çalışma yeri seçiminde, işletmelerinin kuruluş yeri seçiminde ve göç edilecek yer seçiminde, akrabalık bağları ile Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerin belirleyici olduğu görülmüştür. Ayrıca göçmenlerin çalışma koşulları, istihdam edilme sebepleri ve çalışma hayatında yaşadıkları sorunlar ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Düzensiz göç, İşletme, Çalışma hayatı, Suriye, Şanlıurfa.

ABSTRACT

WHEN THE WORKING LIFE MEETS WITH INTERNATIONAL IRREGULAR MIGRATION: THE CASE OF SYRIAN IMMIGRANTS IN ŞANLIURFA PROVINCE

The purpose of this study is to describe the case of working life affected by the international irregular migration caused by the Syrian civil war which was started in 2011. The study was conducted in Şanlıurfa province of Turkey which is one of the most affected cities from the Syrian migration and where Syrian immigrants mostly reside. Within the scope of the study, the situation of the working life was investigated concerning the migration phenomenon. The phenomenon was comparatively scrutinized from multiple perspectives providing a rich description of the case. Empirical material of the study was generated using semi-structured interviews. To describe the situation of working life within the context of irregular international migration, 40 face-to-face interviews, embracing most of the stakeholders including Syrian immigrants, Turkish entrepreneurs employing Syrian immigrants, and Syrian entrepreneurs operating in Turkey, were conducted in three different languages (Turkish, Kurdish and Arabic). Empirical material of the study descriptively analyzed and interpreted. Findings of the study revealed that kinship and existence of Syrian migrant population is found to be determinant on job finding and workplace choice, location selection for entrepreneurs, and decisions on migration destination. Also, the study exposed the current situation of the working conditions, reasons for employment, and the problems associated with working life experienced by immigrant workers.

Keywords: Irregular migration, Business, Working life, Syria, Şanlıurfa.

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecinin her aşamasında benden desteklerini esirgemeyen, bilgilerini aktaran, yol gösteren ve en önemlisi sürekli beni motive eden danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Ozan AĞLARGÖZ'e çok teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Çalışmanın gelişmesinde yapıcı eleştirileriyle destek olan Doç. Dr. Umut Koç ve Dr. Öğr. Üyesi Hakan Sezerel'e teşekkür ederim. Çalışma içerisindeki fikirleriyle bana destek olan araştırma görevlisi arkadaşım sayın Mahmut BAKIR'a teşekkür ederim.

Araştırmanın her aşamasında katılımcılara ulaşmam da bana yardımcı olan arkadaşlarım Kâmil GÜLŞEN'e, Sinan PATAK'a, Mahsun TÜFENK'e; katkılarıyla bana güç veren arkadaşım Volkan KARAKUŞ'a teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde görüşme yaptığım tüm katılımcılara teşekkür ederim.

Eskişehir'de bulunduğum süreç içerisinde bana kapılarını açan Mendalılar Ailesi'ne teşekkür ederim.

Her zaman yanımda olan, maddi manevi destek veren aileme teşekkür ederim.

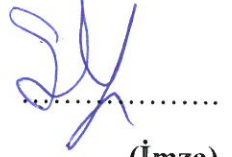
Kardeşim Davut YARDIMCI 'ya özlemlerimle...

Şehmus YARDIMCI

Eskişehir, 2018

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığımı ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmam ile ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

(İmza)

Şehmus YARDIMCI

(Adı-Soyadı)

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR	V
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	Vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
GÖRSELLER DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR	xv
1.GİRİŞ	1
1.1. Sorun.....	2
1.2. Amaç	2
1.3. Önem.....	2
1.4. Varsayımlar	2
1.5.Sınırlılıklar	3
1.6. Tanımlar	3
1.6.1. Göç	3
1.6.2. Düzensiz ve yasadışı göçmenler.....	5
1.6.3. Mülteciler ve sığınmacılar	7
1.6.4. Uluslararası göç	9
1.6.5. Kaçak işgücü	11
2. AJ ANYAZIN	12

2.1. Göç ile İlgili Kuramlar	12
2.1.1. Uluslararası itme çekme modeli.....	12
2.1.2. Tarihsel-yapısalcı yaklaşım	13
2.1.3. Yeni ekonomi: makro kuram	14
2.1.4. Yeni klasik ekonomi: mikro kuram.....	14
2.1.5. Göç sistemleri teorisi.....	15
2.1.6. Ravenstein göç kanunları	16
2.1.7. Dünya sistemi (merkez- çevre) göç kuramı.....	17
2.2. Göç Konulu Bazı Görgül Çalışmalar.....	17
2.3. Göçün Nedenleri	19
2.3.1. Siyasal ve sosyal nedenler	20
2.3.2. Ekonomik nedenler	20
2.3.3. Demografik nedenler.....	21
2.4. Göçmenlerin Az Gelişmiş ve Gelişmiş Ülkelerle İlişkisi	21
2.5. Göç ve İşletme İlişkisi.....	24
2.5.1. Göçmenlerin çalıştığı iş alanları.....	25
2.5.2. Göçmen girişimciliği.....	28
2.5.3. Geçici koruma sağlanan yabancıların çalışmalarının hukuki boyutu	30
2.6. Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Ekonomik Etkileri	33
3. YÖNTEM	38
3.1. Araştırma Yöntemi: Durum Çalışması	38
3.2. Katılımcıların Seçimi	39
3.2.1. Katılımcıların özellikleri.....	40
3.3. Veri Elde Etme Aracı: Yarı-Yapılandırılmış Görüşme.....	42
3.4. Veri Analizi	44

3.5. İnanırcılık	44
4.BAĞLAM	47
4.1. Şanlıurfa'nın Demografik ve Sosyo-Ekonomik Durumu	48
4.2. Şanlıurfa'daki Göç ve Etkisi	49
4.3. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler.....	53
5. BULGULAR VE YORUM.....	62
5.1. Suriyeli Göçmenlerin Çalışma Koşulları	62
5.1.1. Suriyeli göçmenlerin çalışma motivasyonu	62
5.1.1.1. Mecburiyet	62
5.1.1.2. Hayat pahalılığı	64
5.1.2. İş bulma ve çalışma yeri seçimi	64
5.1.2.1. Akrabalık bağları.....	64
5.1.2.2. Kültürel yakınlık.....	65
5.1.2.3. Meslek değiştirme	66
5.1.2.4. Mesleğin devamlılığı.....	66
5.1.3. Suriyeli göçmen çalışanların yaşadığı sorunlar	66
5.1.3.1. Emek sömürüsü.....	66
5.1.3.2. Farklı ücretlendirme	67
5.1.3.3. Kültürel farklılıklar	70
5.1.3.4. İletişim sorunları	72
5.1.3.5. İş yapış tarzındaki farklılıklar.....	74
5.1.3.6. Farklı bir ülkede çalışma	78
5.1.3.7. Yerli çalışanların olumsuz tutumları.....	78
5.2. Suriyeli Göçmen İstihdamı	79
5.2.1. Mesleki tecrübe.....	80
5.2.2. Destek olmak amaçlı istihdam.....	81

5.2.3. Müşteri çekme potansiyeli	82
5.2.4. Yabancı dil bilgisi	83
5.2.5. Yerli işçi istihdamında yaşanan sorunlar	83
5.3. Suriyeli Göçmen Girişimciler	85
5.3.1. Suriyeli göçmenleri girişimci olmaya iten sebepler	85
5.3.1.1. Ağır çalışma koşulları ve hakkını alamama	85
5.3.2 Kuruluş yeri seçimi	89
5.3.2.1. Suriyelilerin yoğunlukta olduğu yerler	89
5.3.2.2. Coğrafi yakınlık	90
5.3.3. Suriyeli göçmen girişimcilerin yaşadığı zorluklar	91
5.3.3.1. İşyeri açma sürecinde yaşanan zorluklar	91
5.3.3.2. Tedarik süreçleriyle ilgili yaşanan sorunlar	92
6. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	94
6.1. Sonuç	94
6.2. Tartışma	98
6.3. Öneriler	98
KAYNAKÇA	100
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1 Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Ekonomik Etkileri SWOT Analizi.....	35
Tablo 3.1 Görüşme yapılan Suriyeli göçmen girişimciler.....	40
Tablo 3.2 Görüşme yapılan Suriyeli göçmen istihdam eden işletme sahipleri.....	40
Tablo 3.3 Görüşme yapılan Suriyeli göçmen çalışanlar.....	41
Tablo 3.4 15-64 yaş arası kadınların yıllara göre işgücüne katılım oranları.....	42
Tablo 3.5 Görüşme kapsamında odaklanılan konular.....	44
Tablo 3.6 Veri çözümlenmesinde belirlenen temalar ve kodlar.....	46
Tablo 4.1 Şanlıurfa ilinin dönemsel olarak göç durumu.....	50
Tablo 4.2 Şanlıurfa temel işgücü göstergeleri.....	51
Tablo 4.3 İşyerlerinin sektörel dağılımı.....	52
Tablo 4.4 2015 yılında Şanlıurfa'dan en çok ihracat yapılan ülkeler.....	53
Tablo 4.5 Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler.....	53
Tablo 4.6 Geçici koruma kapsamındaki suriyelilerin illere göre dağılımı.....	54
Tablo 4.7 Geçici barınma merkezleri.....	57
Tablo 4.8 Biyometrik verileri alınarak kayıt altına alınan suriyelilerin yaş ve cinsiyete göre dağılımı.....	58
Tablo 4.9 Eğitim durumu.....	59
Tablo 4.10 Kamp dışında yaşayan Suriyelilerin mesleki dağılımı.....	60
Tablo 4.11 Mesleklere göre kayıtlı işsiz sayısı.....	60

Tablo 4.12 Mesleki işe yerleştirme sayıları.....	61
Tablo 5.1 İşverenler açısından Türk vatandaşı ile Suriyelilerin çalıştırma maliyetleri..	70
Tablo 5.2 Suriyeliler tarafından açılan şirket sayısı.....	90
Tablo 5.3 En fazla Suriyelilerin yaşadığı 10 ilde Suriyeliler tarafından açılan şirket sayısı.....	91

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1 2016 yılında yakalanan düzensiz göçmenler (ilk 10 uyruk).....	6
Şekil 2.1 Menşe ve gidilecek yerdeki faktörler ve araya giren engeller.....	12

GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 4.1 Şanlıurfa Akçakale çadır kenti.....	56
Görsel 5.1 SGÇ 13.....	63
Görsel 5.2 SGÇ 15, SGÇ 17.....	76
Görsel 5.3 SGÇ 6	84
Görsel 5.4 SGG 5.....	86
Görsel 5.5 SGG 7.....	87
Görsel 5.6 SGG 10.....	88

KISALTMALAR

AFAD:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM:	Birleşmiş Milletler
BM (UNHCR)	Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü
BMİB	Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇSGB:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GİGM:	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
HÜGO:	Hacettepe Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
HÜGÖÇ:	Harran Üniversitesi Göç Politikaları Çalıştayı
ILO:	Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM:	Uluslararası Göç Örgütü
İGAM:	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
İPA:	Katılım Öncesi Mali Yardım
İŞKUR:	Türkiye İş Kurumu
ORSAM:	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
SGÇ:	Suriyeli Göçmen Çalışan
SGG:	Suriyeli Göçmen Girişimci
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
TDK:	Türkiye Dil Kurumu
TOBB:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
GİİS:	Göçmen İstihdam Eden İşletme Sahibi
YUKK:	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1.GİRİŞ

Göç hem bölgesel hem de küresel anlamda ülkeleri derinden etkileyen dinamik bir olgudur.

Dünyanın farklı yerlerinde meydana gelen savaşlar, doğal afetler, toplumsal ve siyasal gelişmeler, ekonomik sorunlar, kutuplaşmalar ile teknoloji, ulaşım ve iletişim alanında meydana gelen yenilikler gerek bireysel gerekse kitlesel göç hareketlerinin başlamasına neden olmaktadır. Tüm bu sebeplerden dolayı göç, bulunduğu yeri değiştirmek, daha rahat bir hayat, daha iyi koşullar altında yaşamak ve daha iyi iş imkânlarını elde etme amacını taşımaktadır.

Türkiye coğrafi konumu itibariyle hem transit hem de hedef ülke olarak göç hareketlerinden etkilenmektedir. Bu durum Türkiye için bazı sorunları beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmada öncelikle göç olgusunun kavramsal çerçevesi, göç edilen yerdeki yansımaları ve göçün nedenleri incelenmekte, özelde ise Suriye göçünden en çok etkilenen şehirler arasında bulunan Şanlıurfa ilindeki Suriyeli göçmenlerin çalışma hayatları üzerinde durulmaktadır.

Araştırma, çalışma hayatı uluslararası düzensiz göçle karşılaştığında ortaya çıkan durumu anlamaya yöneliktir. Çalışmada; Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin hangi sektörlerde ve hangi iş kollarında çalıştığı, göçmenlerin kurduğu işletmelerin özellikleri, Şanlıurfa'ya göç edenlerin genel durumu, Suriyeli göçmenlerin çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar ile uyum sürecinde yaşadıkları zorluklardan söz edilecektir.

Çalışma 6 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın amacı, önemi ve göç ile ilgili tanımlara yer verilmektedir. İkinci bölümde, alanyazın taraması ile göçle ilgili kuramların yanında göçün nedenleri incelenmiş ve göç ile çalışma hayatı arasındaki ilişki ortaya çıkarılmıştır. Üçüncü bölümde çalışmada tercih edilen araştırma yöntemi açıklanmaktadır. Durum çalışması sonucu ortaya çıkan temalar, kodlar ve kavramlar betimlenmiştir. Bu çalışmanın görgül materyali, amaçlı olarak seçilen katılımcılarla yürütülen yarı-yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla geliştirilmiştir. Görüşmelerin tümü, araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma, araştırmacının erişim kolaylığı ile uluslararası düzensiz göçten en çok etkilenen illerden birisi olması nedeniyle Şanlıurfa ilinde yürütülmüştür. Çalışma kapsamında göç olgusunun çalışma

hayatındaki tarafları olan Suriyeli göçmen çalışanlar, Suriyeli göçmen girişimciler ve Suriyeli göçmenleri istihdam eden işletme sahipleriyle görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümü araştırma bağlamının betimlenmesine ayrılmıştır. Bu şekilde temaların bağlamla ilişkilendirip daha net bir şekilde anlaşılması amaçlanmıştır. Beşinci bölüm olan bulgular ve yorum bölümünde çalışmadaki katılımcılardan elde edilen veriler, doğrudan alıntılarla zenginleştirilerek yorumlanmıştır. Altıncı ve son bölümünde çalışmanın geneline ilişkin sonuç, tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

1.1. Sorun

Bu araştırma, çalışma hayatı uluslararası düzensiz göçle karşılaştığında ortaya çıkan durumu betimlemeyi ve olası çözüm önerisiyle birlikte açıklamayı amaçlamaktadır.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerin başında gelen Şanlıurfa'da göçten etkilenen işletme, işveren ve işçi gibi tarafların incelenmesi ve yaşanan durumun çalışma hayatı açısından betimlenmesidir.

1.3. Önem

Bu araştırma, Suriye'den gelen kitlesel göç hareketinden dolayı Şanlıurfa'daki işgücü yapısı ve işletmelerde meydana gelen değişim ve bu değişimin getirdiği olumsuzlukların ortaya çıkarılması açısından önem arz etmektedir. Suriyeli göçmen istihdam eden işletme sahipleri, Suriyeli göçmen çalışanlar ve Suriyeli girişimcilerden elde edilen verilerle göç olgusunun çok yönlü bir bakış açısıyla incelenmesi sağlanmıştır. Böylelikle konuyla ilişkili tüm paydaşların görüşleri doğrultusunda mevcut durum zengin bir şekilde betimlenmiştir.

1.4. Varsayımlar

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışma da bazı varsayımların varlığını gerekli kılmıştır. Aşağıda bu çalışma kapsamındaki varsayımlar sıralanmaktadır.

Suriye göçmenler, genelde Türkiye'nin, özelde ise Şanlıurfa ilindeki çalışma hayatı başta olmak üzere; ekonomik, demografik ve sosyal yapısı üzerinde önemli etkiye sahiptir.

Düzensiz uluslararası göç çalışma hayatını yoğun bir şekilde etkilemektedir.

1.5.Sınırlılıklar

Yapılan çalışmanın araştırma sürecini ve sonucunu etkilemesi düşünölen sınırlılıkların başında göç olgusunun genellikle sosyal, psikolojik ve siyasal açıdan incelenmesi ve bu nedenle konuyu işletme disiplini açısından değerlendirmeyi amaçlayan akademik çalışma sayısının yeterli düzeyde olmamasıdır. Araştırılan konunun “Göç ve Çalışma ilişkisi” bakımından incelenmesi, yeni sayılabilecek alan yazın örneklerinden biridir. Bu durum çalışmanın araştırma çerçevesi üzerinde kısıtlayıcı bir etki yaratmaktadır. Suriyelilerin Türkiye'nin hemen hemen her iline dağılmış olması da erişimi zorlaştıran bir durumdur. Bu durum, bölgesel olarak farklı sorunların ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı kentlerden biri olan Şanlıurfa ili ile sınırlandırılmış olduğu da göz ardı edilmemelidir.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Göç

Göç, farklı disiplinler tarafından araştırılan bir konu olduğu için literatürde göç kavramına ilişkin farklı tanımlara rastlanmaktadır. Kavramın net bir şekilde anlaşılabilmesi için göçe ilişkin farklı tanımların üzerinde durulması gerekmektedir.

Türk Dil Kurumu'na [TDK] göre göçün anlamı; nakil, evden eve taşınma ve taşınma sırasında götürölen ev eşyalarıdır. TDK tarafından yapılan göç ile ilgili bir diğer betimlemede göçün anlamı; “ekonomik, siyasal, toplumsal sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” (www.tdk.gov.tr, 31.10.2017) şeklinde ifade edilmiştir.

Uluslararası Göç Örgütü [IOM] göçü “uluslararası bir sınırı geçmek veya bir devlet içinde yer değiştirmek” olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre göç; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Bu hareketlerin özneleri mülteciler, yerinden edilmiş göçmenler ve ekonomik göçmenlerdir.

IOM (2009) en geniş kapsamıyla göçü, anlamlı bir mesafe ile birbirinden uzaklaşma ve bu uzaklaşma sonunda etki yaratacak kadar bir süreçte gerçekleşen yer değiştirme hareketleri olarak tanımlanmıştır (IOM, 2009'dan aktaran Erder, 1986, s. 9).

Beşerî coğrafya açısından göç mekân ile ilişkilendirilirken, demografik açıdan nüfus baz alınarak incelenmektedir. İktisatta ise göç olgusu, üretim faktörlerinin uluslararası düzeyde geçişi olarak ele alınmaktadır. Bütün farklı bakış açıları bütüncül bir şekilde irdelendiğinde göçün ekonomik, sosyal ve siyasal etki alanları olan bir kavram olduğu ortaya çıkmaktadır (Aydoğanoglu, 2007, s.4).

Göç kavramı; toplulukların veya bireylerin ekonomik, siyasal, dini ve sosyal sebeplerden ötürü yerleşim maksadıyla başka bir yere gitme hareketlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Göç hareketleri ülke içerisinde ise iç göç, ülke dışında ise dış göç veya uluslararası göç olarak anılır. Göç, aynı zamanda göçmenlerin, göç edilen ülkede belli bir süre yaşamlarını sürdürme durumları olarak da ifade edilebilir (Çakır, 2011, s. 210).

Göç olgusunu süresine göre sınıflandıran Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü [BMİB] kısa süreli göçün, bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye 3 aydan fazla, 1 yıldan az kalan bireyleri içerdiğini; uzun süreli göçün ise, en az 1 yıllık kendi ülkesinden ayrı kalma durumu olduğunu ifade etmektedir (BMİB, 1998, s.10).

Göç kavramına ilişkin çeşitli tanımlara değindikten sonra göç olgusunun öznesi olan göçmen kavramı üzerinde durmak yerinde olur.

Uluslararası düzeyde genel kabul gören bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Göçmen teriminin, “kişisel rahatlık” amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendilerinin veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır (Çiçekli, 2013, s.44).

Birey ya da toplulukların göç etme kararı göçün gerçekleşeceği anlamına gelmemektedir. Her ülkenin göç konusunda kendisine has kuralları vardır. Örneğin gelişmiş ülkeler nitelikli işgücüne olumlu yaklaşırken, niteliksiz veya sorunlu olarak gördükleri kişileri kabul etmemektedir. Son yıllarda yaşanan ülkeler arası terörizm olayları nedeniyle bu konu üzerinde önemle durulmaktadır (IOM, 2009, s.22).

Bu bölümde ayrıca göçmen kavramına ilişkin benzer ve bazen sıklıkla karıştırılan kavramların da netleştirilmesi gerekir. Göçmenleri mültecilikten ayıran en önemli unsur, gönüllü olarak göç kararının verilmesidir. Daha çok kendi istekleri doğrultusunda

ülkelerinden ayrılmış kişiler için göçmen tanımlaması yapılmaktadır. Mültecilik kavramı ise zorlama ve baskı sonucu oluşan bir durumdur.

Göçün, belli kurallar etrafında gerçekleştiği ve hukuki yollar üzerinden denetlendiği düzenli göç olgusu ülkeler için daha az sorunlu bir durumdur. Daha önceden belirlenmiş yasal çerçevelerin imkân tanıdığı ölçülerde gerçekleşen bu göç, zorunlu göçten dolayı ülkelerinden ayrılan düzensiz göçmenlerden bu yönüyle ayrılmaktadır. Devam eden bölümde düzensiz göç ve yasadışı göçmenler konularına değinilecektir.

1.6.2. Düzensiz ve yasadışı göçmenler

Bu kavram yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eder. (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [YUKK], Md. 3 (1) (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], s,42).

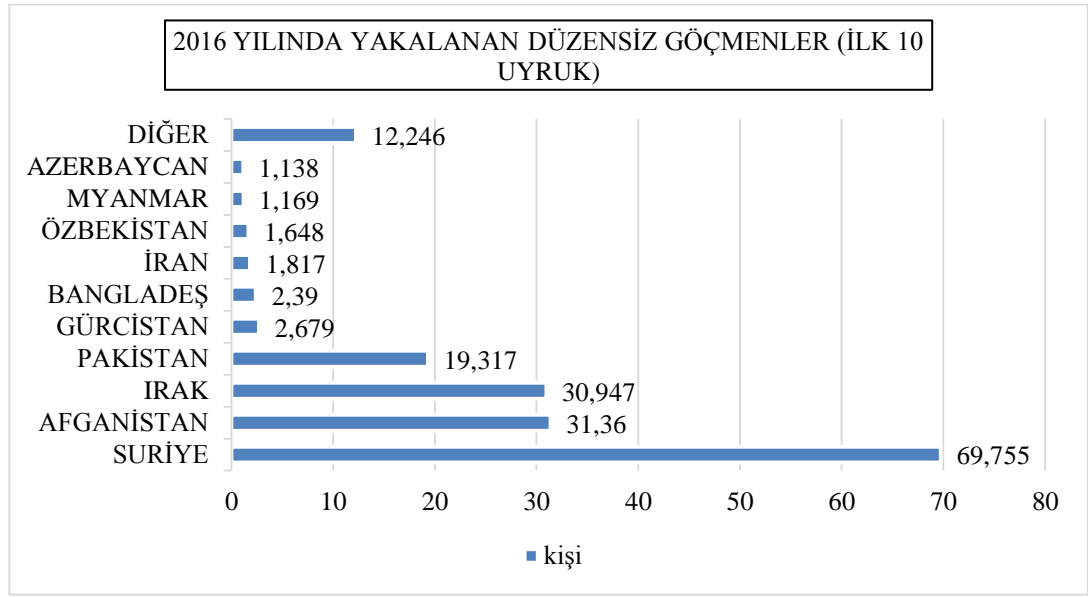
Düzensiz ve yasadışı göçmenler hedef ülkeler için ülkelerine yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkesini terk ederken gerekli prosedürlere uymayarak ülke sınırlarını geçen kişileri de içermektedir. Transit ülkeler açısından kaynak ülkelerden hedef ülkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollarla ülkeye girip bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanıp ülkeyi terk eden kişileri ifade etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016, s. 57).

Ülkemizde düzensiz göçün faaliyet alanına girdiği resmî kurumlar; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve ilgili diğer kurum/kuruluşlardır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016, s.57). Sayılan kurumlar arasında eşgüdüm, göçün yasal çerçeveler içerisinde gerçekleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Herhangi bir yasal dayanağı olmayan düzensiz göç, göç edilen ülke için ekonomik ve sosyal sorunlar başta olmak üzere birçok alanda büyük değişimlere neden olmaktadır. Yakın zamanda Suriye'de meydana gelen olaylardan dolayı Türkiye'ye yönelen göç hareketinin çoğunluğunu, bu ülke kökenli göçmenler oluşturmaktadır.

Türkiye'de düzensiz göç olgusuna bakıldığında, Türkiye'nin coğrafi konumundan dolayı özellikle güney ve doğu komşularında yaşanan siyasi belirsizlikler ve kargaşalar

yüzünden söz konusu ülkelerde yaşayanların güvenlik ihtiyaçlarını gidermek amacıyla Türkiye'ye göç ettikleri görülmektedir. Diğer yandan Avrupa ülkelerine geçiş yapmak isteyenlerin de Türkiye üzerinden gitme yolunu seçtikleri belirtilebilir. Türkiye gidilecek olan Avrupa ülkesine ulaşımında geçilen transit bir ülke niteliğindedir. Devam eden bölümde çeşitli istatistikler aracılığıyla Türkiye'de düzensiz göçün durumu betimlenmeye çalışılacaktır.

Şekil 1.1: 2016 yılında yakalanan düzensiz göçmenler (ilk 10 uyruk)

Kaynak: ([http-1](#)) derlenmiştir.

Şekil 1.1 incelendiğinde 2016 yılında yakalanan düzensiz ilk 10 uyruk içerisinde Suriye'den gelen göçmenlerin yoğunluğu dikkat çekicidir. Bu durum Pakistan, Gürcistan, Bangladeş, İran, Özbekistan, Myanmar, Azerbaycan ve diğer olarak sınıflandırılan ülkelerin toplamından daha yüksek bir sayıya ulaşmıştır. Yakalanan 174.466 kişiden 69.755'i Suriyeli kökenlidir. Bu durum göç edenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel açıdan önemli bir değişimin de habercisi olarak yorumlanabilir.

Düzensiz göçmenlerin Türkiye'de kaldıkları süre içerisindeki masrafları, Türkiye tarafından karşılanmaktadır. Bu konuda, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Örgütleri ve Belediyeler, gerekli olan harcamaları

yapmaktadır. Göçmenlere yönelik yapılan giderler, ülkeye gelen göçmen sayısı ile ilişkilendirildiğinde ülke ekonomisine çok büyük yükler getirmektedir (Ün ve Paydak, 2011, s. 192).

1.6.3. Mülteciler ve sığınmacılar

Göç konusunda üzerinde durulması gereken kavramlar arasında mülteci ve sığınmacı kavramları da yer almaktadır. İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvuru sonucunu bekleyen kişiler sığınmacı olarak nitelendirilmektedir. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler (IOM, 2009, s. 49).

Daha önce ifade edildiği gibi Türkiye, sorunlu bir bölgenin merkezinde bulunmaktadır. Körfez savaşları, İran'daki devrim, Bosna, Afganistan ve Kosova'daki durumlar, 20.yy'nın sonlarına doğru yaşanan gelişmelere örnek olarak verilebilir. Bulduğumuz 21.yy'da ise Suriye ve Irak'ta yaşanan çatışmalar ve Arap baharının yaratmış olduğu Kuzey Afrika göçlerinin de etkisi Türkiye'ye yönelik göçü arttırmıştır. Türkiye, güvenli bir bölge arayışında olan binlerce sığınmacıya kapılarını açan bir ülke konumundadır (İçduygu ve Biehl, 2012, s. 31).

Mülteci kavramına ilişkin tanımlamalar ise daha eskidir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [BMMYK] önce 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi ile mültecilik kavramını tanımlamıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesine göre Mülteci;

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, uyruğu, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” olarak tanımlanmaktadır (BMMYK, 2015c).

Türkiye; 1954 yılında yürürlüğe giren, mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin sözleşmeyi 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı kanun ile kabul etmiştir (EGM, 2017).

İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir ölüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” (1967 protokolü ile değişik mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin 1951 sözleşmesi,1A(2)) mülteci olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009, s. 43).

Türkiye’ye son yıllarda yönelen Ortadoğu kaynaklı göçlerin çoğunda güvenlik kaygısı olduğu söylenebilir. Mülteci tanımında da belirtildiği üzere, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen mülteciler için, göç ile ayrılan ülkedeki hâkim olan korku, göç etme kararının verilmesinde etkili olmaktadır.

Türkiye’de 2013 yılında kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre, mülteci ve şartlı mülteci kavramları 61. ve 62. maddede aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

MADDE 61 – (1) Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir. (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) M.61

MADDE 62 – (1) Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir. (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) M.62)

YUKK’a göre, göçe ilişkin tanımlar, ülkenin bulunduğu yer açısından birbirinden farklılaşmaktadır.

Avrupa ülkeleri dışından gelenler şartlı mülteci olarak tanımlanırken, Avrupa ülkelerinden gelen göçmenler mülteci olarak anılmaktadır. Mültecilik tanımı, sığınma başvurusu kabul olan kişileri işaret etmektedir. Sığınmacı, kelime anlamından da anlaşılacağı üzere sığınma başvurusu yapan, sığınma arayan kişi ya da mültecilik statüsü kazanmak isteyen kişi olarak belirtilebilir.

Sığınmacı ve mülteci arasındaki ayrım ise daha çok hukuksal bakımdan kendini göstermektedir. Ülkesinden ayrılp başka bir ülkeye yerleşmek isteyen bireyin hukuksal süreci başlamış ise sığınmacı olarak tanımlanmaktadır (GİGM, 2015, s.66).

2016 yılında Dünyadaki toplam mülteci sayısı 65,5 milyona ulaşmıştır. Eğer Dünya genelindeki mülteci nüfusu bir devlet şeklinde örgütlenmiş olsaydı, dünyanın 21. en büyük devleti olarak karşımıza çıkardı. Diğer yandan 2016 yılına göre Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin sayısı dikkate alındığında Türkiye’nin 4. büyük ilini oluştururdu (Taştan, C. vd. 2016, s. 6).

Literatürde bazen sığınmacı bazen mülteci bazen de göçmen olarak geçen Suriyeliler hakkında, tanımları bilinmekle beraber, anlatıma akıcılık kazandırmak için bu çalışmada göçmen ifadesi tercih edilmiştir. Bu şekilde aynı kavramın, çalışmanın farklı yerlerinde farklı tanımlarla okuyucunun karşısına çıkması engellenmek istenmiştir. Göçmen ifadesiyle, araştırılan konu ile okuyanın zihninde yerleşmiş bu kavramın bütünleştirilmesi hedeflenmiştir.

1.6.4. Uluslararası göç

Kişilerin, geçici veya daimî olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları, dolayısıyla uluslararası bir sınırın geçilmesi uluslararası göçün temelini oluşturmaktadır (IOM, 2009, s. 59).

Uluslararası göçün, göç veren ülke açısından olumlu etkileri olabilirken, bu etkiler bütün ülkeler için aynı değildir. Göçe ilişkin siyasal, sosyal ve ekonomik argümanlar bulunmaktadır. Bu da göçün ülkelerin içinde bulunduğu durumla ilişkilendirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Uluslararası göç kapsamında “rahat bir yaşam sürdürme” amaçlı göçlerin yanında istihdam odaklı göçler de yaşanmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte işgücünün de sınır ötelere akışı hızlanmıştır. Günümüzde de istihdam ağırlıklı göç eden kişi sayısı

giderek artmaktadır. 2000’li yıllarda dünyadaki toplam göçmen sayısı 90 milyon iken, bu sayı 2015 yılında %258 artarak 323 milyona ulaşmıştır (IOM, 2017).

Küreselleşen dünyadaki göç hareketlerini genellikle Afrika gibi az gelişmiş ülkelerden sadece başka bir yere yerleşmek ya da gidilen ülkede asimile olmakla açıklamak yetersizdir. Çünkü göç olayı hem geriye kalan hayatı hem de ondan sonraki hayatı etkileyen uzun süreli bir ilişkilidir. Göç, toplumsal değişimle meydana gelen kolektif yapıdır (Castles ve Miller, 2008, s. 29).

Göç olgusunun yapısındaki değişkenlerin çok yönlülüğü, bu yapının birbirinden etkilenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu etkileşim, göçün büyüklüğüne göre de değişebilmektedir. Kitlesele göçlerde, hızla farklılaşan şehir veya ülke yapıları, alınması gereken tedbirleri de arttırmaktadır.

Suriye kaynaklı göç ise uluslararası göç özelliği taşıması nedeniyle hem uluslararası hem devletler arası ilişkileri etkilemektedir. Uluslararası göç, göç alan ülkeler açısından başta güvenlik olmak üzere, ekonomik ve politik sorunlara da yol açmaktadır. (Weiner, 1985, s. 441-455). Göçler, meydana geldiği ülkelerde kısa ve uzun vadede önemli etkiler yaratabilmektedir. Gelişmiş ülkeler açısından bazen göç olgusu, tehdit olarak düşünülür. Son yıllarda ABD ve Avrupa’daki göç olaylarının etkileri göz önüne alındığında, yaşanan terör olaylarının arkasında genelde başka ülke kökenli bireylerin olduğu görülmektedir. Yaşanan bu olumsuzluklardan dolayı devletler; turizm, ekonomik ve sosyal açılardan büyük zararlar görebilmektedir. Toplumlarda göçmenlere karşı gösterilerin artması, önyargıların çoğalması devletleri tedirgin etmekte ve olası sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla ulusların alacakları göç kararları çok yönlü olabilmektedir (Boz, 2016, s. 2).

Uluslararası göç bazı itici ve çekici nedenlerden dolayı ülke vatandaşlarının uluslararası sınırları aşması olarak düşünülebilir. Uzun süreli yerleşmeye dayalı göç de uluslararası göç kapsamında incelenmektedir. Bundan dolayı her sınır geçişi göç olarak tanımlanamamaktadır. 2000’li yıllarda Türkiye yıllık olarak yılda 24 milyon göçmen gelirken bunlar arasında yaklaşık 150 ile 200 bin kişinin görece olarak uzun kalışlarının olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye’den ise yurt dışı çıkışların sayısı yine aynı yıl içerisinde 10 milyon olarak tahmin edilmiş ve bunlar içerisinde 150 ile 200 bin kişinin uzun süreli kaldığı tahmin edilmiştir (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, s. 311).

Türkiye'ye yönelen göçlere bakıldığında, göçmenlerin çoğunun komşu ülkelerden geldiği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, tarihsel bağlardır. İran ve Suriye gibi ülkelerden gelen göçün altında yatan faktörlere bakıldığında, kimi zaman siyasi kimi zaman gelir amaçlı kimi zaman da batıya geçiş yapma amacından dolayı tercih edildiği belirtilebilir. Kuzey ülkelerinden ülkemize olan göç, çıkar ve çalışma amaçlı; Afganistan, Pakistan ve Kenya gibi uzak ve güney ülkelerinden gelen göç ise daha çok bir geçiş güzergahı olarak kullanma amacı taşımaktadır (Çakılcı, 2017, s. 465-466).

1.6.5. Kaçak işgücü

Kaçak işgücü “Bir ülkede bulunup da o ülkenin mevzuatına göre oturma ve çalışma izni olmadığı halde, herhangi bir hizmet akdine sahip olmaksızın, bir şekilde kayıtlı veya kayıt dışı sektörde çalışma fırsatı bulan iş gören yabancılar” olarak tanımlanmıştır (Karaarslan, 2010, s. 26). Bu tanımdan hareketle kaçak işgücünü, kişinin çalışmak amacıyla ulusal sınırlarını aşması, kayıtlı veya kayıtsız olarak iş yapması ve bu durumu yetkili birimlerden gizlemesi olarak tanımlayabiliriz.

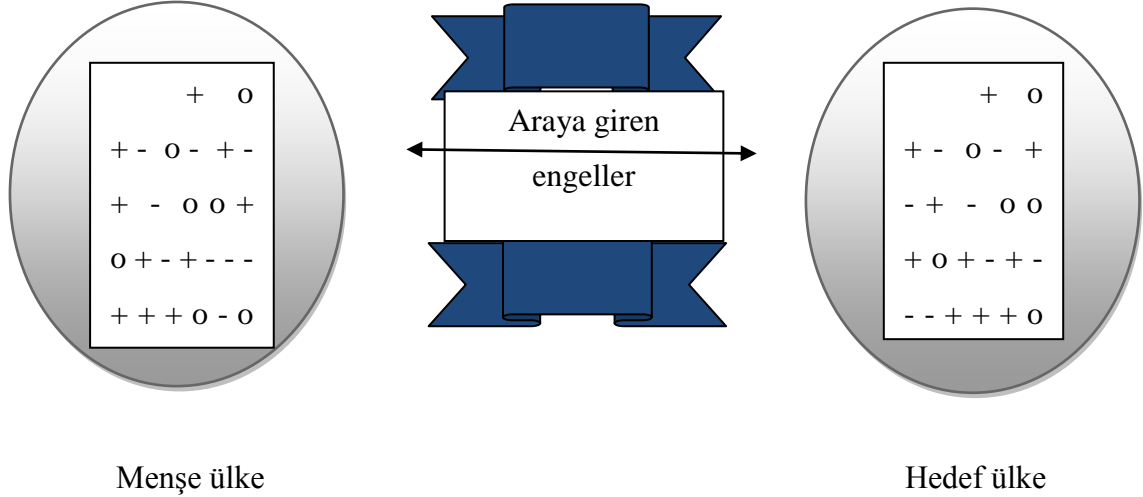
2. ALANYAZIN

2.1. Göç ile İlgili Kuramlar

Göç kavramının tam olarak anlaşılabilmesi için bazı göç kuramlarına değinmek yerinde olur. Kuramlar, göç olgusunun çok yönlü ve bütüncül bir şekilde açıklanması açısından oldukça önemlidir. Göç olgusuna ilişkin olarak bu çalışma kapsamında uluslararası göçe ilişkin; uluslararası itme-çekme modeli, ekonomik göç teorisi, tarihsel-yapısalcı yaklaşım, Ravenstein göç kanunları, göç sistemleri teorisi ve dünya sistemi göç kuramı üzerinde durulmuştur.

2.1.1. Uluslararası itme çekme modeli

Lee'nin (1966) "Göç Teorisi" adlı araştırmasında, bireylerin ya da toplulukların göç kararını vermesinde belirleyici çeşitli etmenlerin olduğuna işaret edilmektedir. Bunlar; menşe yer ile gidilecek yere ilişkin olumlu, olumsuz ve nötr faktörler ile değişime açık olmak gibi kişilik özellikleri ve uzaklık, göç yasaları gibi araya giren sınırlayıcı engellerdir (Lee, 1966, s. 50-51).

Şekil 2.1: Menşe ve gidilecek yerdeki faktörler ve araya giren engeller

Kaynak:(Lee, 1966, s. 50.) bilgilerinden derlenmiştir.

Lee'nin (1966) ifade ettiği itici faktörler; demografik, siyasal, ekonomik ve yaşam standardının istenilen düzeyde olmamasını içermektedir. Çekici faktörler ise emek gücü talebi ve ekonomik fırsatları içermektedir.

Göç kararının alınmasında birçok itici etkeninin yanı sıra çekici etkenler de önemli bir rol oynayabilir. Şekil 2.1 incelendiğinde hem menşe yer hem de gidilecek yere ilişkin olumlu, olumsuz ve nötr faktörlerin olduğu görülmektedir.

Gidilecek ülkede dairelerin içindeki “0” işareti nötr, “+” işaretleri olumlu göstergeleri “-” işaretleri ise göçle ilgili olumsuz göstergeleri belirtmektedir. Nötr göstergeler, göç kararının verilmesinde belirleyici değildir. Yani kararsızlık içerir ve göç kararına ilgisiz kalındığı anlamına gelir. Olumlu göstergelerin fazla olması durumunda ise göç kararı alınmaktadır. Olumsuz göstergelerin fazla olması durumunda ise göç karardan vazgeçilecektir. Olumlu göstergeler arasında yüksek gelir beklentisi, daha iyi yaşam standartları gösterilmektedir. Olumsuz göstergeler arasında yolculuk maliyeti, dil sorunu ve kültür farkları sayılabilir.

Bu teorinin temelinde yatan, dezavantajlı insanların gelişmemiş fakir ülkelerden gelişmiş zengin ülkelere doğru olan göçlerinin açıklanabilmesidir. Teori, insanların neden düşük ücretli olan çalışma yerlerinden ayrıлып, yüksek ücretli yerlere göç ettiklerini açıklamaktadır. Teori’ye göre; uluslararası gelişmişlik düzeyi, göç hareketlenmelerinin önemli bir belirleyicisidir (Lordoğlu vd. 2004, s. 10).

2.1.2. Tarihsel-yapısalcı yaklaşım

Tarihsel-yapısalcı yaklaşım ise dünya üzerindeki siyasal ve ekonomik eşitsizlik üzerine dayalı bir yaklaşımdır. İtme-çekme modeli kişilerin gönüllülük esasına bağlı iken, tarihsel-yapısalcı yaklaşım kitlesel emek gücüne yoğunlaşmaktadır. Bu yaklaşım, pek çok göç uzmanı tarafından eleştirilmiştir. Gerek itme-çekme modeli gerekse de tarihsel-yapısalcı yaklaşım göçün yapısını tam olarak anlaşılması konusunda yetersiz kalmaktadır. Ekonomi odaklı itme-çekme modeli göçle ilgili tarihsel boyutu ihmal etmekte; tarihsel- yapısalcı yaklaşım ise sürekli sermaye ve emek gücünden söz ederek, toplulukların isteklerine yeterince eğilmemektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 35).

Merkez ve çevre ülkeler arasındaki bağlantı sadece emek göçü ile ilişkilendirilemez. Ülkeler, ucuz işgücünün yanında hammaddenin temini ve ürünlerin pazarlanması için de çevre ülkeler ile etkileşim içindedir. Merkez ve çevre ülkeler, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için birbirlerine bağımlı durumda olabilir (Çağlayan, 2006, s.14). Bu durum da göçle ilgili olarak düşünülmesi gereken konulardandır.

2.1.3. Yeni ekonomi: makro kuram

Bu kuram, emek ve arz talebindeki coğrafi farklılıkları konu edinmiştir. Emek gücü, sermayesine göre daha çok olan ülkelerde ücretler yüksek olmaktadır. Göçmenler, ücretin düşük olduğu ülkeden ayrılma kararı vermektedir. Bu hareketlenme ile birlikte göç edilen sermaye zengini ülkede emek arzı düşerken, ücretler yükselmektedir. Böylelikle uluslararası ücret farkları ortaya çıkmaktadır (Massey vd., 2014, s. 13).

Emek açısından zengin olan ülkelerde, düşük ücret politikaları mevcuttur. Diğer taraftan emek piyasası açısından yeterli durumda olmayan ülkelerde ücretler yüksektir. Ücretler arasındaki farklılıktan dolayı ülkeler arası bir işgücü akımı gerçekleşmektedir. Demografik değişme sonucu emek piyasası yeterli olmayan ülkelerde ücretler azalmakta ve emek açısından yeterli olan ülkelerde ise işçi göçlerinden dolayı ücretlerde artış olmaktadır. Bu da ücret üzerinden ülkeler arasındaki dengeyi kısmen de olsa sağlamaktadır (Güllüpınar, 2012, s. 57-58).

Sermaye akışı, beşerî sermayeyi de içine almaktadır. Yani, nitelikli işgücü, sermayesi yüksek olan bir ülkeden sermayesi kıt olan bir ülkeye göç ederek bilgi ve becerisinin karşılığında daha yüksek ücretler almaktadır. Bu kuramın varsayımları şunlardır:

1. Uluslararası işçi göçüne neden olan faktörlerden biri ücret farklarıdır.
2. Ücret farkı, sorunun çözülmesi işçi göçlerini durdurabilir.
3. Beşerî sermayenin hareketinde de önemli olan etken, ücret oranlarındaki farktan meydana gelmektedir.
4. Emek piyasaları göçü belirlemektedir. Diğer piyasalarla göçün ilişkisi önemli boyutlarda değildir.

5. Sonuçta bu kurama göre devletlerin göçü yönetmek için uygulayacağı politikalar, emek piyasasının düzenlemesinden geçmesi gerektiği oldukça açıktır (Massey vd. 2014, s.14).

2.1.4. Yeni klasik ekonomi: mikro kuram

Bu kuramda belirleyici olan etkenler, fayda ve maliyettir. Mikro kuramda pozitif getiriler yüksek ise göç etme kararı verilmektedir. Uluslararası göç kararında insanlar, yetenek ve bilgilerinden en fazla faydalanabileceği yerlere gitmek ister. Fakat, göç

edilecek yerde katlanılması gereken bazı maliyet unsurları bulunmaktadır. Bu unsurlar arasında; seyahat etme maliyeti, iş arama esnasında yaşamını idame ettirme maliyeti, yeni bir dil öğrenme ve yeni bir kültüre uyum sağlama çabası, yeni ilişkiler kurma psikolojisi olarak sıralanabilir (Massey vd., 2014, s.14). Birey gidilecek ülkeden sağlanacak faydaların getirisine göre çok yönlü bir değerlendirme yapmaktadır. Sosyal koşullar, iş bulabilme, kazanç ve istihdam durumlarının hesaplamasından sonra eğer olumlu getiriler yüksekse maliyetler göze alınır ve göç kararı verilir.

2.1.5. Göç sistemleri teorisi

Göç sistemleri teorisi, karşılıklı bir şekilde göçmen ilişkisi bulunan ülkeleri konu edinmektedir. Göç sistemleri teorisi ülkeler arasındaki bağlantıların, toplumsal ilişkilerin ve sosyal aile ağlarının incelenmesine olanak tanımaktadır (Fawcett ve Arnold, 1987, s. 456-457). Göç sistemleri teorisi ilgili ülkeler arasında ekonomik, sosyal ve siyasal ağlar ekseninde ortaya çıkmıştır. 1960 ve 1970 yıllarında Türkiye'den Almanya'ya olan göçü bu kapsamda düşünebiliriz.

Bu göçün temelinde yatan bağlantı, emek gücü ihtiyacının karşılanmasıdır. Göç sistemleri teorisi daha kapsamlı ve geniş ağlarla örülü etkileşim sonucunda meydana gelmiştir.

Akraba ve aile kökenli bağlar göçün karar verme aşamasında etkili olan yollardandır. Bu süreçte aile bağlarının destekleyici ve yol gösterici unsurları ön plana çıkmaktadır. Göç olgusunu anlayabilmek için Castles ve Miller (2008 s. 39-40) aşağıda sıralanan soruların cevaplandırılması gerektiğini belirtmektedir:

- Sosyal, siyasal, demografik ve ekonomik unsurlar ne ölçüde değişiyor ki göçe ilişkin karar alınabiliyor?
- Göç edilen yerin çekici ve cazip gelen faktörleri nelerdir?
- Göç alan ve göç veren ülkeler arasındaki bağlantılar nasıl gerçekleşmektedir?
- Göç ile ilgili mevcut veya düzenlenen mevzuat, sosyal yapı ve uygulamalar nelerdir?
- Göçmenlerin uyum süreci ve yerleşmeleri nasıl gerçekleşmektedir? Bazen ırkçı bazen ise çok kültürlü bir birliktelik nasıl sağlanmaktadır?

- Göçmen alan ülkedeki değişiklikler, oradaki yerleşik halk üzerinde ne gibi etkilere yol açmaktadır?
- Göçmen veren ülkedeki yapı nasıl değişmektedir?
- Göç alan ve göç veren toplumlar arasındaki bağlantılar hangi yeni boyutlara neden olmaktadır?

2.1.6. Ravenstein göç kanunları

Göç konusundaki oldukça tarihsel bir belge, Ravenstein Kanunları olarak anılan belgedir. Ravenstein tarafından, 1885'te yayımlanan göç kanunları 7 madde altında toplamıştır. Bunlar;

1. Kısa mesafeli göçlerle insanlar, gidilen ülkede göç dalgası etkisi yaratır.
2. İkinci maddede belirtilen hususlar yakınlık mesafesi ile yani 1. maddede açıklanan kısa mesafe durumu ile de yakından ilişkilidir. Ekonomik gelişmenin fazla olduğu kentler göçün bu merkezlere doğru akmasına neden olmaktadır. Şehirlere yakın olan ve bundan haberi olan insanlar da kırsal alandan ekonomik dolgunluğun arttığı şehirlere doğru göç etmektedir. Kırsal alanlardaki işgücü açığı da bununla birlikte artmaktadır.
3. Şehirlerin, gelişen ekonomik süreçlerine işgücü bulabilmek ile iş arayan kesimin buluşması için de göç, bir tamamlama görevi görmektedir. Her iki kesimi birbiriyle buluşturan göç, amaca ulaşmak açısından uyumludur.
4. Göç alma eğiliminde olan şehirler aynı zamanda göç de verir.
5. Kısa mesafeli göçlerin aksine, uzun mesafeli göç etmek isteyenlerin tercihleri, daha çok ticaret ve endüstri açısından cazibe merkezlerinden yanadır.
6. Göç alan kentlerin göç verme durumu göz önüne alındığında, göç vermenin daha az gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır.
7. Ravenstein göçün, cinsiyet ile ilişkisi üzerinde durmuştur. Kadınların kısa mesafeli göçlere, erkeklerin ise uzun mesafeli göçlere doğru eğilim gösterdiğini belirtmektedir (Ravenstein,1885'ten aktaran Yalçın, 2004, s. 25).

2.1.7. Dünya sistemi (merkez- çevre) göç kuramı

Bu kuramda, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkinin nasıl gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Ülkeler arasındaki çıkarlar doğrultusunda sömürü politikalarının ortaya çıktığına değinen bu kuramda, iki yönlü bir fayda bulunmamaktadır. Daha çok gelişmiş ülke lehine yararlı olan bu yaklaşımda göç geliştirmekte olan ülke ekonomilerini olumsuz etkilemektedir (Güllüpinar, 2012, s. 67).

Kapitalist sistemin kendisini gösterdiği bu yaklaşımda ham madde bakımından zengin olan ülkelerdeki kaynakları, kendi çıkarları için kullanan gelişmiş ülkeler, kaynak sahibi ülkelerin kontrolünü de ele geçirmektedir. Ekonomi açısından çöküntü içine giren geliştirmekte olan ülkeler, bir anda gelişmiş ülkelere bağımlı hale gelmektedir. Bu aynı zamanda işçi göçlerinin gelişmiş ülkelere doğru akmasına da zemin hazırlamaktadır. Sermaye ve mal akışının başka ülkelere akmasının yanı sıra bu yaklaşım, uluslararası göçün de tetiklenmesine neden olmaktadır.

2.2. Göç Konulu Bazı Görgül Çalışmalar

Kaynak (2016) Türkiye'nin jeopolitik konumu nedeniyle yıllar içerisinde değişik göç akınlarına maruz kaldığı ve son olarak yaşanan Suriye kaynaklı göçün özellikle sınırda bulunan Şanlıurfa üzerindeki sosyal ve ekonomik boyutunun yanında Suriyeli göçmenlerin yaşadığı olumsuzluklar ve beklentilerinin ortaya çıkarıldığı bir çalışma yürütmüştür. Çalışmada yüz yüze anket yöntemi tercih edilerek Şanlıurfa'da ikamet eden 70 Suriyeli göçmenin görüşleri alınmıştır. Anket sorularının içeriğinde 3 farklı boyuta ilişkin sorgulama yapılmaktadır. Bu boyutlar demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel alanları içermektedir. Araştırma sonuçlarına göre göçmenler, Türkiye'de hoş karşılandıklarını, memnun olduklarını belirtmektedirler. İşsizlik ve kira sorunlarına rağmen özellikle sınır illerindeki yakınlık ve kültürel değerlerin benzer olmasından dolayı uyum sağlamanın güç olmadığını belirtmişlerdir.

Diken ve Demirel (2016) ise Türkiye'nin nitelikli işgücü piyasasına odaklanarak Suriyeli göçmenlerin işgücü piyasası üzerindeki etkisini ikincil verilerden faydalanarak açıklamaya çalışmıştır. Araştırmada, Türkiye'deki işsizlik sorununun nitelikli işgücüne olan ihtiyaçtan kaynaklandığı dile getirilmiştir. Çalışmada Suriyeli göçmenlerin kayıt dışı istihdam edildiği ve düşük ücretlerle çalıştırıldığı görülmüştür. Suriyeli göçmenlerin vasıfsız iş alanlarında çalışarak, Türkiyeli iş görenlerin çalışmak istemediği iş alanlarındaki açığı kapattığı ortaya çıkmıştır.

Duruel'e (2017) göre; Suriyeli göçmenlerin, Türkiye piyasaları üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Çalışma kapsamında Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak ikamet ettiği yerlerdeki göç öncesi ve sonrası durum karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada; iş adamları, yerel halk ve Suriyeli göçmenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sonuçta, Suriyeli göçmenlerin emek piyasasında daha dinamik bir şekilde nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda çözüm önerileri sunulmuştur. Uygulanacak politikalarla birlikte tehdit olarak algılanan Suriyeli göçmenlerin fırsata dönüştürülmesinin sağlayabileceği faydalar belirtilmiştir.

Oytun ve Gündoğar (2015) Suriyeliler, iş dünyası, Sivil Toplum Kuruluşları [STK] ve yerel halk ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Suriye kaynaklı göçle birlikte Türkiye üzerinde oluşan etkiye ilişkin genel bir sınıflandırmanın ardından, Suriyelilerin bulunduğu illerde yürütülen saha araştırmaları analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda üç konu üzerinde durulmuştur. Birinci olarak; Suriye'deki mevcut durum çözüme kavuşursa, göçmenler ya ülkelerine geri dönüş yapacak ya da Türkiye'de kalma kararı verecektir. İkinci konu; Suriyelilere ilişkin uygulanan politikalar hakkında daha detaylı bir şekilde düşünülmelidir. Son olarak gelen göçmenlerle bütünleşik bir uyum sürecinin başarıyla yönetildiği takdirde bu durumun ileriye dönük hem toplumsal hem de diğer alanlarda gelişime olumlu yansımaları olabileceğini ifade edilmiştir.

Castles ve Miller (2008) uluslararası göçlerin toplumların biçimlerini değiştirecek potansiyele sahip olduğunun altını çizmektedir. Göçün; sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal gelişmelerle yakın ilişkisi vardır. Küresel boyutta tarihsel bir çerçevede yaşanan göçlerin etkileri oldukça önemlidir. Göçmen ilişkisi, ayrımcılık, emek piyasası gibi konulara sıkça değinilmiştir. Yapılan araştırmalar karşılaştırmalı bir biçimde incelenmiştir.

Aydın (2016) ulusal ve uluslararası sayısal verilerle, resmî kurumlardan alınan veriler ve görüşler dahilinde, Suriye göçünün Türkiye'nin ekonomisi üzerindeki etkisini detaylı bir şekilde incelemiş ve konuya ilişkin değerlendirmeler yapmıştır. Suriye kaynaklı göçün gerçekleşmeden önceki Türkiye ile yaşanan göç sonrasındaki Türkiye'deki değişimlerin turizm, ekonomi ve sosyal boyutları üzerinde durmuştur. Suriyeli göçmenlerin işgücü ücretlerinde düşüşe neden olduğu ve kayıt dışı çalışmayı arttırdığı ortaya çıkmıştır.

Kaygısız (2017) Suriyelilere ilişkin veriler ile emek piyasasındaki gelişmeleri incelemiştir. Çalışmada Suriyelilere ilişkin istihdam boyutları ve istihdam edilen sektörlere ilişkin bilgiler sunulmuştur. Sonuçta, Suriyelilere yönelik algı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışma koşullarının nasıl bir döngü içerisinde gerçekleştiği hakkında bilgiler verilmiştir.

Yılmaz (2014) göç olgusunu çok yönlü bir bakış açısıyla ele almıştır. Çalışmada göç veren ve göç alan ülkelerdeki değişimler üzerine derinlemesine incelemelerde bulunulmuştur. Göçün, transit ülke ve hedef ülkeye etkilerinin yanında dünyadaki göç hareketlerinin de neden ve sonuçlarına değinmiştir. Tarihsel süreç içerisindeki göç olgusu incelenmiş ve günümüzdeki uluslararası göçün az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri araştırılmıştır.

2.3. Göçün Nedenleri

Sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi ve demografi gibi birçok alanda yürütülen araştırmalara konu olan göç olgusunun nedenleri oldukça çeşitlidir.

Göç insanların içinde bulunduğu olumsuz durumdan kaçış ve gidilecek yerdeki avantajlardan faydalanma niyetiyle yapılmaktadır. Siyasi çalkantılar, savaş durumları, daha iyi bir hayat sürme amacı ve eğitim gibi birçok sebepten dolayı zaman içinde göçler yaşanmıştır. Yaşadığımız dönemde ise göçün en önemli belirleyicileri arasında gelişmiş ülkelerin çekici fırsatlar sayılmaktadır (Bayraklı, 2017, s. 28).

İnsanlar, hayatlarını idame ettirebilmek için, içinde buldukları hayat şartlarına uyum sağlamak zorundadır. Hayat şartlarının en önemlilerinden biri olan fizyolojik ihtiyaçların karşılanması için belirli standartlara sahip olmak gerekmektedir. Yaşamda, belirli bir gelir düzeyine erişmek için insanlar çalışmaktadır. İnsanlar, buldukları yerde iş bulmakta güçlük çekiyorsa ve bakmakta olduğu aile fertlerinin geçimini sağlamakta zorlanıyorsa göç etmek durumunda kalmaktadır (Akış ve Akkuş, 2003, s. 531).

Kalıcı ya da geçici göç kararlarında belirleyici rol oynayan faktörler, bireyin veya toplumun göç kararı almasında önemli olmaktadır. Bu nedenleri, etkilediği alanlarla ilişkili olarak incelemek göçün derinlemesine anlaşılmasında yol gösterici olabilir.

2.3.1. Siyasal ve sosyal nedenler

Savaş ve mübadeleler, siyasi rejim değişiklikleri ve siyasi baskılar gibi olaylar insan hayatını derinden etkileme gücüne sahiptir.

Siyasi istikrarsızlık, ayrımcılık, mübadele politikaları ve etnik farklılıklar gibi sosyal ve siyasi faktörler göç hareketliliğine neden olmaktadır. Dünyayı dolaşma, farklı ülkelerin kültürlerini tanıma arzusu, sosyal statünün yükseltmek istenmesi ve eğitim gibi birçok değişken de göçe neden olabilmektedir (Kutlu, 1992).

Halk iradesinin gerçekleşmemesi, devletlerin kendi hakimiyetlerini sağlama gücünü ülkelerinden değil, uluslararası farklı devletlerin elinden alması, yöneticilerin kendi çıkarlarını korumak için baskı ve zorlama yoluna gitmesi, kendi vatandaşları sefalet içinde yaşarken üst yöneticilerin zengin ve lüks yaşam uğruna kaynakları sömürmesi gibi yönetsel ve siyasi nedenler göçün başlamasına etki edebilmektedir (Memiş, 2015, s. 102).

Eğitim alanında kendini daha çok geliştirmek isteyen ve sağlık hizmetlerinden daha iyi faydalanmak isteyen bireylerde göç edebilmektedir. Öte yandan ifade özgürlüğünün gelişmediği, adalet temellerinin tam oturmadığı, temel hakların kısıtlandığı bir ülkede insanlar; yozlaşan yönetimlerden dolayı, daha iyi bir hayat sürmek amacıyla göç etmektedir (Memiş, 2015, s. 101).

2.3.2. Ekonomik nedenler

İstihdam olanaklarının olması, gelir düzeyinin yüksek olması bireyleri bu uğurda göç etmeye iten sebepler arasında gösterilebilir.

İşsizlik gibi sorunların artması, devletlerin ülke kaynaklarını vatandaşlarının yararına değil de kendi çıkarları doğrultusunda kullanması ve bundan dolayı gerek sanayide yatırımların azalması gerekse de kalkınma düzeyindeki düşüş göçe ilişkin ekonomik nedenler arasında gösterilebilir (Memiş, 2015, s. 101-102).

Ekonomideki olumlu atmosfer, göçle yakından ilişkilidir. Göçe yoğun bir şekilde maruz kalan ülkeler, göçmenlerin birtakım ekonomik maliyetlerini de göz ardı etmemelidirler. Göçün getirdiği bu maliyetlerin eksisinin yanında artıları da vardır. Olumlu olan tarafı, ülke vatandaşlarının bazı iş alanlarında çalışmak istemediklerinde oluşan bu işgücü açığını gerek inşaatlarda gerek sanayide gerekse diğer ağır iş alanlarında değerlendirilmesi yönündedir. Türkiye'den Avrupa'ya göç edenler, 1960'lı

yıllarda başta Almanya olmak üzere, Fransa, Hollanda, Belçika ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerinde özellikle nitelik gerektirmeyen iş alanlarında çalıştırılmışlardır (Seyidoğlu,1996, s. 681).

Küreselleşme ile birlikte artan rekabet ortamındaki üretim maliyeti hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önem kazanmıştır. Üretim maliyetindeki işgücü unsurunun payı da yüksek olduğundan dolayı, az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere yapılan göçler, işveren açısından düşük ücretli işgücü olarak görülürken, göç edenler açısından ise daha iyi bir kazanç ve rahat bir yaşam olarak görülmektedir (Aksoy, 2012, s. 294).

2.3.3. Demografik nedenler

Az gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı yüksektir. Doğum oranının yüksek olması nüfusun dışarıya göç vermedeki artışını da belirlemektedir. OECD ve gelişmiş ülkelerde doğum oranının düşük olması yaşlı nüfusun artması ve aktif genç nüfusun istenilen düzeyde olmaması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Gelişmiş ülkelerde çalışabilir nüfusun az olmasından dolayı işçi ücretlerindeki yüksek kazanç göze çarpmaktadır. İşçilerin çalışma sonucunda elde ettiği kazançtaki artış, firma karına olumsuz yansımaktadır. Bu durum yabancı işçi alımlarıyla kapatılma yoluna gidilmesinde etkin rol oynamaktadır (Bayraklı,2017, s. 34).

Bu durum diğer ülkelerden emek göçü ihtiyacının karşılanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Gelişmiş ülkelerde her ne kadar makinelik sanayinin dinamik ve güçlü yapıya sahip olduğu görülse de üretim bölümünde işgücüne olan ihtiyaç son derecede önemlidir.

2.4. Göçmenlerin Az Gelişmiş ve Gelişmiş Ülkelerle İlişkisi

Göç olgusu, göçmen gönderen ve göçmen alan ülke bağlamında incelendiğinde farklı boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası göç, bir yandan göç gönderen ülkeyi etkileme yönüne sahip olurken, diğer yandan da göç edilen ülkeyi etkileyebilmektedir. Az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki bu ilişki ve döngü bazen negatif etkiler yaratırken bazı durumlarda da pozitif etki yapabilmektedir. Aktif işgücü oranı yüksek az gelişmiş bir ülkeden göç hareketi oluyorsa ve göç edenlerin çoğu niteliksiz işgücünden oluşuyorsa bu durum göç gönderen ülkeye olumlu anlamda etki yaratacaktır. Bu olumlu etki işsizliğin azalmasına da katkı yapacaktır.

Göç alan ülkenin hiçbir yatırımda bulunmadan, kaynak harcamadan, sıfır maliyetle işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu kişiyi, ihtiyaç duyduğu sürece çeşitli eleme süreçlerinden

geçirerek istihdam etmesi açısından göçün hedef ülkeye olumlu etkileri olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan nüfusun gençleşmesi, işgücü piyasasının ihtiyaçlarına cevap verilmesi ile ekonominin kalkınması, ekonomik faaliyetlerin gelişip çeşitlenmesi, nitelikli işgücü ithal ederek bilim ve teknolojiye ilerlenmesi de göç alan ülkenin diğer kazanımlarıdır. Bu noktada göz ardı edilmemesi gereken husus tüm bu kazanımların, hedef ülkeye yasal yollardan yapılan işgücü göçü ile sağlanmasıdır. Eğer işgücü göçü hedef ülkenin talebi ile gerçekleşmediyse bu durumda göç alan ülke de zarara uğrayacaktır (Nakhoul ve Kartal, 2014, s.12).

Diğer taraftan eğer göç ile ayrılan ülke az gelişmiş ise ve göç edilen ülke de az gelişmiş bir ülke ise o zaman ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Az gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelir az, üretim sınırlı, ihracat yetersiz ve ithalat oranı yüksek, doğum oranları yüksek, niteliksiz işgücü yüksek, sanayileşme oranı ve makineleşme az, eğitilmiş uzman kişi sayısı azdır. Böyle bir ülkeden aynı özelliklere sahip bir ülkeye edilecek kitlesel bir göç hareketi, göç edilen ülkede hemen hemen her alanı etkileyecek ve olumsuz birçok sorunun başlamasına zemin hazırlayacaktır.

Uluslararası işgücü hareketliliğinde genellikle serbest dolaşımına izin verilen kesim nitelikli işgücünden oluşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere olan göçlerde, bazı durumlarda olumlu yansımaları olabilirken bazı durumlarda da tersi durumla karşılaşılabilir. Gelişmekte olan ülke açısından “beyin göçü” olarak ifade edilen nitelikli bireylerin kaybedilmesi olumsuz bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Göç alan ülkede de göçmenlerin işgücü maliyetlerinde azalmaya sebebiyet verilmesinden dolayı, ülkenin kendi nitelikli işgücüne olumsuz yansımaktadır (Aydoğanoglu, 2007, s. 16).

Sermaye sahipleri, işletme maliyetlerini düşürebilecek her fırsatı değerlendirme yönünde kararlar almaktadır. Böylelikle işletmenin karında pozitif etkiler ortaya çıkarmak istemektedirler. Dolayısıyla emek ücretinin işletme faaliyetleri içerisinde önemli bir maliyet olması, buna yönelik alınan kararları etkileme gücüne sahiptir.

Öte yandan az gelişmiş ülkeler veya diğer coğrafik yerler ekonomilerini canlandırmak, işsizliği azaltmak ve sanayilerini geliştirmek amacıyla işgücü maliyetlerini düşük tutarak, kendilerinin sahip olduğu, fakat gerekli bilgi ve teknolojiye sahip olmadıkları için kullanamayan ülkeler, diğer gelişmiş ülkelerin şirketlerine izin vermektedirler. Bu karşılıklı ilişki kazan-kazan döngüsüyle ilerlemektedir. Şirket

kuranlar açısından ucuz işgücü maliyetleri sayesinde işletmenin fayda-maliyet verimliliği üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Şirket kurulan yer açısından bakıldığında ise yerli halka sağlanan iş imkânı ekonomide canlılığı sağlamaktadır.

Anlatılan bu durumu bir örnekle açıklarsak; şişe suyu üretimi üzerine faaliyet yürüten, merkezi Los Angeles'ta bulunan, Pasifik Okyanusu'nun güneyinde yaklaşık 300 ile 350 adadan oluşan Fiji ülkesinde kurulan "Fiji Water" şirketinin kurulmasının altındaki temel neden, hammaddeye yakınlığın yanında işgücü maliyetinin düşük olmasıdır. Doğal kaynaklarını kullanmak için yeterli teknolojileri bulunmayan ya da kullanılsa bile pazarlama imkanının kısıtlı olmasından dolayı az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelerin şirket kurulumlarına izin vermektedir. Yine bu örnekle bağlantılı olarak kurulan şirket sayesinde çevre ada ülkelerinden de işgücü göçleri yaşanmıştır. Ülkeye çekilen yabancı yatırım sayesinde Fiji adasında ihraç edilen ürünler arasında gelir getiren 2.ci en büyük işletme Fiji Water olmuştur (Pearce, John ve Robinson, 2015, s. 460-481).

Gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfus oranı yüksektir. Bu nedenle genç ve aktif işgücüne devamlı ihtiyaç bulunmaktadır. Bu tür ülkelerde sermaye ve yatırımlar fazla, sanayi gelişmiştir. Bu tip ülkeler göç vermekten çok göç alan ülke konumundadırlar. Her ne kadar gelişmiş ülkelerde teknoloji sayesinde makineleşme oranı yüksek olsa da insan emeği olmadan bir işin yürümesi olanaksızdır. Az gelişmiş bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye yapılan göç, göç alan ülke açısından işletmelerde ihtiyaç bulunan emek gücü açığını kapatabilir. Buna örnek olarak; Türkiye ile Almanya arasında 1961 yılında "İşgücü Alım Anlaşması" verilebilir. İlk etapta gönderilen göçmen sayısı az iken zamanla bu sayı giderek artmıştır. Almanya ikinci dünya savaşından sonra bozulan ekonomisini güçlendirmek ve sanayide ihtiyaç duyulan işgücü açığını kapatabilmek adına, Türkiye gibi genç ve dinamik bir çalışan nüfusa sahip olan ülkeden karşılama yoluna gitmiştir (Kılıç, 2016).

Göç olgusu dünyada genellikle Amerika veya Avrupa'ya doğru bir hareketlenme şeklindedir. Fakat doğu veya güney ülkelerinden batı ya da kuzey ülkelerine olan göç beraberinde birçok maliyet gerektirmektedir. Bu maliyet unsurlarını en aza indirmek için, kendi ülkelerinden daha gelişmiş veya daha iyi konumda olan ülkeler seçilmektedir. Irak ve Suriye gibi ülkelere, Türkiye'ye olan göç örneğinde de buna şahit olmaktayız. Nitekim, bir işçinin ülkesinde aldığı maaştan daha fazlasını alması ve

yaşam kalitesinin daha iyi durumda olması, bunun göç ile gidilecek ülkeyi belirlemede önemli olan unsurlar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Göç alan ülke açısından nitelikli işgücü, yüksek gelişme gösteren ülkelerde ekonomik faaliyetlerin artmasına, girişimcilerin çoğalmasına ve göç alan ile göç veren ülke arasındaki bilgi ve iletişim akışını sağlanmasına yardımcı olmaktadır. İşgücü eksiği bulunan ülkelere yönelen genç nüfuslu bir dış göç hareketi, işletmelerde maliyet avantajının ele geçirilmesine ve uluslararası rekabet şartlarının da düzelmesine katkı yapmaktadır (Bayraklı, 2017, s. 42).

Göç veren ülke açısından uzun vadeden sonra getirinin ülkeye kazandırılmasıdır. Göç edilen ülkedeki iş bilgisi veya öğrenilen tecrübeler sayesinde, ülkeye geri dönüşlerde ekonomiye olumlu bir katkı sağlanmaktadır. Dişbudak'a göre (2004, s. 88) "... edindiği bilgiler ve ilişkiler ile tasarruflarını yatırıma dönüştüren yani girişimci haline gelen göçmen işçiler ve/veya ulus ötesi girişimciler özellikle istihdam ve ihracatı artırarak hem kendi yöresine hem de ülke ekonomisine önemli yararlar sağlamaktadır".

2.5. Göç ve İşletme İlişkisi

Göç edilen yerdeki işletme faaliyetlerinin ne olduğu ve göçmen nitelikleri arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

Nitelikli işgücü, sermayeyi daha üretken hale getirme, zamandan maksimum fayda sağlama, sürekli bir değişim içindeki teknoloji ile sanayideki işgücü devrinin akışını devamlı hale getirebilme potansiyeline sahip, geçiş süreçlerine ayak uydurabilen kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır (Gür, 2011, s. 36).

Göçmen özelliklerini nitelikli ve niteliksiz olarak ele alırsak; nitelikli kesim, 21. yy. şartlarına uyum sağlama potansiyeli olan, eğitim düzeyi yüksek, bilgi ve teknoloji çağının gerektirdiği özellikleri taşıyan, bilgi ve fikir üreten, dil bakımından yeterliliğe sahip, yeniliklere açık, yaptığı işlerde başarılı ve sorunlara çözüm üretebilen birey olarak tanımlanabilir. Niteliksiz kesim ise; genellikle emek gücünün ön plana çıktığı, eğitim ve bilgi düzeyinin düşük olduğu, mesleki eğitim düzeyi istenilen düzeyi karşılayamayan ve genellikle verilen ücrete razı olan kimseler olarak tanımlanabilir.

Göçmenler, göç ettikleri yer ile ülkeleri arasında 3 yoldan bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Bunlardan birincisi, göçmenlerin göç ettikleri yerlerde kendi ülkelerinin mallarına yönelik talepleri bulunmaktadır. Nüfusu bakımından göçmenlerin yoğun

olması bazı özel malların ithalatı için bir piyasanın oluşumu sağlamaktadır. Bu mallar, genellikle nihai mal ve gıda sektöründe belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. İkinci bağlantı ise maliyet farklılıkları, göçmenlerin zevkleri ve ürün farklılaşmasının getireceği fırsatların değerlendirilmesinden geçmektedir. Bu yolla göçmenlerin kendi ülkeleri ile hedef ülkedeki ticaret üzerinde olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Üçüncü bağlantı da ülkeler arasında kurulacak bilgi sayesinde kültürel ve güven bakımından ilişkilerin güçlenmesi ve ileriki dönemlerde birçok avantajın kazanılmasını sağlamasıdır (Dunlevy ve Hutchinson, 1999, s. 1043-1062).

2.5.1. Göçmenlerin çalıştığı iş alanları

Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde iş konusunda birtakım sorunlar çıkmaktadır.

Bu sorunların başında, yerli halk Suriyeli göçmenlerden dolayı zaten yeterli olmayan iş imkanlarının bu sefer daha da aşağıya çekildiğini, dolayısıyla işlerinin ellerinden alındığını belirtmektedir. Nitekim 2014 yılında yapılan bir anket bunu doğrular niteliktedir. “Suriyeliler işimizi elimizden almaktadır” önermesine özellikle sınır ve doğu illerinde destek verenlerin oranı %68,9 olarak ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2014).

Düşük ücretle çalışan Suriyeli göçmenler ile yerli halk karşı karşıya gelmiştir. Düşük ücretle çalışan Suriyelilerin zorunluluktan dolayı hemen hemen her işte çalışabilir durumda olması birçok ilde sıkıntılara yol açmaktadır. Bu durum işletmeler açısından bir avantaj, yerli halk açısından ise dezavantajdır.

Yabancı göçmenlerin çalışma izinleri olmadığından yasal olmayan yollarla ülkelere giriş yaptıklarından dolayı kayıt dışı işlerde çalışabilmektedir. İşverenler göçmenler arasından az da olsa eğitim düzeyi yüksek veya mesleki bilgisi olan göçmenleri ağır işlerde düşük ücretlerle çalıştırmaktadır (Çakılcı, 2017, s. 470).

Suriyeliler genellikle vasıfsız işlerde çalışmaktadır. Yoğun olarak çalıştıkları sektörler arasında; mevsimlik tarım işçiliği, hayvancılık, inşaat sektörü, tekstil ve gıda gösterilebilir. İnşaat ve tarım sektörlerine yoğun olarak yönelmedeki en büyük etkenler dil ve iletişime duyulan gereksinimin diğer sektörlerle göre daha az olmasıdır (Kaygısız, 2017, s. 9).

İş dünyasının önde gelen isimleri, tekstil başta olmak üzere, üretime dayalı sektörlerde işgücü açığının arttığını söylemektedir. Bu yüzden birçok işletmenin tam anlamıyla istenilen düzeyde üretim faaliyetlerini gerçekleştiremediğini dile getirmektedirler. Suriyeli göçmenlerin bu tür işlerde çalışmasının üretim kapasitesini arttırması beklenmektedir (Kaya, 2016, s. 5).

Suriyelilerin yoğun olarak çalıştıkları bir diğer sektör tekstildir. Tekstil sektörünün hemen hemen her kente yayılmasından dolayı Suriyelilerin bu alanda da işgücü piyasasına dahil oldukları görülmektedir. Ağırlıklı olarak küçük işletmelerde çalışan Suriyelilerin küçük bir bölümünün de büyük işletmelerde istihdam edildikleri belirtilmektedir (Kaygısız, 2017, s. 10).

Suriyeli göçmenlerin çoğu kaçak olarak çalıştığından dolayı resmi olarak verilen ücreti talep etme gibi bir yasal dayanakları yoktur. İşletme yöneticileri tarafından verilecek ücrete razı olma durumundadırlar. Eğitim düzeyinin düşük olması da vasıflı işlerde çalışabilmenin önünü kesebilmektedir.

Çalışma ilişkisinde Suriyeliler açısından en önemli sorun, verilen ücretin yapılan işteki emeğe göre, yerli işçinin aldığı ücret düzeyinin yaklaşık %50 altında kalmasıdır. Ayrıca ücret düzeyindeki bu belirgin ayrımcılığın yalnız yarı yarıya indirmekle kalmayıp bazı durumlarda hak edilen ücretin bile ödenmediği durumlar bulunmaktadır (Lordoğlu ve Arslan, 2016).

Suriyeliler, kendileri için yapılan çadır kentler ve konteyner kentlerden dışarıya çıktıklarında, izin aldıklarında veya herhangi geçerli bir sebepten ötürü buldukları yaşam alanı yani kamp dışına çıkabildikleri zamanlar da saatlik ya da günlük yevmiye işlerinde çalışabilmektedirler.

İş aramak istemeyen Suriyelilerin geçerli nedeni emek sömürüsüne maruz kalmalarından dolayıdır. Normal yerli bir çalışan ile aynı haklara sahip olamama, düşük ücretlerle çalışma, fazla mesai, iş dışında başka işlerde çalışma emek sömürüsünün uygulanış biçimleridir (Koyuncu, 2014, s. 100).

Suriyelilerin Türkiye İş Kurumu [İŞKUR]'u olarak adlandırılan “Rızık İstihdam Ofisi” Şanlıurfa’da bir araya gelen dernekler tarafından oluşturulmuştur. Bu oluşum, Suriyeli göçmenlere bir umut olmaktadır. Suriyeli işsizler için bir iş bulabilme kapısını

açan bu ofis, 2014 yılının ocak ayında bir araya gelerek bu sorunu çözmeye gayreti içine girmiştir.

Şanlıurfa merkezli bu ofisin 12 çalışanı bulunmaktadır. Suriyeli göçmenlerin mesleki yeterliliklerini geliştirmek için kurulmuş bu yapıda kâr amacı yoktur. Finansal kaynağını, ofise bağlı derneklerden karşılayan kuruma uçak mühendisi, öğretmen, mimar ve doktor gibi mesleklerden iş başvurusu yapılabilmektedir.

Açılan ofisin müdürü Enes Abdalmuhsen El Şihab “Şu an yaklaşık 3 bin kişiyi istihdam ettik ayrıca yaklaşık 15 bin insan da bu ofis aracılığıyla iş imkânına sahip oldu. Üstelik biz bunları yaparken ne işverenlerden ne de işçilerden herhangi bir ücret de talep etmiyoruz. Ve bizim hedefimiz, birçok ilde şube açmaktır” şeklinde açıklamalarda bulundu.

Rızık Ofisi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü Abdullah Özdemir konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

"Yaklaşık bir yıl önce Suriyelilerin başvurabileceği ofisi açtık. Yaklaşık 15 bin 500 Suriyeli iş başvurusunda bulundu, bunlardan 3 bin 500 kişiyi istihdam ettik. Şu an iş başvurusunda bulunan mühendis sayımız 37, doktor 163 öğretmen bin 453, eczacı 442, marangoz 682, demirci 286, inşaat işçisi sayısı 854, vasıfsız olarak başvuru yapan Suriyeli sayısı 4 bin 156, avukat bin 394 ve şoför olarak başvuru yapan Suriyeli sayısı 181 kişidir" (Gülebak, 2015).

İnşaat sektörü, çoğunlukla niteliksiz işgücünün çalıştığı ve tüm dünyada önemi daha da belirginleşen bir istihdam alanıdır. Türkiye içinde de inşaat sektörü istihdam açısından önemli bir yer tutmaktadır. Diğer pek çok sektörde olduğu gibi bu sektör de heterojen bir yapıdadır. Faaliyetlerini küçük ölçekli veya büyük ölçekli teknolojiler kullanarak sürdüren şirket sayılarında artış vardır (Toksöz, Erdoğan ve Kaşka, 2012, s. 86).

“Şanlıurfa’da İşverenin Suriyeli İstihdamına Bakışı” adlı çalışmada yürütülen saha araştırması sonucunda 579 işletme ile yüz yüze görüşülerek anket çalışması yapılmıştır. Sonuçlara göre toplam işletmelerin yüzde 13’ü düşük ücreti kabul ettiklerinden dolayı Suriyeli göçmenleri çalıştırdıklarını ifade etmiştir. İşletmelerin sektörel dağılımı ise inşaat %21, imalat %15, tarım %14, hizmet %6 olarak tespit edilmiştir (Pınar, Sivrekli ve Demir, 2016, s.19)

2.5.2. Göçmen girişimciliği

Göçmenlere yönelik mesleki eğitim ve yetkinlik kazandırma programları gerek işletmeler tarafından gerekse devlet tarafından uygulanmalıdır. İşletmelerin bu tür programlara ayıracak mali kaynakları yetersiz olduğu durumlarda ise devlet destekli olarak işletmelerin bu tür faaliyetleri sürdürmesi sağlanabilir. Verilecek teşvik ve yardımlar sayesinde yeterli bilgi ve donanıma kavuşacak göçmen işçiler hem işletmeler için hem de devlet için önemli bir sorun olmaktan çıkacak ve belki de bu durum önemli bir fırsata dönüştürülebilecektir.

Almanya'daki Kuzey Ren Vestfalya (KRV) eyaletinde hükümet tarafından, 2009 yılında göçmen işçileri eğiten işletmelerin ödüllendirilmesi konusunda teşvikler verilmiştir. Göçmen işçileri eğitmek konusunda Almanya Ekonomi Bakanı, Eğitim Bakanı ve Eyalet Başbakanının ortak uzlaşmaları sonucu, okullarla ortak çalışmalar yürütülmüş ve mesleki eğitimden iş hayatına kadar olan geçiş aşamalarında destekler verilmiştir. Bu konuda KRV Ekonomi Bakanı Christa Thoben “Ödülün amacının, işletmeleri göçmen kökenli gençlere iş hayatına atılımları konusunda yardımcı olmaya teşvik etmek” olduğunu söylemiştir. Eğitim Bakanı Barbara Sommer ise göçmen kökenli gençleri meslek sahibi olma konusunda desteklemek için, okulların ve işletmelerin birlikte çalışması gerektiğini ifade etmiştir (http-2).

Alman ticaret ve sanayi odası da projeye olan desteklerinin tam olduğunu ve bu konudaki faaliyetleri destekleyeceğini belirtmiştir. Almanya'da kalan göçmenler 2005 ile 2016 yılları arasında yani 11 yıllık süreç içerisinde açtıkları işletme sayısı ile girişimcilik konusunda Almanları geride bırakmıştır. Öyle ki verilen yıllar içinde 90 bin Alman işletmesi kapanırken, göçmenlerin açtıkları işletme sayısı 171 bine ulaşmıştır. Almanya' da yapılan araştırma sonuçlarında Almanya'daki her 5 veya 6 işletmeden birinin göçmenler tarafından kurulduğu tespit edilmiştir. Açılan göçmen işletmelerinin faaliyet gösterdikleri sektörler ise bilimsel, teknolojik hizmetler ve inşaat olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda işletme kuran göçmenlerin daha önceden işsiz oldukları, devlet-işletme iş birliğiyle ve doğru politikalarla bu göç olgusunun fırsata dönüştürüldüğü görülmektedir (Parlayan, 2016).

İsveç Ekonomik ve Bölgesel Gelişme Ajansı (Tillvaxtverket) tarafından açıklanan istatistiklere göre göre, İsveç'te yeni kurulan işletme oranı %20'dir. İşletme açan göçmenlerin yarısından çoğu mevcut işletme faaliyetlerini geliştirip arttırmayı

planlamaktadır. İsveç nüfusunun %15'ten fazlasını oluşturan göçmenlerin işsizlik sorunları da böylelikle en aza indirgenmiş olmaktadır. Halihazırda İsveç'te 95 bin göçmen işletmesi faaliyet göstermekte ve yaklaşık 300 bin kişiye iş imkânı sağlamaktadır (Kaya, 2016).

Gerek İsveç örneğine gerek Almanya örneğine baktığımızda benzer bir politika ile göçmen girişimcilerin desteklenmesi ve işçilerin eğitilmesi konusunda adımlar atıldığı görülmektedir. İsveç Devleti, göçmenleri potansiyel bir güç ve zenginlik kaynağı olarak görmektedir. Ekonomik problemlerin çözüme kavuşması diğer alanlardaki sorunların da hafifletilmesine ön ayak olmaktadır.

2016 yılında Türkiye'de yabancı sermaye ile kurulan anonim şirket sayısında Almanya'dan sonra ikinci sırayı alan Suriyeli girişimciler, Limited Şirket sayısında ise 1711'lik bir sayı ile ilk sırayı almıştır (Kayalar ve Yıldız, 2017, s. 6).

Genç göçmen, mülteci ve Türk girişimciler iş fikirlerini IOM-BM Göç Kuruluşu'nun desteği ile hayata geçirebilmektedir. ABD Dış İşleri Nüfus, Mülteci ve Göç Bürosu'nun finanse ettiği bu projelerde; işletme yönetimi, finans ve pazarlama stratejilerinin yanı sıra; üretim, tasarım ve markalaşma konularında girişimcilik eğitimleri verilmektedir. Bu eğitimleri alan mülteci girişimciler; geleneksel el sanatlarını modernleştiren Joon işletmesini, Suriyeli iç mimar ekibi olan Corners işletmesini ve kişiye özel saatler tasarlayan Akram işletmesini kurmuşlardır. Joon işletmesi, IOM'un girişimcilik programları sayesinde iş fikirlerini hayata geçirmiş ve geleneksel el sanatlarında lazer tasarım, 3D baskı ve diğer teknolojileri kullanarak el sanatlarına yenilikçi bir yaklaşım getirmiştir. Bu konuda Joon işletmesinin kurucuları yaşadıkları deneyimin "Geleneksel ustalarla çalışmak, STK'lar ve küçük işletmeler için yaygın olabilir. Ancak, bu eğitim programı kendi farklılığımızı bulmamıza ve rakiplerimizden bir adım önde olmamıza yardımcı oldu. İş planımız seri üretim tarafından kolaylıkla aşılamayacaktır" şeklinde ifade ederken, bir başka kurucu ise "Biz dezavantajlı konumdaki kişilere, tutkularını pazara sunma konusunda yardım etmek istiyoruz. Bu da bizim tutkumuz" diyerek konunun önemine değinmiştir (IOM Türkiye, 2017).

Göçmenlere yönelik yürütülen girişimcilik programları, salt ekonomik amaçlar içermemektedir. Aynı zamanda topluluklar arasında sosyal bağların kuvvetlenmesi,

sosyal uyumsuzlukların en aza indirilip kaynaşmanın da sağlanmasına destek olmaktadır.

Suriyeli göçmen girişimcilerin Türkiye içerisinde kurmuş olduğu işletmelerin sayılar dikkate alındığında bu konunun giderek daha çok üzerinde durulması gerekeceği oldukça açıktır. Suriyeli girişimciler, bir taraftan işsizlik sorununu çözme konusunda etkin rol üstlenirken diğer taraftan da devlete yüklenen maliyetleri de azaltabilir. Geçim sıkıntısı, barınma sorunu gibi temel sorunlar ekonomik iyileşmenin verdiği rahatlık ile azaltılabilir.

Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü [BM UNHCR] Türkiye tarafından bu konuda 4 temel unsur üzerinde destek verilmektedir. Yürütülen programlar

Türk hükümetinin resmî kurumlarından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile iş birliği içerisinde olup, mültecilerin çalışma izni ve işgücü piyasasına entegre olmalarını sağlamaktadır.

BM Mülteci Örgütü, özel sektörlerle iş birliği yaparak, kendi görev ve sorumluluklarını yerine getirmektedir. Uzman görüşleri doğrultusunda ekonomilere olumlu katkılar sağlamaktadır.

Mesleki Eğitim ve Beceri Kazandırma Programları ile Türkiye'nin piyasa talebi ve ekonomik stratejik kalkınması yönünde dil, mesleki eğitim ve beceri programları düzenlemektedir.

Girişimcilik programları ile Türkiye'de, mültecileri girişimciliğe teşvik etmek, geliştirmek ve ekonomiye katma değer kazandırmaları amaçlanmaktadır (BM UNHCR, 2017).

2.5.3. Geçici koruma sağlanan yabancıların çalışmalarının hukuki boyutu

Türkiye, bireysel göçlerin yanında son zamanlarda kitlesel göç akınlarına da sahne olan bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'nin en büyük kara sınırını oluşturan komşu ülkesi Suriye'de yaşanan krizden dolayı göç hareketlerinin büyümesi, geçici koruma konusunu gündeme getirmiştir.

Geçici koruma, Türkiye'ye gelen kitlesel göçler için hızlı ve pratik çözümler üretmek amacıyla düzenlenen bir koruma statüsünü ifade etmektedir. Kitlesel göçün

yaşandığı anda hukuki süreçlerin devreye girmesi ve uygulanacak kararlara yol göstermesi açısından önemli hale gelmektedir. Bu sistem ile geçici koruma adı altında çıkarılan kanunla, hukuki bir nitelik kazanmıştır (Harran Üniversitesi Göç Politikaları Çalıştayı [HÜGÖÇ], 2017, s. 2).

15.1.2016 tarihinde resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 6458 sayılı geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmelikte; MADDE 4-(1) Geçici koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni olmaksızın Türkiye’de çalışamaz veya çalıştırılmaz (6458 sayılı geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmelik, m.1) ifadesi yer almaktadır. Bu madde ile Türkiye’de geçici koruması sağlanan yabancılar, çalışma izni olmadan çalışamayacaktır. Aynı şekilde işveren de yabancıları çalıştırabilmesi için yine izin alması gerekmektedir.

Geçici koruma sağlanan yabancıların çalışmalarına ilişkin 5. Maddede çalışma izni ve çalışma izni muafiyet başvuruları hakkında bilgi verilmiştir. Böylelikle geçici koruması sağlanan yabancılar, çalışma izni alabilmek için kayıt tarihinden sonra 6 ay beklemek zorundadırlar. Söz konusu yabancıyı çalıştıracak işveren, başvuruyu e-devlet sistemi üzerinden yapabilmektedir. Bağımsız bir şekilde çalışmak isteyen yabancı bunun dışında tutulmuştur. Mevsimlik tarım işçileri veya hayvancılıkla uğraşan yabancılar ise çalışma izninden muaf tutulmuştur. Bunun nedeni tarım ve hayvancılıktaki iş açığını yabancılarla kapatılabilir öngörüsüdür. Muafiyet için yapılacak başvurular ilgili il valiliğine yapılmaktadır.

MADDE 5- (1) Geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için Bakanlığa başvuruda bulunabilir.

(2) Çalışma izni başvuruları, geçici koruma sağlanan yabancıları çalıştıracak işveren tarafından e-Devlet Kapısı üzerinden yapılır.

(3) Bağımsız çalışma iznine başvurma hakkı olan geçici koruma sağlanan yabancılar kendi adına başvuru yapar.

(4) Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni muafiyeti kapsamındadır. Çalışma izni muafiyeti başvuruları, geçici koruma sağlanan il valiliğine yapılır. Bu başvurular, ilgili valilik tarafından Bakanlığa bildirilir.

(5) Bakanlıkça, mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılarla ilişkin il ve kota sınırlaması getirilebilir. (6458 sayılı geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmelik, m.5)

İstihdam kotasına ilişkin düzenlemelerin yer aldığı Madde 8'de çalıştırılacak yabancı sayısının, daha önceden işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının %10'nu geçmemesini zorunlu kılmıştır. Maddeyle ilgili 3. Fıkroda eğer çalıştırılması gereken nitelikte Türk vatandaşının 4 hafta boyunca bulunmaması durumunda, istihdam kota sınırına esneklik sağlanabileceğine yer verilmiştir. İlgili maddenin 2. Fıkrasında ise işletmelerdeki çalışan sayısı 10'dan az ise, en fazla 1 yabancı çalıştırılması kararlaştırılmıştır.

Aynı yönetmeliğin 10. Maddesinde ise yabancıların çalışma ücretleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu madde ile emek gücünün sömürülmesini engellemek ve işverenlerin yabancılara yönelik yükümlülüklerini yerine getirmesi amaçlanmıştır.

Bu maddeler ile yabancılarla ilgili çalışma koşulları yasal bir zemine oturtulmuş ve olası işçi-işveren arasındaki problemlerin çözümü hukuki boyut kazanmıştır. Bu yönetmelik ile düşük ücretle çalışan Suriyeli göçmenlerin emek hakkının verilmesi, vergi kaybının önlenmesi, kaçak işçi çalıştırmanın önüne geçilmesi, göçmenlerin insani haklarını korunması gibi konular etrafında resmiyet kazanmıştır.

MADDE 8- (1) Çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısı üzerinden sektör ve illere göre açık iş ve işe yerleştirmeler dikkate alınarak Bakanlıkça, geçici koruma sağlanan yabancı istihdamı kotası değişen oranlarda uygulanabilir. Üçüncü fıkra hükmü saklı kalmak üzere, çalışma iznine başvuru işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçemez.

(2) Toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde, en fazla bir geçici koruma sağlanan yabancının çalışmasına izin verilebilir.

(3) İşveren tarafından; işyerinin kayıtlı bulunduğu Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünden, çalışma izni başvurusu tarihinden önceki dört haftalık süre içerisinde yabancının çalıştırılacağı işi yapacak aynı nitelikte Türk vatandaşı bulunmadığının belgelendirildiği başvurularda istihdam kotası uygulanmayabilir. (6458 sayılı geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmelik, m.8)

MADDE 10- (1) Geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenemez. (6458 sayılı geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmelik, m.10)

2.6. Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin Ekonomik Etkileri

Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin ekonomik etkileri, Tunç (2015) tarafından çok boyutlu bir şekilde analiz edilerek SWOT analizi yaklaşımıyla özetlenmiştir. SWOT analizindeki bilgiler, resmî kurumlardan, sivil toplum örgütlerinden, araştırma merkezlerinden, araştırma ile ilgili raporlardan ve saha araştırmalarından elde edilmiştir. Tabloda gösterilen SWOT analizinde Suriye kaynaklı göçün ekonomik etkilerinin en önemli zayıf yön yüklenilen maliyetlerdir.

Acil ve Afet Durum Yönetimi Başkanlığı (2017) resmi kurumunun “Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar” başlıklı rapora göre; 2016 yılında 6 milyar ABD Doları tutarı maliyete katlanılmıştır. Türkiye insanî yardım açısından uluslararası anlamda ABD’den sonra en çok yardım yapan ülke konumuna gelmiştir. Ayrıca 2016 yılı içerisinde milli gelirinin %0,75’ni bu yardımlara için ayırarak "Dünyanın En Cömert Ülkesi" konumunu elde etmiştir.

Uluslararası alanda Türkiye’ye gerekli yardımların yapılmaması, verilen maddi ve manevi sözlerin yerine getirilmemesi, yapılan yardımlarında çok düşük düzeyde kalması ve kısmen gerçekleşmesi, Türkiye’nin bu ekonomik maliyetleri tek başına yüklenmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan bu durum ekonomik etkilerin zayıf olan bir diğer tarafını göstermektedir. Suriyeli göçmenlerin, barınma, sağlık, eğitim, gıda gibi birçok temel ihtiyacının karşılanması devlete ağır yükler yüklemesine rağmen, Türkiye’nin bu konudaki insanî tutumu artarak devam etmektedir.

Eğitim düzeyinin düşüklüğü de başka bir zayıf yön olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitime ayrılacak kaynak da devlet bütçesine ağır bir maliyet unsuru olarak yansımaktadır. Afet ve acil durum yönetimi [AFAD] (2014) verilerine göre; Suriyeli göçmenler arasında ilkokul mezunu olanların oranı %34,8’dir. Bu oran eğitim ihtiyacı olan Suriyeli sayısının ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. Zira eğitim, bir bireyin doğru ile yanlış birbirinden ayırt etmesi, suç oranlarını azaltması, kullanımı, kendisi ve çevresine zarar veren zararlı alışkanlıklardan uzaklaşma bilincine varması açısından çok önemlidir. Bu durum devletin eğitime vermesi gereken önemi artırmaktadır. AFAD’a göre (2014) Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen eğitim faaliyetleri sayesinde 508.846 çocuk sokaktan kurtarılarak okul hayatına devam etmeleri sağlanmıştır.

Tablodaki güçlü yöne bakıldığında Ortadoğu ile ticaret ve yatırım ilişkisi bulunan ve oradaki pazarları iyi bilen Suriyeli tüccarların varlığıdır. Bu sayede özellikle sınır illerinde ikamet etmeyi tercih eden Suriyeli göçmen tüccarların güneydoğu başta olmak üzere diğer bölgelerdeki ticaret ağı üzerinde olumlu bir etki yapacağı söylenebilir.

SWOT analizindeki fırsatlara bölümünde ticaretin canlanması sağlayacak faktörler belirtilmektedir. Bu faktörler arasında gerek bir Türk ortak ile gerekse doğrudan yatırımlarla açılan işletmeler aracılığıyla hem göçmenler için hem de yerli halk için yeni istihdam alanları yaratılmış olacaktır. Ekonomik iyileşme belli bir oranda refah seviyesinin yükselmesini ve göçmenler üzerindeki olumsuz algının az da olsa kırılmasını sağlayabilir. Göçmen tüccarların ticari iş bağlantıları yoluyla ihracata katkı yapacağı da söylenebilir. Suriyeli göçmen tüccarların varlığı Mersin gibi önemli limanlar yoluyla ticaret ağının güçlenmesine ve geliştirilmesine de olumlu anlamda katkı yapacaktır.

Göçün Türkiye üzerine ekonomik etkilerini, tehditler açısından ele aldığımızda, göçmen sayısının sürekli artmasından dolayı yüklenilen maliyetin de artması ve kaçak olarak açılan işletmelerden dolayı vergi kaybının yaşanması başlıca tehdit faktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmenlerden gelecek tehditler arasında yerli halk ile ticari faaliyetlerde haksız rekabet ortamının meydana gelebileceği söylenebilir. Ayrıca, yapılan yardımlarda adaletsizlik olduğunu dile getiren yoksul yerli halkın itirazı da bu bağlamda ele alınmıştır.

Tablo 2.1 Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin Ekonomik Etkileri SWOT Analizi

<p>GÜÇLÜ YÖNLER (S):</p> <ul style="list-style-type: none">
•Ortadoğu ülkeleri ile ticaret ve yatırım ilişkisi olan ve o pazarları iyi bilen Suriyeli tüccar ve yatırımcıların varlığı
<p>ZAYIF YÖNLER (W):</p> <ul style="list-style-type: none">
•Mülteci krizinin yüksek maliyeti
•Uluslararası mali desteğin yetersizliği
•Alt gelir grubundaki mülteci sayısının fazlalığı
•Düşük eğitim düzeyindeki mülteci sayısının fazlalığı
•Eğitim maliyeti
<p>FIRSATLAR: (O)</p> <p><u>Makro düzeydeki fırsatlar</u></p> <ul style="list-style-type: none">
•Suriyelilerin sermaye, yatırım ve ticari bağlantılarını Türkiye’ye taşıması,
•Dış sermaye girişi
•Tüccarların Türkiye mallarını sahip oldukları ticari iş bağlantıları üzerinden Ortadoğu pazarına ulaştırması (ihracata katkı) <p><u>Mikro düzeydeki fırsatlar</u></p> <ul style="list-style-type: none">
•İnsani yardım malzemelerinin yerel firmalardan temin edilmesinin sınır illerinin ekonomisine canlılık sağlaması
•Suriyeli yatırımcılar için limanın sunduğu ticaret imkânı ve bazı illerin ticaret potansiyeli
•İşgücü artışının yatırımcılara sağlayacağı katkı
•İşlerini Türkiye’ye taşıyan Suriyeli küçük işletmecilerin üretime katkı sağlaması
•Suriyelilerin yarattığı yeni ekonomi, illere ekonomik hareketlilik getirmesi
<p>TEHDİTLER (T):</p> <p><u>Makro düzeydeki tehditler</u></p> <ul style="list-style-type: none">
•Mülteci krizinin yüksek maliyeti
•Maliyetin Genel Bütçeye getirdiği yük
•İşletmelerin kaçak olmasından kaynaklı vergi kaybı <p><u>Mikro düzeydeki tehditler</u></p> <ul style="list-style-type: none">
•Sınır illerindeki kira fiyatlarında artış
•Sınır illerinde kiralık ev bulmada zorluk
•Sınır illerinde hayat pahalılığı ve enflasyon artışı
•Kaçak küçük işletme sayısındaki artış
•Suriyeli esnaf ile yerel esnaf arasında haksız rekabet <p><u>Algı düzeyindeki riskler</u></p> <ul style="list-style-type: none">
•Halkın Türk ekonomisinin Suriyelilerden dolayı zarar gördüğü algısı
•Halkın Türkiye’de yoksullar varken Suriyelilere yardım yapılmasına itirazı

Kaynak: Tunç, 2015, s.50.

Göçe ilişkin buraya kadar anlatılanları değerlendirdiğimizde göçün olumlu ve olumsuz etkileri olduğu karşımıza çıkmaktadır. Devam eden bölümde, Suriye kökenli göçe ilişkin olumlu ve olumsuz etkiler sıralanmaktadır.

Göçün olumlu etkileri arasında; vasıfsız işgücü gerektiren işkollarında işgücü açığının kapanması, göçmen artışından dolayı göçmen ihtiyaçlarına yönelik işletme faaliyetlerinde değişiklik ve çeşitliliğe gidilmesi, kurulan konaklama yerleri sayesinde (çadır kentler) birçok alanda istihdam fırsatının doğması, Ortadoğu ülkeleri ile daha önceden ticaret ve yatırım ilişkisi bulunan tüccar ve yatırımcıların Türkiye'de bulunması sebebiyle Ortadoğu pazarına yönelik ticaret ağlarının büyümesi ve ticari gelişime katkıda bulunulması, küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) sayısının artması, sermaye ve yatırımlarını Türkiye'ye taşıyan işletmelerin hem ekonomik canlanmaya hem de istihdama katkı sağlaması, Suriye ve Türkiye'deki Suriyelilere sağlanan insani yardım malzemelerinin temininin yerel firmalardan karşılanması nedeniyle özellikle gıda ve tekstil firmaları için fırsatlar barındırması, teknoloji veya üretim yöntemleriyle ilgili bütünleşmiş uzmanlık bilgilerini göç edilen ülkeye aktarabilmeleri sayılabilir. Göçün olumsuz etkileri de oldukça önemlidir. Göç kaçak işçi sorunu, ücret düzeyinin artması, göçmenlerin işletme içindeki uyum sorunu, kira artışı, vergilendirme gibi sorunlar neden olmaktadır (Oytun ve Gündoğar, 2015, s. 17-19; Erdoğan, 2014, s. 26; AFAD, 2013, s. 26; Sanduvac, 2013, s. 17; Zencir ve Davas, 2014, s. 44).

Göç alan yerler açısından yerel yönetimlere çok önemli görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Göç eden insanlar için barınma gibi temel ihtiyaçların yanında sosyal ve kültürel hizmetlerin de giderilmesi açısından yerel yönetimler önemli bir rol oynamaktadır. Göç olgusu gerek neden gerek ise sonuç bakımından ekonomik yönü daha ağır basan bir olgudur (Akış ve Akkuş, 2003, s. 12-13). Küreselleşmeyle birlikte uluslararası göç hareketliliği de artmaktadır. Ülkelerin birbiri ile yaptıkları ticaretin de göçten etkilendiği önemli bir gerçektir. Uluslararası göç ithalat ve ihracat ilişkileri üzerine olumlu etkiler sağlamaktadır. Tercih etkisinin yanı sıra ağ etkisiyle, göçmenlerin uluslararası ticarete işlem maliyetlerini azalttığını ve ticareti arttırdığı gözlemlenmektedir (Buzdağlı ve Kızıltan, 2011, s. 73).

Suriyelilerin ekonomiye etkilerine baktığımızda kayıt dışı istihdamın olumlu ve olumsuz etkilerini görmek mümkündür. İstihdam yaratması, kaynakların etkin dağılımına neden olması, rekabet gücünü artırması gibi olumlu; vergi gelirlerini azaltması ve vergi adaletini ortadan kaldırması, kaynak dağılımını olumsuz etkilemesi, haksız rekabete neden olması, çocuk emeğin sömürülmesi ve sosyal güvenlik sisteminin bozulması gibi olumsuz etkilerini Türkiye'de gözlemlemek mümkündür. (Yıldız, 2017, s. 44)

Göçmenlere ilişkin politikalarda, eksik veya yanlış kararlar alınması durumunda, güvenlik ve toplumsal olaylar başta olmak üzere birçok yönden yıkıcı sonuçlar ortaya çıkabilir. Sınır illerinde yoğun olarak göçmenlerin yaşadığı yerlerde böyle bir durumun olumsuz pek çok sorunu da beraberinde getirebilir. Türkiye’de göç olgusuna karşı etkin ve kapsayıcı bir politikanın bulunmaması potansiyel kazanımların ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Örneğin; Ürdün’e göç eden Suriyelilerin sayısı ülkenin nüfusuna oranı %9,5 iken Türkiye’de bu oran %3,6’dır. Fakat, ekonomik açıdan duruma bakıldığında Ürdün Türkiye’den daha çok avantaj elde etmektedir. Zira Ürdün’de Suriyeli göçmenler üzerine yapılan araştırmalar sonucunda, Suriyelilerin enflasyon ve işsizlik üzerine negatif bir etkisinin bulunmadığı saptanmıştır. Ülkeler arasındaki bu durumun değişkenleri arasında elbette belirleyici faktörler bulunmaktadır. Ürdün ile Suriye nüfusunun kültürel benzerlikleri, Arap olmaları, aynı dili konuşmaları gibi etkenler belirleyici örnekler olarak gösterilebilir. Bu belirtilen etkenler göç edilen ülke açısından göçün avantaj yaratan tarafları olarak gösterilebilir. Göç ile beraber kitlesel hareketlenmelerde toplumsal bütünleşme ve göç politikalarının yeri çok önemlidir (Philips, 2016 aktaran Güder, 2016, s. 5).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Yöntemi: Durum Çalışması

Literatürde durum çalışması birden farklı isimle anılmaktadır. Bu isimler arasında örnek olay incelemesi, vaka çalışması ve durum çalışması şeklinde kullanımlara sıklıkla rastlanmaktadır. Durum çalışmasının İngilizce karşılığı ise “Case Study”dir. Bu çalışmada farklı isimlerle anılan bu yöntem durum çalışması olarak ifade edilmiştir.

Nitel araştırma gelenekleri arasında önemli bir yere sahip olan durum çalışmasına ilişkin çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Örneğin bir tanıma göre durum çalışması; çoklu bilgi kaynakları, bir başka deyişle görüşme, gözlem, görsel-işitsel materyaller, dokümanlar ve raporlar kullanılarak gerçek yaşam veya güncel bir durum hakkında detaylı ve derinlemesine inceleme yapılıp bilgilerin toplandığı durum ya da durumların betimlenmesidir (Creswell, 2013, s. 97). Bir başka tanımda durum çalışması; bir birey, grup, kurum veya toplum gibi sosyal bir birimin veya bir olgunun yoğun bir şekilde betimlenmesi ve analiz edilmesidir (Merriam, 2002, s. 8). Durum çalışması denildiğinde en çok akla gelen yazarlardan birisi olan Robert K. Yin’e (2003, s. 13) göre durum çalışması; güncel bir olgunun kendi doğal bağlamında incelendiği ve özellikle de olgu ve içinde bulunduğu bağlam arasındaki sınırların net bir şekilde belirlenemediği durumlar için uygun olduğu belirtilen görgül bir araştırma yöntemidir.

Bu çalışmada da durum çalışması geleneğiyle uyumlu bir şekilde araştırılan konu görüşmelerin yanı sıra çoklu bilgi kaynakları; görsel-işitsel materyaller, araştırma raporları ve resmî kurumlardan alınan istatistiklerle desteklenerek betimlenmiştir. Çalışma, Suriye kaynaklı göçün çalışma hayatıyla karşılaştırılmasıyla çalışma hayatında ortaya çıkan durumu zengin bir şekilde betimlemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu durumun çalışıldığı yer Şanlıurfa ilidir. Şanlıurfa pek çok açıdan bu durumun incelenmesini olanaklı kılmaktadır. Öncelikle Şanlıurfa göçten en çok etkilenen illerden birisidir. Göçün yaşandığı sınır bölgesinde yer almaktadır. Ayrıca Şanlıurfa Suriye ile kültürel ve sosyal bağların güçlü olduğu bir demografik yapıya sahiptir. Yazarın erişim kolaylığı ve konuşulan dillere olan hakimiyeti de bu aşamada Şanlıurfa seçimini öne çıkartan özellikler arasındadır. Şanlıurfa iline ilişkin özellikler çalışmada bağlam başlığı altında verilerek durumun bağlamla ilişkili olarak anlamlandırılması olanaklı kılınmıştır.

Araştırma sürecinde araştırmacı bir durumu incelerken duruma ilişkin görgül materyalden hareketle tema ve konular belirleyebilir. Tema ve konular iyi bir şekilde organize edilerek durumla ilişkisi, benzerlikleri ve farklı yönleri ortaya konabilir (Creswell, 2013, s. 98-99). Araştırma sürecinin analiz aşamasında ulaşılan temalar detaylı bir şekilde açıklanarak durum çalışmasının doğasına uygun hareket edilmiştir. Ayrıca araştırılan duruma farklı açılarından bakabilmek ve sonuçta bütüncül bir şekilde durumu kavrayabilmek amacıyla durumun farklı taraflarının görüşüne başvurulmuştur. Çalışmada durum çalışmalarında sıklıkla tercih edilen veri elde etme tekniklerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde duruma ilişkin bulgular daha önce söz edilen kuramlarla ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

3.2. Katılımcıların Seçimi

Bu çalışmada katılımcılar amaçlı olarak seçilmiş ve araştırma konusunun etraflıca anlaşılabilmesi için maksimum çeşitliliğe izin verecek bir yaklaşım izlenmiştir. Bu seçim sürecinde amaç, probleme taraf olacak katılımcıların çeşitliliğini yansıtmaktır. Bu yol, araştırma sürecinde incelenen olguya ilişkin derinlemesine inceleme imkânı sağlamanın yanı sıra, farklı boyutların ortaya çıkarılmasını da olanaklı kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 119). Seçilen farklı katılımcılarla yapılan görüşmeler, etkileşim içerisindeki bağlantıların bulunmasına imkân tanımaktadır.

Çalışma Şanlıurfa'da yürütülmüştür. Çalışma kapsamında Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmen çalışanlar, Suriyeli göçmen girişimciler ve Suriyeli göçmen istihdam eden yerli işletmecilere odaklanılmıştır. Araştırma sürecinde görüşülen katılımcılar;

- 16 Suriyeli göçmen çalışan,
- 13 Suriyeli göçmen istihdam eden yerli işletme sahibi
- 11 Suriyeli göçmen girişimci olmak üzere toplam 40 kişiden oluşmaktadır.

3.2.1. Katılımcıların özellikleri

Tablo 3. 1: Görüşme yapılan Suriyeli göçmen girişimciler

İSİM	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK	GÖRÜŞME SÜRESİ
SGG 1	ERKEK	55	-YOK-	MARKET	3 DAKİKA
SGG 2	ERKEK	38	LİSE TERK	MOBİLYA	3 DAKİKA
SGG 3	ERKEK	48	ÜNİVERSİTE MEZUNU	MARKET	11 DAKİKA
SGG4	ERKEK	44	LİSE TERK	HAZIR GİYİM	6 DAKİKA
SGG 5	ERKEK	24	ÜNİVERSİTE TERK	NARGİLE	5 DAKİKA
SGG 6	ERKEK	28	LİSE MEZUNU	MARKET	6 DAKİKA
SGG 7	ERKEK	22	ORTAOKUL	LOKANTA	6 DAKİKA
SGG 8	ERKEK	51	ÜNİVERSİTE TERK	MARKET	6 DAKİKA
SGG 9	ERKEK	47	LİSE TERK	KASAP	8 DAKİKA
SGG 10	ERKEK	30	İLKÖĞRETİM	KUYUMCU	5 DAKİKA
SGG 11	ERKEK	34	ORTAOKUL	KOZMETİK	5 DAKİKA

Tablo 3. 1.: Görüşme yapılan Suriyeli göçmen istihdam eden işletme sahipleri

İSİM	CİNSİYET	MESLEK	GÖRÜŞME SÜRESİ
GiİS 1	ERKEK	KUAFÖR	3 DAKİKA
GiİS 2	ERKEK	GİYİM MAĞAZASI	6 DAKİKA
GiİS 3	ERKEK	KÖMÜRCÜLÜK	3 DAKİKA
GiİS 4	ERKEK	MISIR FABRİKASI	4 DAKİKA
GiİS 5	ERKEK	ET ŞARKÜTERİ	3 DAKİKA
GiİS 6	ERKEK	ALİŞVERİŞ MERKEZİ	3 DAKİKA
GiİS 7	ERKEK	ZÜCCACİYE	6 DAKİKA
GiİS 8	ERKEK	KUYUMCU	3 DAKİKA
GiİS 9	ERKEK	UNLU MAMÜLLERİ	8 DAKİKA
GiİS 10	ERKEK	HURDACILIK	7 DAKİKA
GiİS 11	KADIN	GİYİM MAĞAZASI	3 DAKİKA
GiİS 12	ERKEK	GİYİM MAĞAZASI	5 DAKİKA
GiİS 13	ERKEK	LOKANTA	6 DAKİKA

Tablo 3.3: Görüşme yapılan Suriyeli göçmen çalışanlar

İSİM	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK	GÖRÜŞME SÜRESİ
SGÇ 1	ERKEK	18	LİSE TERK	KUAFÖR	3 DAKİKA
SGÇ 2	ERKEK	18	LİSE TERK	FOTOĞRAFÇI	5 DAKİKA
SGÇ 3	ERKEK	24	ÜNİVERSİTE TERK	GARSON	8 DAKİKA
SGÇ 4	ERKEK	33	ÜNİVERSİTE TERK	AVM-REYON GÖREVLİSİ	4 DAKİKA
SGÇ 5	ERKEK	41	LİSE TERK	AVM-ET ŞARKÜTERİ GÖREVLİSİ	7 DAKİKA
SGÇ 6	ERKEK	36	İLKOKUL MEZUNU	HURDACILIK	8 DAKİKA
SGÇ 7	KADIN	26	LİSE TERK	GİYİM-SATIŞ DANIŞMANI	3 DAKİKA
SGÇ 8	KADIN	20	LİSE TERK	GİYİM-SATIŞ DANIŞMANI	3 DAKİKA
SGÇ 9	ERKEK	34	LİSE TERK	İNŞAAT	3 DAKİKA
SGÇ 10	ERKEK	15	İLKOKUL	GİYİM-SATIŞ DANIŞMANI	8 DAKİKA
SGÇ 11	KADIN	16	İLKOKUL	GİYİM-SATIŞ DANIŞMANI	5 DAKİKA
SGÇ 12	ERKEK	20	ORTAOKUL	GİYİM-SATIŞ DANIŞMANI	7 DAKİKA
SGÇ 13	ERKEK	24	İLKOKUL	FABRİKA ÇALIŞANI	9 DAKİKA
SGÇ 14	ERKEK	42	ORTAOKUL	KOZMETİK SATIŞ ELEMANI	7 DAKİKA
SGÇ 15	ERKEK	29	ORTAOKUL	İNŞAAT	4 DAKİKA
SGÇ 16	ERKEK	37	ORTAOKUL	İNŞAAT	5 DAKİKA

Görüşmeye dahil edilen katılımcıların sayısı 40'tır. Katılımcıların 37'si erkek, 3'ü ise kadındır. Katılımcılar arasındaki kadın oranının az olmasının birçok sebebi olmakla birlikte en önemli sebepleri arasında, kadın girişimci ve çalışanların henüz hem Suriye hem de Şanlıurfa'da, kültürel ve sosyal açıdan ekonomiye entegre ol(a)maması ve kültürel olarak iş hayatında çalışmalarının uygun görülmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum Tablo 3.4'te yer alan bölgeye ilişkin kadınların işgücüne katılma oranlarındaki düşüklükle de tutarlı bir eğilim göstermektedir.

Tablo 3.4: 15-64 yaş arası kadınların yıllara göre işgücüne katılım oranları

Yıllar	Türkiye %	Şanlıurfa ve Diyarbakır %
2015	35	21,9
2016	36,2	23,9
2017	37,6	27,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2018 istatistiki verilerinden derlenmiştir. 16.05.2018

Görüşülen Suriyeli göçmen çalışanların; 3'ü inşaat işçisi, 5'i giyim-satış danışmanı, 2'si alışveriş merkezi reyon görevlisi, 1'i mısır fabrikası işçisi, 1'i kuaför, 1'i fotoğrafçı, 1'i kozmetik satış elemanı, 1'i hurdacı, 1'i de garson olmak üzere toplam 16 kişidir.

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen girişimcilerin; 4'ü market, 1'i lokanta, 1'i kuyumcu, 1'i kozmetikçi, 1'i nargile, 1'i kasap, 1'i mobilya ve 1'i de giyim olmak üzere toplam 11 kişiden oluşmaktadır.

Görüşme yapılan Suriyeli göçmen istihdam eden işletme sahiplerinin; 3'ü giyim, 1'i kuaför, 1'i kömürücü, 1'i mısır fabrikası, 1'i et şarküteri, 1'i züccaciyeci, 1'i kuyumcu, 1'i alışveriş merkezi, 1'i hurdacı, 1'i lokantacı, 1'i de unlu mamuller olmak üzere toplam 13 kişiden oluşmaktadır.

Görüşme kapsamında her katılımcıya, araştırma kapsamında hazırlanan "Katılımcı İzin Formu"nu okuması, okuyamadığı durumlarda tercüme edilerek konunun anlatılması sağlanmıştır. Sözlü ve yazılı izin alındıktan sonra görüşme aşamasına geçilmiştir. Katılımcılara isimlerinin gizli tutulacağı bilgisi verilmiş ve bu nedenle katılımcılar kendi gruplarına uygun kısa takma adlarla etiketlenmiştir. (Bkz. Tablo 3.1, 3.2 ve 3.3). Suriyeli Göçmen Çalışan grubundaki katılımcılar "SGÇ" şeklinde, Suriyeli Göçmen Girişimciler "SGG" şeklinde, Göçmen İstihdam Eden İşletme Sahipleri ise "GİİS" şeklinde ifade edilmiştir.

3.3. Veri Elde Etme Aracı: Yarı-Yapılandırılmış Görüşme

Görüşme için izin istenilen 3 grup ile birbirinden farklı şekilde alanyazınla ilişkilendirilerek hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme soru formları ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde katılımcıların ses kayıtları da alınarak çalışma hayatı uluslararası düzensiz göçle karşılaştığında ortaya çıkan durum derinlemesine araştırılmıştır. Görüşmelerin tümü, 2018 yılı Ocak ayında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların belirledikleri yerlerde yapılmıştır.

Yarı-yapılandırılmış görüşme soru formları, Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli göçmen çalışanlar, Suriyeli göçmen girişimciler ve göçmen istihdam eden işletme sahiplerine yönelik olarak üç farklı şekilde (Bkz. EKLER) oluşturulmuştur.

Görüşme; bir insanın düşünce, tutum ve duygularını anlayabilmek için kullanılan nitel araştırma tekniklerinden biridir. Herhangi bir konuda derinlemesine inceleme imkânı sunan görüşme tekniğinde, görüşmeler önceden hazırlanan soru formları ile yapılacağı gibi araştırmanın doğal akışı içerisinde o an hazırlanması gereken sorularla veya görüşmenin gidişatına göre sorular eklenen sorularla da yapılabilir. Yapılandırılmış veya yarı-yapılandırılmış soru formları ile yapılan görüşmelerde, hedef kişiye yöneltilen sorularla araştırılmak istenen konu hakkında sistemli bir bilgi düzenini oluşturmak, anlamak ve açıklamaktır. Gerçekleştirilen görüşmeler ışığında ses kayıt cihazları ile veya alınan notlar sayesinde katılımcıların algı ve düşüncelerini yorumlama ve betimlemeye çalışılır. Katılımcıların iç dünyasına girme, araştırılacak konu için önemli bir zenginliktir (Türnüklü, 2000, s.545-547). Dolayısıyla bu tür araştırmalarda nitel veri elde etme tekniklerinden biri olan görüşmeler bulgu ve sonuçların en önemli belirleyicisi ve tamamlayıcısıdır. Ses kayıt cihazlarının görüşme esnasında kullanılması araştırmacı için görüşme verilerini derinlemesine inceleme fırsatı sunması açısından önemlidir. Fakat düşüncelerin bazen yüzdeki ifadelerden de anlaşılabilceği unutulmamalıdır. Böylece bütünsel bir biçimde araştırılmak istenen konunun anlaşılması sağlanacaktır. Bu durum araştırmanın gerçekliğine katkıları sunmaktadır.

Bu araştırmada veri elde etme tekniği olarak, yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği benimsenmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme yapılandırılmamış ve yapılandırılmış görüşme tekniklerine göre daha esnek bir yapıya sahip olduğundan bu tekniğin araştırmanın amaçlarına daha uygun olduğu düşünülmüştür.

Yarı-yapılandırılmış görüşmeler esnek bir yapıya sahiptir. Bu teknikte araştırmacı, planlamak istediği soruları önceden hazırlamaktadır. Görüşmenin gidişatına göre değişik yan ya da alt sorularla konunun derinlemesine incelenmesine olanak sağlayabilir. Gerektiğinde sistematik bir yapının yanında esneklik imkânı da sunan bu teknik keşifsel araştırmalar için daha uygun bir teknik olarak düşünülmekte ve sıkça kullanılmaktadır (Türnüklü, 2000, s. 547).

Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı tam anlamıyla düzenlenmiş bir yol haritasına sahip değildir. Cevaplayan kişiye, konunun akışına göre çalışmanın genel

çerçevesi dışında farklı sorular sorabilmektedir. Bu sorular araştırmayı amacından saptırmayan ve konunun değişik boyutlarını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Böylece araştırma yapan kişiye hem bilgiye çok yönlü ulaşma hem de mülakatı belli bir seyirde götürme imkânı sunmaktadır (Coşkun vd. 2015, s. 94-95).

Araştırma kapsamında kullanılan yarı-yapılandırılmış görüşme formları, Tablo 3.5'te sıralanan ve alan yazından hareketle ortaya konan başlıklarla ilişkili olarak hazırlanmıştır.

Tablo 3.5: *Görüşme Kapsamında Odaklanılan Konular*

Eğitim durumu
İşletme içindeki görev/iş
Suriye'de iken yapılan meslek/iş ile Şanlıurfa'da şu anda yapılan meslek/iş
Suriye'deki işletme ortamıyla Şanlıurfa'daki çalışma ortamı arasındaki fark
İşletme içerisindeki uyum sorunu
Göçün işletme içindeki çalışma verimliliğini etkilemesi
İşe alıştırma
Göçmen olmayan çalışanların, göçmen çalışanlara yaklaşımı
Göçmenlerin ücret düzeyi
Türkiye'de daha önceden çalışılan işler ve işlerden ayrılma sebepleri
Suriyeli göçmenleri diğerlerine göre istihdam açısından daha çok tercih edilmesi
Suriyeli göçmen çalışanlara yönelik uyum çalışması
Suriyeli göçmen çalışanlardan kaynaklı iş yerinde yaşanan sorunlar
Suriyeli göçmen istihdam durumu
Vasıflı ve vasıfsız Suriyeli çalışan
Suriyeli göçmen çalışanlarda aranan özellikler
Suriyeli göçmen istihdamının işletmecilik faaliyetlerine olumlu ve/veya olumsuz etkileri
Suriyeli göçmen çalışanların iş yaparken en çok zorlandıkları konular
Türkiye'ye göç sonrası iş kurma çabasına girme sebepleri
Türkiye'de yapılan iş Suriye'deki işinize benziyor mu?
Suriye ile iş bağlantıları
Suriyeli işletmecilerin, işletme faaliyetlerinin hitap ettiği kesim
Türkiye'de iş kurarken en çok zorlanılan konular

3.4. Veri Analizi

Çalışma kapsamında yürütülen görüşmelerden elde edilen ses kayıtları deşifre edilmiş ve 15 sayfalık bir görgül materyal elde edilmiştir. Elde edilen görgül materyal betimsel olarak analiz edilerek çalışma kapsamındaki bulgulara ulaşılmıştır. Betimleme, toplanan verilerin hangi temalara odaklandığıyla ilgilidir. Betimsel analiz; görüşülen ya da gözlenen bireylerin düşüncelerini yansıtmak, doğrudan alıntılara sık sık yer vermek ve görüşme sonrasında katılımcılardan elde edilen veriler ışığında yorumlama yapabilmektir. Açıklamalar ve düzenlemelerle konuyla bağlantılı olarak neden-sonuç ilişkisi kurulur ve ortaya çıkan sonuçlar anlamlandırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.240-241).

Bu çalışma kapsamında yürütülen analiz sonucunda Tablo 3.6'da yer alan kategorilere ve temalara ulaşılmıştır. Söz konusu tema ve alt kategoriler çalışmanın Bulgular ve Yorum bölümünde detaylı bir Şekilde ele alınacaktır. Devam eden bölümde ise bulguları anlamlı kılacak bağlam bilgisinden söz edilecektir.

Tablo 3.6: Veri çözümlemesinde belirlenen temalar ve kodlar

İlgili Paydaş	Temalar	Kodlar
Suriyeli Göçmen Çalışanlar	Suriyeli göçmenlerin çalışma koşulları	<ol style="list-style-type: none"> 1. Suriyeli göçmenlerin çalışma motivasyonu<ul style="list-style-type: none"> • Mecburiyet • Hayat pahalılığı
	İş bulma ve çalışma yeri seçimi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Akrabalık bağları 2. Kültürel yakınlık 3. Meslek değiştirme 4. Mesleğin devamlılığı
	Suriyeli göçmen çalışanların yaşadığı sorunlar	<ol style="list-style-type: none"> 1. Emek sömürüsü 2. Farklı ücretlendirme 3. Kültürel farklılıklar 4. İletişim sorunları 5. İş yapış tarzındaki farklılıklar 6. Farklı ülkede çalışma 7. Yerli çalışanların olumsuz tutumları
Suriyeli Göçmen İstihdam Eden İşletme Sahipleri	Suriyeli göçmen istihdamı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mesleki tecrübe 2. Destek olmak amaçlı istihdam 3. Müşteri çekme potansiyeli 4. Yabancı dil bilgisi 5. Yerli işçi istihdamında yaşanan sorunlar
Suriyeli Göçmen Girişimciler	Suriyeli göçmenleri girişimci olmaya iten sebepler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ağır çalışma koşulları ve hakkını alamama
	Kuruluş yeri seçimi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Suriyelilerin yoğunlukta olduğu yerler 2. Coğrafi yakınlık
	Suriyeli göçmen girişimcilerin yaşadığı zorluklar	<ol style="list-style-type: none"> 1. İşyeri açma sürecinde yaşanan zorluklar 2. Tedarik süreçleriyle ilgili yaşanan sorunlar

3.5. İnandırıcılık

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik kavramları bütüncül olarak inandırıcılık (ing. trustworthiness) kavramıyla ifade edilmektedir (Lincoln ve Guba, 1985). Guba'ya (1981) göre nitel araştırmalarda inandırıcılık (ing. trustworthiness) araştırmacının inandırıcılığı, transfer edilebilirlik, gvenilmeye layık olma ve onaylanabilirlik Şeklinde ifade edilen dört ltn gereklerinin yerine getirilmiş olmasıyla sağlanır.

Araştırmacının inandırıcılığı (ing. credibililty) i geçerlilik kavramına karşılık gelmektedir (Guba, 1981). Araştırmacının, yaptığı çalışmalarda esneklik ilkesine göre hareket etmesi geçerlilik için önemlidir. Bu doğrultuda araştırmacı; yeni stratejiler geliştirebilir, görüşmesine yeni sorular ekleyebilir veya birbirinden farklı veri toplama yöntemlerine başvurabilir. Araştırmacının alışma alanı olarak belirlediği yere olan yakınlığı, yüz yüze görüşmelerle derinlemesine bilgi toplayabilmesi, araştırmanın doğal ortamı içinde gerçekleşmesi geçerliği oluşturan unsurlardandır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 270). Bu çalışmada yarı-yapılandırılmış görüşme soru formlarıyla katılımcılara yöneltilen sorularda ses kayıtları alınmış ve notlar tutulmuştur. Ses kaydı yapılan her bir katılımcıdan hemen sonra kayıt dinlenmiş ve daha sonraki görüşmeler için düzeltici tedbirler alınmıştır. Verilerin analiz edilmesinde doğrudan alıntılara sık sık yer verilerek olgu ve olaylar arasındaki bağlantının ilk ağzından verilmesi sağlanmıştır. Hemen ardından yorumlarla duruma ilişkin kavramlar belirlenip açıklanmıştır.

Guba (1981) dış geçerlilik için transfer edilebilirlik kavramını önermektedir. Dış geçerlilik araştırmanın başka bağlama genellenebilmesiyle ilgili bir kavramdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu açıdan araştırmanın yöntemi, sınırlılıkları, görüşülen katılımcıların özellikleri ve katılımcılarla yapılan görüşme süreleri verilerek gelecekte bu konuyla ilgili araştırmalarda karşılaştırma veya bağlam ilişkisi kurulması olanaklı kılınmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın bağlam kısmı araştırmanın geçtiği yer olan Şanlıurfa'nın sosyal, ekonomik ve demografik açıdan incelenmesine ayrılmıştır.

Nitel araştırmalarda güvenilirlik veya gvenilmeye layık olma kavramı tutarlılık kavramıyla ifade edilmektedir (Guba, 1981). Tutarlılık elde edilen görgül materyalle ulaşılan sonuçların tutarlı olduğunun gösterilmesi anlamına gelmektedir. Araştırma, Türkiye içerisinde gten en çok etkilenen illerden birisi olan Şanlıurfa'da gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının daha önce burada yaşıyor olması, araştırmayı doğal

ortamı içinde incelemesi, bölgedeki söz konusu bireylerle uzun süreli etkileşimde olması, veri toplama aşamasında görüşmenin yanı sıra resmî kurumlardan alınan istatistiki veriler ile katılımcılardan elde edilen görseller çalışmanın tutarlılığına önemli katkılar sağladığı söylenebilir.

Guba (1981) nitel araştırmalarda inandırıcılığın son ölçütü onaylanabilirliktir. Miles ve Huberman (1994) onaylanabilirliğin en önemli adımını araştırmacının kendi önyargılarının farkında olması şeklinde ifade etmektedir. Araştırma bulgularına ilişkin doğrudan alıntılara sıklıkla yer verilerek okuyucuların konuya ilişkin kendi düşüncelerinin geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın analiz sürecinde görgül materyal tekrar tekrar okunarak ortaya çıkan kavramsal temaların kategorilerle ilişkilendirilmesi sağlanmıştır.

4.BAĞLAM

Bu araştırma, çalışma hayatı uluslararası düzensiz göçle karşılaştığında ortaya çıkan durumu betimlemeyi amaçlanmaktadır. Devam eden bölümde detaylı bir şekilde irdelenecek temalar ancak bağlamla ilişkilendirildiğinde doğru bir şekilde anlaşılacaktır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümü, araştırmanın yürütüldüğü bağlamın demografik, ekonomik ve sosyal özelliklerinin detaylı bir şekilde betimlenmesine ayrılmıştır.

4.1. Şanlıurfa'nın Demografik ve Sosyo-Ekonomik Durumu

Şanlıurfa farklı kültür ve etnik kökenden birçok insanın yaşadığı bir ildir. Genel olarak konuşulan 3 dil; Türkçe, Kürtçe ve Arapçadır. Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan Şanlıurfa ili, coğrafi açıdan Gaziantep'ten sonra bölgenin en büyük ilidir. Arazi yapısının dağlık olmaması büyük toprak mülkiyetlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şanlıurfa ilinin ekonomisi genel olarak tarıma dayalıdır (TÜİK, 2014'ten aktaran, Lordoğlu ve Aslan 2016, s. 801).

Şanlıurfa'nın demografik yapısı içerisindeki genç nüfus oranının yüksekliği dikkat çekicidir. Öyle ki, 2013 yılı istatistikleri göz önüne alındığında doğum oranının yüksekliği azımsanamayacak kadar yüksektir. Türkiye'nin toplam doğurganlık hızı 2,07(çocuk) olmasına karşın Şanlıurfa da bu sayı 4,31'dir. Şanlıurfa bu istatistikle doğurganlık hızı açısından Türkiye'de ilk sırada yer almaktadır. 2013 yılı verilerine

göre il nüfusunun %61,03'ü 25 yaş altındadır. Türkiye 2013 yıllık nüfus artış oranı %13,7 iken Şanlıurfa'da bu oran, %22,4'tür. Şanlıurfa ili ekonomisinin büyük bir bölümünü oluşturan tarımın dışında enerji, turizm ve hayvancılıkta da önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin en önemli bölgesel kalkınma projelerinden biri olan Güneydoğu Anadolu Projesi [GAP]'ın merkezi konumunda yer almaktadır. Türkiye'nin en büyük tarım çiftliği işletmesi olan Ceylanpınar Tarım İşletmeleri Şanlıurfa ilindedir. Şanlıurfa Atatürk Barajı da bu ilde bulunmaktadır. Ülkenin enerji ihtiyacının önemli bir kısmı Atatürk Barajı'nın hidroelektrik santrallerinden sağlanmaktadır (TÜİK, 2014, s. 12-13).

4.2. Şanlıurfa'daki Göç ve Etkisi

TÜİK (2016) verilerine göre Şanlıurfa il nüfusu: 1.940.627'dir. Suriye krizinden önceki nüfusu (2010) ise 1.663.371'dir. Sınır illerinde yaşanan göç hareketi ekonomik, demografik ve toplumsal alanda çeşitli sonuçlar doğurmuş ve beraberinde birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye'de yaşanan göçten en çok etkilenen iller arasında Şanlıurfa önde gelmektedir. Şanlıurfa GİGM'ne (2016) göre 400 bin 967 Suriyeli göçmenle Suriyeli göçmen nüfusunun en yoğun yaşadığı il olarak ifade edilmektedir.

Göçmenlerin sınırı geçtikten sonra da Şanlıurfa'da kalmalarının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerden belki de en önemlisi akrabalık bağlarıdır. Şanlıurfa ilinin etnik köken bakımından çoğunluğunu Arap ve Kürtlerin oluşturması da bir başka önemli etkidir. Şehrin bu özelliği, göçmenleri dil ve kültür açısından zorlamayan ve bir arada yaşamayı kolaylaştıran bir etki yaratmaktadır. Şanlıurfa iline bağlı bazı ilçelerde (Mürşit Pınar, Akçakale ve Ceylanpınar) sınır kapılarının olması da bir başka önemli etkidir. Bunlara ek olarak aşiret ilişkileri ve ekonomik gelirin çoğunluğunun tarıma dayalı oluşu, psikolojik olarak göç edilen yere yakın olmanın sağladığı dönebilme umudu da Şanlıurfa iline göç edenlerin sayısında ve kalma sürelerinde belirleyici diğer etkenler olarak düşünülebilir.

Tablo 4.1'de Şanlıurfa iline ilişkin dönemsel göç hareketleri özetlenmeye çalışılmıştır. Tabloda 1980-2016 yılları arasında toplam nüfus, alınan göç, verilen göç, net göç ile net göç hızı görülmektedir. Toplam nüfus sürekli artış eğilimindedir. 1975-1980 yılları arasında alınan göç 16.184 iken, 2014-2015 döneminde en üst seviye olan 40.135'e ulaşmıştır. Verilen göç istatistiklerindeki değişim söz konusu dönemlerdeki sosyal, ekonomik ve siyasal sebeplere dayandırılabilir. Şanlıurfa'daki doğum oranının

yüksek olması ve nüfus artışı, göç alma ve göç verme yönünden sürekli değişimlerin yaşanması sonucunu doğurmaktadır. Tabloda verilen ilk dönemde net göç hızı %60,1 iken, bu oranın 2009-2010 yılları arasında %3'e kadar gerilemiş olması dikkat çekicidir.

Tablo 4.1: Şanlıurfa İlinin Dönemsel Olarak Göç Durumu (1980-2016)

DÖNEM	TOPLAM NÜFUS	ALDIĞI GÖÇ	VERDİĞİ GÖÇ	NET GÖÇ	NET GÖÇ HIZI
1975-1980	569.068	16.184	51.437	-35.253	-60,1
1980-1985	687.068	27.559	42.068	-14.509	-20,9
1985-1990	881.366	30.660	57.460	-26.800	-30,0
1995-2000	1.243.058	38.320	87.632	-49.312	-38,9
2007-2008	1.574.224	25.510	37.282	-11.772	-7,5
2008-2009	1.613.737	27.190	35.154	-7.964	-4,9
2009-2010	1.663.371	32.555	37.555	-5.000	-3,0
2010-2011	1.716.254	35.888	41.570	-5.682	-3,3
2011-2012	1.762.075	31.890	44.878	-12.988	-7,3
2012-2013	1.801.980	33.383	47.429	-14.046	-7,8
2013-2014	1.845.667	35.670	49.030	-13.360	-7,2
2014-2015	1.892.320	40.135	50.580	-10.445	-5,5
2015-2016	1.940.627	38.662	49.789	-11.127	-5,7

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir (www.tuik.gov.tr)

Kısaca GAP projesi olarak bilinen Güneydoğu Anadolu Projesi, Şanlıurfa'nın sürekli göç veren görünümünü değiştirmiştir. Bölge içerisinde toprağın suyla buluşmasıyla toprak canlanmış, boş tarım alanları ekilmeye başlanmış, yerli halka gelir düzeyi olumlu yönde gelişmiştir. Söz konusu projenin işsizlik oranında da azalışa neden olduğu göz ardı edilmemelidir. Fakat genç nüfus oranının yüksekliği ülke içindeki iç göçte çok fazla etkili olamamıştır. TÜİK tarafından yayınlanan "İllerin Aldığı ve Verdiği Göç" başlıklı 2015-2016 istatistiklerine göre Şanlıurfa ilinin aldığı göç 38.622 iken, verdiği göç 49.789 kişi olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2017).

2011 yılında işsizlik oranı Şanlıurfa'da %8 iken, 2013 yılında bu oran 2 katına çıkmıştır. Bunun muhtemel nedeni; Suriyeli göçmenlerin kayıt dışı, sigortasız ve düşük ücretle çalıştırılması ve sonuçta yerli çalışanların işsiz kalmaları olabilir.

Tablo 4.2: Şanlıurfa Temel İşgücü Göstergeleri 2011-2012-2013(%)

Yıllar	İşgücüne katılım oranı	İstihdam oranı	İşsizlik oranı
2011	34.9	32.1	8
2012	30.4	28.5	6.2
2013	38.7	32.4	16.3

Kaynak: TÜİK temel işgücü göstergelerinden derlenmiştir (www.tuik.gov.tr)

Şanlıurfa'daki kalkınma ve ekonomik gelişmenin görece düşüklüğü Suriye kaynaklı göçten daha yoğun bir şekilde etkilenmesi sonucunu doğurmaktadır. Şanlıurfa ili ortaya çıkan olumsuzlukları düzeltebilecek potansiyele henüz sahip değildir. Bu durum da sorunların giderek büyümesine neden olmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi Şanlıurfa'nın Suriye ile coğrafi yakınlığı, ekonomik gelişmişlik düzeyinin istenilen seviyede olmaması ve şehir nüfusunun yüksekliği yaşanan göç hareketinden olumsuz bir şekilde etkilenmesine neden olmaktadır (Pınar, Sivrekli ve Demir, 2016, s. 34).

Aşağıda verilen tabloda (Tablo 4.3) 20 ve daha fazla çalışanı olan işyerleri baz alınarak sektörel dağılım ortaya konmaya çalışılmaktadır. Tabloda Şanlıurfa iline ait işyerlerinin hangi sektörlerde faaliyet gösterdikleri belirtilmiştir. Şanlıurfa ilinde yapılan araştırmalarda, inşaat sektöründe açılan işyeri sayısının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İnşaat sektöründeki bu sayı, niteliksiz işgücünün fazlalığını da ortaya koymaktadır. İnşaat işlerinde çalışabilecek kişilerin varlığı bu sektörün gelişmesindeki en büyük etkidir. Devam eden bölümlerde kayıtlı işsiz ve meslek bazında işe yerleştirme tablolarında da görüleceği üzere beden işi olarak nitelenen emek gücüne, özellikle bu sektörlerde rastlanmaktadır. Suriyeli göçmenlerin varlığı ve Şanlıurfa nüfusunun sürekli artış göstermesi bu sektörün gelişmesine öncülük eden sebepler arasında gösterilebilir.

Nitelik gerektiren mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler sektörünün, finans ve sigorta hizmetlerinin, bilgi ve iletişim sektörünün az oluşu nüfusun nitelik özellikleriyle doğru orantılıdır. Suriyeli göçmenlerin de bu nüfusa eklenmesi işletme faaliyetlerine de yansımıştır. Ayrıca nitelik gerektiren işletme faaliyetlerinde mesleki bakımdan uygun olan kişi sayısının temininde güçlük çekilmektedir.

“Şanlıurfa'da İşverenin Suriyeli İstihdamına Bakışı” adlı çalışmada yürütülen saha çalışmaları sonucunda 579 işletme ile yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak

anket çalışması yapılmıştır. Yapılan anket sonuçlarında Şanlıurfa'da nitelikli işgücü bulamayan işletme oranı %65 olarak ortaya çıkmıştır. Şanlıurfa ilinin eğitim düzeyinin yüksek olmaması bu durumun temel nedenlerinden biridir. Suriyeli göçmen nüfusunun da bu ilde yoğunlaşması niteliksiz işgücü sayısında artışa sebep olmuştur. Yine aynı çalışmada yapılan araştırma sonucunda, nitelikli işgücü sorunu yaşama grafiğinde, imalat sektörü %76, hizmet sektörü %61, tarımda ise %36'lık bir oran ortaya çıkmıştır (Pınar, vd. 2016, s.18). Şanlıurfa'da yürütülen bu çalışma neticesinde tarımda nitelikli işgücü sorunu fazla yaşanmazken imalat sektöründe nitelikli işgücü bulma sorunu en yüksek oranda ve onu izleyen hizmet sektörü ise ikinci büyük sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 4.3: İşyerlerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	İşyeri sayısı
İnşaat	241
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	191
Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	148
İmalat	121
Ulaştırma ve depolama	112
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	67
Eğitim	33
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	29
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	24
Diğer hizmet faaliyetleri	17
Gayrimenkul faaliyetleri	10
Madencilik ve taş ocakçılığı	7
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	5
Finans ve sigorta faaliyetleri	3
Bilgi ve iletişim	3
Kültür, sanat eğlence, dinlence ve spor	2
Genel	

Kaynak: (Katılım Öncesi Mali Yardım [İPA]'dan Aktaran İşkur (2016), Şanlıurfa İşgücü Piyasası Araştırma Raporu, s.15)

Şanlıurfa'ya yönelen zorunlu göç, şehir nüfusunu daha hızlı bir şekilde artırmaktadır. Değişen demografik yapı önemli sorunları da beraberinde getirmiştir. 2011 yılı sonrasında gelen zorunlu göçmenler şehir içinde birçok alanda önemli etkileri olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dış ticaret faaliyetleri açısından da Şanlıurfa ve Suriye arasında oldukça yakın bir ilişkinin varlığı göçün tetikleyicileri arasında ifade edilebilir. Tablo 4.4'te 2015 yılı itibariyle Şanlıurfa'nın en çok ihracat yaptığı ülkeler yer almaktadır. Şanlıurfa'nın ihracatında ilk sırayı Irak alırken ikinci sırayı Suriye almaktadır. Suriye'de yaşanan savaşa rağmen Şanlıurfa'nın ihracat yaptığı ülkeler arasında Suriye'nin ikinci sırada olması, kültürel ve sosyal yakınlığa ek olarak ticari ilişkilerin devamlılığı da karşılıklı bağımlılığın önemli bir göstergesidir.

Tablo 4.4: 2015 Yılında Şanlıurfa'dan En Çok İhracat Yapılan Ülkeler

Ülke	İhracat Miktarı (TL Olarak)
Irak	104 003 189
Suriye	63 771 248
Libya	26 986 716
İran	26 775 423
Cezayir	10 094 643
Romanya	2 834 698
Diğer Ülkeler	38 148 803
Toplam İhracat	272 614 720 (\$)

Kaynak: (Karacadağ Kalkınma Ajansı 2016, s.79)

4.3. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

GİGM (2017) tarafından yayınlanan istatistiklerde, Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı: 3.251.997'dir (Tablo 4.5). 2012 yılında Türkiye'deki Suriyeli sayısı 14.237 iken, bu sayının beş yıl içinde milyonlarla ifade edildiği görülmektedir. Ayrıca kayıt dışı Suriyeli göçmenlerin varlığı da göz önüne alındığında göçün büyüklüğü daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Tablo 4.5: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Yıl	Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sayısı
2012	14.237
2013	224.655
2014	1.519.286
2015	2.503.549
2016	2.834.441
2017	3.251.997

Kaynak: (http-3)derlenmiştir.

Ülkemize gelen Suriyelilerin önemli bir bölümü kamplarda geçici koruma kapsamında hayatlarını sürdürmektedir.

Kamplarda hayatlarını sürdüren Suriyeli göçmenlerin yarısından fazlası ile kamp dışında hayatlarını idame eden Suriyeli göçmenlerin yaklaşık %80'i Suriye'den ayrılış sebeplerini kendi can güvenliklerini korumak şeklinde ifade etmiştir. Suriye'den ayrılmaya iten diğer sebepler arasında politik ve ekonomik sorunlar belirtilmektedir. Kamplarda yaşayan Suriyeli sığınmacıların çoğu ve kamp dışında olan Suriyelilerin dörtte biri, Türkiye'nin sınır illerinden pasaportsuz olarak giriş yapmışlardır. Suriyeli göçmenlerin %75'i başka bir ülke yerine Türkiye'yi tercih etmelerinin nedenini, ulaşım kolaylığına bağlamaktadır (AFAD, 2013).

Tablo 4.6'da geçici koruma kapsamında olan Suriyeli göçmenlerin illere göre dağılımı ve bulunduğu il içerisindeki nüfusa oranı (%) olarak verilmiştir. Şanlıurfa'da bulunan Suriyeli sayısı 448.975'dir. Bu sayının Şanlıurfa şehir nüfusuna oranı %23,14'tür.

Tablo 4.6: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

ÜLKEMİZDE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN DAĞILIMI (19.10.2017)			
İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
TOPLAM	3.251.997	79.814.871	4,07%
ADANA	164.590	2.201.670	7,48
ADİYAMAN	27.285	610.484	4,47
AFYON	5.384	714.523	0,75
AĞRI	1.097	542.255	0,20
AKSARAY	2.075	396.673	0,52
AMASYA	582	326.351	0,18
ANKARA	89.761	5.346.518	1,68
ANTALYA	523	2.328.555	0,02
ARDAHAN	130	98.335	0,13
ARTVİN	54	168.068	0,03
AYDIN	9.351	1.068.260	0,88
BALIKESİR	3.040	1.196.176	0,25
BARTIN	57	192.389	0,03
BATMAN	20.482	576.899	3,55
BAYBURT	47	90.154	0,05
BİLECİK	681	218.297	0,31
BİNGÖL	815	269.560	0,30
BİTLİS	840	341.225	0,25
BOLU	1.568	299.896	0,52
BURDUR	8.401	261.401	3,21
BURSA	127.295	2.901.396	4,39

Tablo 4.6: (Devam) Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

ÇANAKKALE	4.204	519.793	0,81
ÇANKIRI	437	183.880	0,24
ÇORUM	2.228	527.863	0,42
DENİZLİ	9.783	1.005.687	0,97
DİYARBAKIR	31.203	1.673.119	1,86
DÜZCE	847	370.371	0,23
EDİRNE	6.468	401.701	1,61
ELAZIĞ	6.814	578.789	1,18
ERZİNCAN	159	226.032	0,07
ERZURUM	828	762.021	0,11
ESKİŞEHİR	3.254	844.842	0,39
GAZİANTEP	342.442	1.974.244	17,35
GİRESUN	146	444.467	0,03
GÜMÜŞHANE	88	172.034	0,05
HAKKARİ	2.467	267.813	0,92
HATAY	426.278	1.555.165	27,41
İĞDIR	90	192.785	0,05
ISPARTA	6.815	427.324	1,59
İSTANBUL	517.697	14.804.116	3,50
İZMİR	118.650	4.223.545	2,81
KAHRAMANMARAŞ	96.251	1.112.634	8,65
KARABÜK	536	242.347	0,22
KARAMAN	615	245.610	0,25
KARS	193	289.786	0,07
KASTAMONU	1.163	376.945	0,31
KAYSERİ	65.275	1.358.980	4,80
KIRIKKALE	928	277.984	0,33
KIRKLARELİ	2.212	351.684	0,63
KIRŞEHİR	1.006	229.975	0,44
KİLİS	129.063	130.825	98,65
KOCAELİ	39.895	1.830.772	2,18
KONYA	92.157	2.161.303	4,26
KÜTAHYA	482	573.642	0,08
MALATYA	23.754	781.305	3,04
MANİSA	7.592	1.396.945	0,54
MARDİN	90.340	796.237	11,35
MERSİN	173.191	1.773.852	9,76
MUĞLA	11.631	923.773	1,26
MUŞ	1.026	406.501	0,25
NEVŞEHİR	7.295	290.895	2,51
NİĞDE	4.437	351.468	1,26
ORDU	739	750.588	0,10
OSMANIYE	46.863	522.175	8,97
RİZE	763	331.048	0,23
SAKARYA	10.199	976.948	1,04
SAMSUN	4.800	1.295.927	0,37
SİİRT	3.467	322.664	1,07
SİNOP	88	205.478	0,04
SİVAS	3.822	621.224	0,62
ŞANLIURFA	448.975	1.940.627	23,14
ŞIRNAK	14.864	483.788	3,07
TEKİRDAĞ	7.827	972.875	0,80
TOKAT	946	602.662	0,16
TRABZON	2.574	779.379	0,33
TUNCELİ	103	82.193	0,13

Tablo 4.6: (Devam) Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

UŞAK	1.932	358.736	0,54
VAN	2.689	1.100.190	0,24
YALOVA	3.279	241.665	1,36
YOZGAT	3.711	421.041	0,88
ZONGULDAK	358	597.524	0,06

Kaynak: (http-4) derlenmiştir.

Doğu illerinin sınıra ulaşım yakınlığının dışında, göçmenleri bir yerde tutan etkenler arasında işletmelerin faaliyet biçimleri de yer almaktadır. İşletmelerin faaliyetlerine bakarak, oradaki göçmen profilini çizebilmek adına bilgilere ulaşılabilmektedir. Sınır illerinde dile getirilen bu konuya ilişkin Şanlıurfa ve Gaziantep örnekleri incelendiğinde Şanlıurfa ekonomisinin tarıma, Gaziantep ekonomisinin ise genelde sanayiye bağlı olduğu bilinmektedir. Gaziantep ilindeki göçmen profilinin Şanlıurfa'ya oranla daha nitelikli olduğu söylenebilir. Göç eden kesim bu iki şehre niteliklerine göre dağılmıştır. Göç eden kesimin çoğunluğunun daha önceden de ülkelerinde tarımla ilgilenmelerinden dolayı Şanlıurfa ilinde de bu faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Türkiye'de toplam Suriyeli sayısı 3.235.992'dir. Geçici barınma merkezlerinde bulunan toplam Suriyeli sayısı 229.017'dir. Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde toplam:5.032 çadır kent ve 18.354 Suriyeli, Akçakale ilçesinde toplam:6.310 çadır kent ve 23.917 Suriyeli, Harran ilçesinde toplam 20.012 konteyner kent ve 11.486 Suriyeli, Suruç ilçesinde ise toplam:7.094 çadır kent ve 22.242 Suriyeli bulunmaktadır. Türkiye içinde toplam 10 adet geçici barınma merkezi bulunmaktadır. Mevcut bulunan çadır kentler ve konteyner kentler arasında en çok Suriyeli göçmeni ağırlayan il (75.999) Şanlıurfa'dır.

Görsel 4.1: Şanlıurfa Akçakale Çadır Kenti

Kaynak:(AFAD, 2013, s.10)

Tablo 4.7: Geçici Barınma Merkezleri 16.10.2017

ÜLKEMİZDEKİ TOPLAM SURİYELİ SAYISI 3.235.992						
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ TOPLAM MEVCUDU 235.970						
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİNDE BULUNAN SURİYELİ SAYISI 229.017						
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİNDE BULUNAN IRAKLI SAYISI 6.953						
İL	Altınözü Konteynerkenti	2.056	Konteyner	8.169	Suriyeli	TOPLAM
	Yayladağı Konteynerkenti	776	konteyner 32 betonarme bölme	3.806	Suriyeli	
	Apaydın Konteynerkenti	1.181	Konteyner	5.048	Suriyeli	
	Güveççi Çadırkenti	824	Çadır	845	Suriyeli	
GAZİANTEP	İslahiye Çadırkenti	1.575	Çadır	6.368	Suriyeli	4.925
	Karkamış Çadırkenti	1.632	Çadır	5.614	Suriyeli	
	Nizip 1 Çadırkenti	1.873	Çadır	9.016	Suriyeli	
	Nizip 2 Konteynerkenti	908	Konteyner	3.927	Suriyeli	
ŞANLIURFA	Ceylanpınar Çadırkenti	5.032	Çadır	18.354	Suriyeli	5.999
	Akçakale Çadırkenti	6.310	Çadır	23.917	Suriyeli	
	Harran Konteynerkenti	2.012	Konteyner	11.486	Suriyeli	
	Suruç Çadırkenti	7.094	Çadır	22.242	Suriyeli	
KİLİS	Öncüpınar Konteynerkenti	3.253	Konteyner	12.338	Suriyeli	8.287
	Elbeyli Beşiriye Konteynerkenti	3.592	Konteyner	15.949	Suriyeli	
MARDİN	Midyat Çadırkenti	1.335	Çadır	2.607	Suriyeli	4.221
				1.614	Iraklı	
KAHRAMAN MARAŞ	Merkez Konteynerkenti	5.006	Konteyner	17.647	Suriyeli	2.986
				5.339	Iraklı	
OSMANİYE	Cevdetiye Konteynerkenti	3.358	Konteyner	14.379	Suriyeli	15.532
	Düziçi Konteynerkenti	750	konteyner	1.153	Suriyeli	
ADİYAMAN	Merkez Çadırkenti	2.308	çadır	8.903	Suriyeli	8.903
ADANA	Sarıçam Konteynerkenti	6.136	konteyner	27.750	Suriyeli	27.750
MALATYA	Beydağı Konteynerkenti	1.977	konteyner	9.499	Suriyeli	9.499
TOPLAM	28.015 çadır ve betonarme bölme (99.480kişi, %42,2)				Suriyeli	29.017
	31.005 konteyner (136.490 kişi, %57,8)				Iraklı	6.953
	59.020 toplam				Toplam	235.970

Kaynak: (AFAD 16.10.2017) derlenmiştir.

GİGM’nden edinilen bilgilere göre Suriye’den gelen erkek sayısı kadınlardan daha fazladır. 0-4 yaş aralığındaki kişi sayısı 456.106’dır. Suriye krizinin 2011 de ortaya çıktığı düşünüldüğünde bu yaş aralığındaki bebek ve çocukların çoğunun Türkiye’de doğduğu ortaya çıkmaktadır. Tablo 4.8’den çıkarılacak bir diğer sonuç ise, aktif nüfus olarak nitelenen 15-64 yaş arasındaki kişilerin sayıca çokluğudur. Bu yaş arasındaki kişiler çalışma gücünde olan kişileri ifade etmektedir. Özellikle 19-24 yaş arasındaki kişi sayısının verilen diğer aralıklardan en büyük paya sahip olması önemlidir. Çünkü bu yaş aralıklarında kişiliğin gelişiminin, olgunlaşmasının ve belli başlı kişiye has karakteristik özelliklerinin oturduğu yaşlardır. Bir başka açıdan bakılırsa bu

yaş aralığında kişinin hem üniversite hayatının başlangıcına yakın bir zaman dilimine denk gelmesi hem de iş ve meslek konusunda belirli deneyimlere sahip hale gelmesi ya da mesleğinde gelişme, uzmanlaşma gibi nitelikleri kazandığı yaş olması bakımından oldukça önemlidir. Suriyelilerin demografik özelliklerinin verildiği bu tablo konu üzerinde derinlemesine incelemelerde bulunulması ve Suriyeliler ile ilgili alınacak politik kararlarda yol göstermesi açısından değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Tablo 4.8: (Biyometrik Verileri Alınarak Kayıt Altına Alınan Suriyelilerin Yaş Ve Cinsiyete Göre Dağılımı (19.10.2017))

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
Toplam	1.743.334	1.508.663	3.251.997
0-4	236.024	220.082	456.106
5-9	232.434	218.928	451.362
10-14	176.464	162.099	338.563
15-18	150.960	125.488	276.448
19-24	272.910	205.531	478.441
25-29	175.865	135.422	311.287
30-34	145.638	113.579	259.217
35-39	102.353	84.288	186.641
40-44	71.738	66.956	138.694
45-49	55.207	50.787	105.994
50-54	44.095	42.370	86.465
55-59	29.618	29.501	59.119
60-64	20.510	20.986	41.496
65-69	13.583	13.974	27.557
70-74	7.234	8.042	15.276
75-79	4.469	5.333	9.802
80-84	2.364	2.990	5.354
85-89	1.275	1.560	2.835
90+	593	747	1.340

Kaynak:(http-5) derlenmiştir.

Türkiye’de bulunan Suriyelilerin eğitim durumu incelendiğinde okur yazar olmayanlar %15,4 ilkokul mezunlarının ise %34,8 olduğu görülmektedir. Üniversite ve üzeri eğitim alanların sayısı %8,7’de kalmıştır.

Tablo 4.9: Eğitim Durumu

Eğitim durumu (6 yaş ve üzeri)	%
Okuryazar değil	15,4
Okuryazar	7,4
İlkokul	34,8
Ortaokul	22,1
Lise	11,5
Üniversite ve üzeri	8,7

Kaynak: (AFAD 2014b s.63)

Meslekler açısından baktığımızda erkeklerin yaklaşık %17'si kadınların ise %2'ye yakını zanaatkarlıkla uğraşmaktadır. El işçiliğinde erkeklerin oranı %13, kadınların oranı %1 civarındadır.

Tablo 4.10'da işin niteliği belirtilmemiş olan diğer kısmında bulunan meslek grubu ise %22 oranıyla erkek, %4 ile kadınlardan oluşturmaktadır. Diğer grubunda yer alan meslekler daha detaylı irdelenmelidir. Yaygın olan meslek gruplarından biri de tarım ve hayvancılıktır. Bu grupta erkeklerin oranı %6, kadınların oranı ise %1 dolaylarındadır. Ayrıca ofis çalışanlarının %4'ü erkek, %1'e yakını ise kadınlardan oluşmaktadır. Şanlıurfa ili sınır ilçelerinde, genel itibariyle ekonomisi tarıma dayanan, emek gücü gerektiren işlerin yoğunlukta olması, işletme yapılarının da bu yönde oluşmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Şanlıurfa ilinde kalmayı tercih eden göçmenlerin çoğunluğunu da emek gücüne bağlı olarak çalışan göçmenler oluşturmaktadır.

Şanlıurfa ili sınır ilçelerinde, genel itibariyle ekonomisi tarıma dayanan, emek gücü gerektiren işlerin yoğunlukta olması, işletme yapılarının da bu yönde oluşmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Şanlıurfa ilinde kalmayı tercih eden göçmenlerin çoğunluğunu da emek gücüne bağlı olarak çalışan göçmenler oluşturmaktadır.

Tablo 4.10: *Kamp Dışında Yaşayan Suriyelilerin Mesleki Durumu*

Meslek grubu	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Mesleği yok	17,9	86,5	49,9
Diğer	22,1	4,0	13,6
Zanaatkâr	16,8	1,6	9,7
El işçiliği	13,0	0,5	7,2
Devlet memuru	7,9	4,8	6,4
Tarım ve hayvancılık	6,1	0,9	3,7
Ofis çalışanı	3,6	0,5	2,2
Mimar-mühendis müteahhit	2,6	0,3	1,6
Sağlık çalışanı	1,2	0,6	0,9
Hukukçu	1,3	0,2	0,8
Ordu çalışanı	0,9	0,0	0,5
Yazar-sanatçı	0,9	0,0	0,5
Operatör	5,6	0,1	3,0
STK çalışanı	0,1	0,0	0,0

Kaynak: (AFAD, 2014b, s.65)

Tabloda Şanlıurfa iline ait mesleklere göre kayıtlı işsiz sayıları gösterilmiştir. Kayıtlı işsiz sayılarındaki en yüksek oran beden işçisi “genel” olarak belirtilen meslek grubuna aittir. Tabloda gösterilen ilk iki meslek türü, nitelik gerektirmeyen meslekler kategorisindedir. Şanlıurfa’daki kayıtlı işsiz toplam sayısı, 45.890 olarak görülmektedir. Bu sayı içerisindeki kayıtlı işsizlerden meslekler bazında bakıldığında, beden işçilerinin toplam içerisindeki sayının, yarısından daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 4.11: *Mesleklere Göre Kayıtlı İşsiz Sayısı (2015)*

Meslekler	Kayıtlı İşsiz
Beden İşçisi (Genel)	24065
Beden İşçisi (Temizlik)	1930
Satış Danışmanı	663
Büro Memuru (Genel)	647
Sekreter	479
Garson (Servis Elemanı)	460
Kamyonet Şoförü	429
Şoför-Yük Taşıma	426
Temizlik Görevlisi	410
Büro İşçisi	360
Diğer Meslekler	16021
Toplam	45890

Kaynak: (İŞKUR’dan Aktaran, Şanlıurfa İşgücü Piyasası Araştırma Raporu, 2016, s.5)

Mesleklere göre işe yerleştirme sayılarına bakıldığında yine kayıtlı işsizler tablosunda olduğu gibi beden işçi kısmındaki sayının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Nitelik gerektirmeyen iş alanlarında işe yerleştirmelerin ilk sırada yer alması, Suriyeli

göçmenlerin bu işlerde çalışabilmesinin önünü açmaktadır. Kayıtlı işsiz tablosundaki beden işçilerinin oranı 24.065 iken, işe yerleştirme tablosunda beden işçilerinin oranı 4.263 olmuştur. Aradaki 19.802'lik farkın muhtemel olarak Suriyeli göçmen işçilerden oluştuğu düşünülebilir. Çünkü yerli halkın fazla çalışmak istemediği beden işlerinde Suriyeli göçmenler kayıtsız bir şekilde de olsa çalışmaktadır.

Tablodan çıkarılacak başka bir çıkarım ise, beden işleri dışında çalıştırılacak diğer tüm mesleklerde de Suriyeli göçmenlerden bazı nitelikli olanların çalışması durumudur. Örneğin; dokuma ve konfeksiyon makineci işinde yerli halktan çalışmak isteyen biri ile Suriyeli göçmenlerin daha düşük ücretle çalışabilmesi yine kayıtlı işsiz sayısında artışa neden olmaktadır.

Tablo 4.12: Mesleki İşe Yerleştirme Sayıları

Meslekler	İşe yerleştirme
Beden işçisi	4.263
Dokuma konfeksiyon makineci	2.125
Müşteri Hizmetleri görevlisi/ asistanı	1.487
Servis şoförü (okul)	970
Şoför (yolcu taşıma)	690
Beden işçisi (temizlik)	473
Bahçıvan	381
Çağrı merkezi: Müşteri temsilcisi	323
Büro memuru (genel)	267
Reyon görevlisi	222
Diğer meslekler	2.272
Toplam	7022

Kaynak: (İŞKUR'dan Aktaran Şanlıurfa İşgücü Piyasası Araştırma Raporu, 2016, s.9)

5. BULGULAR VE YORUM

5.1. Suriyeli Göçmenlerin Çalışma Koşulları

5.1.1. Suriyeli göçmenlerin çalışma motivasyonu

5.1.1.1. Mecburiyet

Yaşları küçük olmasına rağmen, çalışmak zorunda olduklarını belirten Suriyeli göçmenler, bu durumu “mecburiyet” olarak tanımlamaktadır. İşletmeden işletmeye değişmekle beraber, yerli bir işçiye verilen ücret ile kendisine verilen ücret arasındaki farka dikkat çeken Suriyeli çalışan, kendilerine yönelik “Suriyeliler, mecbur ne de olsa” gibi olumsuz bir tutumun varlığından söz etmekte ve bu durumun kendilerini psikolojik açıdan rahatsız ettiğini ifade etmektedir. Ücretlerin düşüklüğüne ek olarak bazen çok geç, bazen de hiç ödenmemesi Suriyeli çalışanların belirttiği sorunlar arasındadır.

Suriye’de mecburiyet yok. Türkiye’de çalışma mecburiyeti var. Ben buradaki yerli işçilerle aynı parayı almıyorum. Örneğin ben haftalık 140 alıyorum. Diğer arkadaşlarım 160 alan var, 180 alan var, 200 alan var. İşverenin düşüncesi şudur: “Suriyeliler mecburdur ne de olsa”. Daha önceden simit sarayı diye bir yerde 2 yıl çalıştım. Ve yine bir ayakkabıcının yanında çalıştım 6 ay boyunca. Bu işlerden ayrılmamın sebebi hem ücretin düşük verilmesi hem de paramızın geç verilmesiydi. Yani biz istemesek paramızı vermezdi. Zamanında da vermezdi. Örneğin eskiden çalıştığım ayakkabıcıdan ayrıldığımda 2 ay dolmuştu ama paramı halen paramı alamıyordum, vermiyordu. (SGÇ 11)

Ne iş bulursa çalışmaya mecbur olduğunu dile getiren Suriyeli göçmen, aldığı ücretin düşüklüğünden yakınmaktadır. Verdiği emeğin çok olduğunu ve buna karşın verilen ücretin, işin karşılığı olmadığını dile getirmektedir. İstihdam olanaklarının geliştirilmesi konusunda hemfikir olan Suriyeli göçmenler, Suriye’deki işlerini burada da devam ettirmek istemektedirler.

Ne iş bulursam çalışıyorum. Mecburum. Ücretler çok az. İşçiler eziliyor. İşverenler paramızı vermiyor. Ben ne yapabilirdim ki. Mecbur susuyordum. Bizler çok yoruluyoruz. Çalıştığım zaman alnımdaki ter, su gibi akıyor. Günlük aldığımız yevmiye 25-30 TL’dir. Eğer burada bize istihdam alanları yaratılsa adil ücretler verilse çok güzel olur. (SGÇ 9)

Türkiye’de birçok farklı işte çalıştığımı dile getiren katılımcı, işten ayrılma sebepleri arasında; işlerin ağır olmasını ve çalışma saatlerinin fazla olduğunu belirtmiştir. Suriyelilerin de yerli bir çalışan gibi aynı şartlarda çalışma hakkı olmasını

isteyen göçmenler, istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve bu konuda yerli bir işçiye tanınan hakların kendilerine de tanınmasını istemektedir.

Türkiye’de ne iş bulursam çalışmak zorundaydım. Bu işi buldum ve çalışıyorum. Buranın çalışma ortamı Suriye’ye göre daha zor. Çalışma saatleri çok fazla. Ağır iş yapıyorum. 12 saat çalışıyorum. Suriyelilerin çalıştığı yerler temiz olsa, bizim de masa başı işlerde çalışmamızın önü açılrsa, vatandaşlık verilse ne güzel olurdu. (SGÇ 13)

Görsel 5.1: (SGÇ 13)

Göç aynı zamanda eğitim sürecini de sekteye uğratmaktadır. Kendisiyle beraber yanında çalıştırdığı oğlunu, bazen okula gönderemediğini söyleyen göçmen için çalışmak bir zorunluluktur. Yaşamını sürdürmek için çalışmak çok önemlidir. Yaşayabilmek için çalışan Suriyeli göçmenler bazı durumlarda verilen ücretin yetersizliği sebebiyle diğer aile üyelerinin de eğitim almak yerine çalışmak zorunda kalabildiklerini belirtmektedir.

Suriye’de hayat ucuz, Türkiye’de pahalı. Çalışma şartları açısından da farklılıklar var. Örneğin buradaki işler sabah başlar akşama kadar devam eder. Fakat Suriye’de sabah başlar öğlene kadar sürer. Sonra iş biter. Göç bizim çalışmalarımızı etkiliyor. Oğlumu bile okuldan çıkarmak zorundayım. Çünkü ben ve oğlum birlikte çalışarak geçimimizi sağlıyoruz. Yani ikimiz beraber günlük 50 TL alıyoruz. Buradaki yerli işçiler ile aldığımız ücret aynı değil ama diğer Suriyelilere göre ücretim iyi. Oğlumun da okumasını isterim

ama çalışmak zorundayız. Buradaki işlere alışmam, iş ortamına alışmam tam 1 yılımı aldı. Halen de tam olarak buraya alışabildiğimiz söylenemez. İşler farklı. (SGÇ 14)

5.1.1.2. Hayat pahalılığı

Suriyeli göçmen, Şanlıurfa'ya göç etmesinin nedenini akrabalık bağlarıyla ilişkilendirmekte, daha önce çalıştığı şehirdeki işyerinden ayrılmasının sebebinin ise “hayat pahalılığı” olduğunu belirtmektedir. Düşük ücretle ağır işlerde çalışmalarına rağmen, başka şehirlerden göç etme durumunun sadece iş odaklı olmadığı görülmektedir. Bu durumu etkileyen nedenler arasında; akrabalık bağları, şehirler arası yaşam düzeyi, bir başka ifadeyle hayat pahalılığı, işverenin yaklaşımı gibi sebepler bulunmaktadır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Suriyeli göçmenler için; adil ücret düzeyi, olumlu tutum ve yaklaşım, çalışma koşulları ve akrabalık bağları, işletmelerde çalışabilmenin ve sürekliliğin birer ölçütü olarak kabul edilmektedir.

İnşaattan başka lokantada da çalıştım. Çalıştığım lokanta Antalya'daydı. Benim akrabalarım Şanlıurfa'da olduğu için ve Şanlıurfa Antalya'ya göre pahalılık açısından daha uygun bir yer olduğu için buraya geldim. (SGÇ 9)

Şehirlerdeki farklılıklar, hayat pahalılığı ve diğer yaşam koşulları da çalışan kişiyi derinden etkileme gücüne sahip olabilmektedir.

İşten ayrılmamın en büyük sebebi ücret düzeyinin çok az olmasının yanında İstanbul'da her şeyin çok pahalı olmasıydı. (SGÇ 13)

5.1.2. İş bulma ve çalışma yeri seçimi

5.1.2.1. Akrabalık bağları

Türkiye'ye geliş sebeplerini; akrabalık bağlarına dayandıran Suriyeli göçmenler hayatlarını Şanlıurfa'da sürdürmek ve çalışmalarına da burada devam etmek istediklerini belirtmişlerdir.

İşime, Türkiye'de devam etmek istiyorum. Türkiye hem rahat ve hem de burada akrabalarımız var. Memnunuz. (SGG 2)

Şanlıurfa'da kalmak istiyorum. Hem akrabalarım burada hem de Suriye'ye gitmek istemiyorum. (SGG 4)

Akrabalarımın çoğu burada. O yüzden buraya geldim. (SGÇ 6)

Akrabalarımızın çoğunun daha önceden Şanlıurfa'da oluşu, bizim de buraya gelişimize vesile oldu. Şanlıurfa'da market işletiyorum. Bütün eşyalarımızı Şanlıurfa'dan temin ediyoruz. Genel olarak Suriyeli müşterilerimiz daha yoğunluktadır. (SGG 6)

Türkiye'nin farklı şehirlerinde çalıştıktan sonra Şanlıurfa'ya yerleşme kararının verilmesindeki faktörlerden biri, diğer görüşmelerde de belirtildiği gibi akrabalık bağları olmuştur.

Daha önce, bu şimdi çalıştığım işten başka, inşaatlarda çalıştım. Antalya'da meyve ve sebze halinde çalıştım 1,5 yıl boyunca. Ve 2 yıldır da burada giyim mağazasında çalışıyorum. Yani ben çok iş yaptım. Şanlıurfa'da hem akrabalarım hem de babam burada. (SGÇ 12)

Akrabalarım Şanlıurfa'da var. O yüzden buraya geldim. (SGG 5)

5.1.2.2. Kültürel yakınlık

Sınırların birbirine olan yakınlığı, örf adet benzerliği, konuşulan dillerin benzerliği ve güçlü bir geçmiş bağlantının olması, özellikle Türkiye'nin sınır illeri ile Suriye arasındaki kültürel ilişkilerin devam ettiğini göstermektedir. Öyle ki Türkiye'ye gelen Suriyelilerin çoğu sınır illerinde fazla uyum sorunu yaşamadan hayatlarını sürdürmektedir. Kültürel yakınlığın varlığı ticari ilişkilere de yansımaktadır. Örneğin, sınır illerinde gıda sektöründe bu durum kendisini göstermektedir. Suriye'de içilen çay ile sınır illerinin çoğunda içilen çay daha çok bilinen adıyla "kaçak çay" aynıdır.

Çalışanlarımız hem Suriyeli hem de yerli olabilir. Çünkü birbirimizin zevklerini anlayabiliyoruz ve dil konusunda anlaşabiliyoruz. (SGG 2)

Kendi işyerimdeyim gibi... (SGÇ 3)

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Boyutlarıyla Suriyeli Mülteciler Paneli'nde (2013) bu durum çarpıcı bir şekilde dile getirilmiştir.

Hemen beriye geçiyorsunuz, şimdi Ceylanpınar, Rasulen, birbirine akraba bunlar. Hemen yanına geliyorsunuz, yine Akçakale ile Tel Evyak dediğimiz Suriye'nin şehri, bunlar birbirinin akrabası. Burada beri tarafta Kürt halkı var, öbür tarafta da Kürt halkı var, beri tarafta Araplar var bizim içimizde yaşayan, bizim vatandaşımız, bizim kardeşlerimiz, öbür tarafta da aynı akrabalar var. Beri tarafta Türkmenler var, öbür tarafta da Türkmenler var. Aynı şekilde, hiçbir farkı yok bunların. Ve bunlar da kaynaşmış bir şekilde şu anda... Ve

diğer tarafa döndüğünüzde, ecdadımızın bundan ta yıllar öncesinde Hicaz yolunu, Hac yolunu garantilemek için, özellikle her 50 kilometreye atla yürüyüş mesafesine kadar yerleştirdiği, benim Türkmen kardeşlerim var. Ve hiçbir zaman gittikleri yerlerde de ben Türkmen'im, ben şuyum diye ayırım yapmadan, Arap'ıyla da Acem'iyle de Kürt'üyle de akraba olmuş, iç içe geçmiş, hatta bazen Türkçesini bile unutmuş benim ecdadımın yadigârı insanlar var. Bunları hep beraber görüyoruz (Dalmaz, 2013, s.9).

5.1.2.3. Meslek değiştirme

Göç edilen ülkede yapılan işlerin menşe ülkeye göre farklı olması meslek değişimlerine neden olabilmektedir. Suriye'de iken hayvancılık işiyle uğraşan katılımcı, hayvancılık işine ilişkin koşulların farklı olmasından dolayı bu işi Türkiye'de devam ettirememiştir.

Şu an mısır fabrikasında çalışıyorum. Mısır kurutmada kömür işiyle ilgileniyorum. Suriye'de iken hayvancılık işiyle uğraşıyordum. Türkiye'deki hayvancılık koşulları Suriye ile benzer değil. (SGÇ 13)

5.1.2.4. Mesleğin devamlılığı

Suriye'de iken yaptığı iş ile Türkiye'de yaptığı iş aynı olan Suriyeli işletmecinin müşterileri, genellikle Suriyelilerden oluşmaktadır. Birbirlerinin zevk ve ihtiyaçlarını daha çok anladıklarını belirten katılımcı, dil konusunda da müşterilerine yardımcı olduklarını belirtmiştir.

Müşterilerimiz genellikle Suriyelidir. Çünkü birbirimizin zevklerini anlayabiliyoruz ve dil konusunda anlaşabiliyoruz. İşime, Türkiye'de devam etmek istiyorum. (SGG 2)

5.1.3. Suriyeli göçmen çalışanların yaşadığı sorunlar

5.1.3.1. Emek sömürsü

İşe başlama ve işin bitiş saatlerinin belli olmaması ile işverenlerin verdikleri ücretin düşük olması işten ayrılma sebepleri arasında gösterilmiştir. Yaşanan bu sorunlar, iş bırakmayı tetiklemektedir. Sonraki işlerde göçmen ve yerli çalışanlar arasında ücret düzeyinin farklı olmaması ve işçiler arasında ayrımcılığın daha az olması işyerine ve işverene olan bağlılığı arttırdığı belirtilmiştir.

Ayakkabı mağazasındaki işverenim ile bundan dolayı sorunlar yaşadım. Yerli işçiye 60 TL, bana ise 40 TL veriyordu. Onu eve erken gönderiyordu beni ise eve geç gönderiyordu. Bazen gece 23.00'e kadar çalıştığım zamanlar oluyordu. Şu anki işim iyi. Ayrımcılık yok ve ustamın yaklaşımı iyidir. (SGÇ 1)

Ücretlerin düşüklüğü yanında bazen çok geç ödenmesi bazen de hiç ödenmemesi Suriyeli göçmen çalışanların sıklıkla belirttiği bir sorundur. Daha önce çalışılan iş yerlerindeki hakkını alamama durumu karşısında iş yerini değiştirmek zorunda kalan göçmen, bu durumdan dolayı maddi ve manevi zorluklar çektiğini belirtmiştir.

Daha önceden simit satışı yapan bir yerde 2 yıl çalıştım. Ve yine bir ayakkabıcının yanında çalıştım 6 ay boyunca. Bu işlerden ayrılmamın sebebi hem ücretin düşük verilmesi hem de paramızın geç verilmesiydi. Yani biz istemesek paramızı vermezdi. Zamanında da vermezdi. Örneğin eskiden çalıştığım ayakkabıcıdan ayrıldığımda 2 ay dolmuştu ama paramı halen paramı alamıyordum, vermiyordu. (SGÇ 11)

Türkiye'nin çeşitli yerlerinde çalıştığımı dile getiren katılımcı çalıştığı işlerden ayrılma sebeplerini; işlerin ağır oluşuna ve çalışma saatlerinin fazla oluşuna bağlamıştır.

Türkiye'de daha önceden İstanbul İkitelli'de ayakkabı fabrikasında çalıştım. Çalışma saatleri çok fazla, ağır iş yapıyorum. (SGÇ 13)

5.1.3.2. Farklı ücretlendirme

Yapılan görüşmelerde aynı işyerinde çalışan ve aynı işi yapan göçmen ve yerli çalışanlar arasında, ücret açısından farklılık olduğuna işaret edilmiştir. Haftanın yarısını işyeri dışındaki çalışmalarla geçiren katılımcı emeklerinin karşılığını alamamakla beraber yaptığı işi başkasına öğretmesinin talep edildiğini dile getirmektedir. Bu durum işletme içindeki sorunların giderek büyümesini ve işten ayrılmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bize az para veriliyor. Hakkım olanı alamıyorum. Burada aldığım ücret bana yetmiyor. Kontörlerime bile yetmiyor. Haftalık 80 TL alıyorum... Ücret farklılığı vardı. Ayrımcılık vardı. Mesela fotoğrafçılık konusunda deneyimi olmayan yerli işçiye haftalık 130 TL, bana ise deneyimli olmama rağmen haftalık 80 TL verdiler. Ona da bir şey demedim. Fakat benim işten ayrılmamın esas sebebi, ücret farklılığı olmasına rağmen bana: “arta kalan

zamanlarda yerli işçiye bildiklerini de öğret” demeleridir. Zaten ücret az ve kendi işimi yapıyorum. Bir de başka birine öğretip ondan düşük ücret almam zoruma gitti. (SGÇ 2)

Suriyeli göçmen çalışanların birçoğu, çalıştıkları yer fark etmeksizin genellikle uzmanlık gerektirmeyen işlerde istihdam edilmekte ve bu durum da ücret farklılıklarına sebep olan bir başka etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin çeşitli illerinde daha önceden çalışan Suriyeli göçmen katılımcı, zor şartlar altında çalıştıklarını belirtmektedir. Çalışma koşullarındaki bu zorluklar ve ücret düzeylerindeki ayrımcılık diğer katılımcılar tarafından da teyit edildiği gibi iş değiştirmelere neden olduğu da belirtilmiştir.

2 yıldır burada hurdacılıkta çalışıyorum. Daha önceden Türkiye’de Batman ilinde çimentoda çalıştım. Batman’daki iş çok zordu ve ağırdı... Yerli işçiler ile bizim aramızda fark var. Suriyeliler nerde çalışırsa çalışsın hep düşük ücret alıyor. Suriyeli daima az yevmiye alıyor. Suriyeliler hep en altta, ücret çok az. (SGÇ 6)

Farklı işlerde çalışmış bir başka katılımcı farklı iş alanlarında verilen ücretlerin düşüklüğüne dikkat çekmekte, aynı zamanda yapılan işlerin benzer olmasına rağmen ücret düzeylerinde ayrımcılığın olduğunu dile getirmektedir.

Daha önce inşaatlarda çalıştım. Antalya’da meyve ve sebze halinde çalıştım 1,5 yıl boyunca... Ve 2 yıldır da burada giyim mağazasında çalışıyorum. Yani ben çok iş yaptım. Ücret farklılığı da var birçok işte. Örneğin, yerli bir inşaat ustası 70 TL ve üzeri alırken, aynı işi yapan Suriyeli bir usta 60 TL alıyor. Yani hep eksik alıyor. Usta olmayan yerli işçiler 45 TL alırken, Suriyeliler 25 TL alıyor. (SGÇ 12)

İşverenler maliyet kısıtlarını öne çıkarttıkları görüşmelerde Suriyeli göçmenlerin düşük ücretle çalışmayı kabul ettiklerinden (mecbur olduklarından) işletmelerde kendilerine iş bulabildiklerini belirtmektedir.

Birçok Suriyeli gelip yanımda çalışıyor. Suriyeli göçmenleri diğerlerine göre tercih etmemin sebebi işçiliklerinin ucuza mal olmasıdır. Masraflarımız ağırdır. O yüzden dolayı ileride de Suriyelileri düşük işçilikleri için istihdam etmeye devam etmek isterim. Kiralar pahalı, maliyetler pahalı... (GİİS 7)

“Şanlıurfa’da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu” başlıklı bir çalışmada yukarıda söz edilen durumu teyit eden bulgulara ulaşılmıştır. İşverenler Suriyeli çalışanları ucuz işgücü kaynağı olarak nitelendirmekte, diğer çalışanlara göre maliyet avantajı yarattığına dikkat çekmektedir (Karasu, 2016, s. 1004).

Tecrübe, bilgi ve uzmanlık gerektiren işlerde çalışacak kişilerin işgücü maliyetinin yüksek olması, vasıfsız dahi olsa, maliyet avantajı açısından uygun olduğu için istihdam edilen Suriyeli göçmenlerin, çalışabilmelerinin önünü açmıştır. Hatta bir katılımcı Suriyeli göçmenlerin yerli çalışanlara göre %50 daha düşük maliyetli olduğunu dile getirmektedir.

İşletmemde 1 yıldır Suriyeli göçmen istihdam ediyorum. Suriyeli göçmen çalışanlarda anlayışlı olan, disiplinli olan ve temiz olanlara öncelik veririm. Bu özellikleri benim için önemlidir. İşletme içinde Suriyeli çalıştırmam iyi oldu. Maliyet açısından rahatladım. Bizim için maliyetin düşmesi diğer masrafların da azalması anlamına geliyor. Suriyeli göçmenleri yerlilere göre daha çok tercih ederim. Çünkü Suriyelilerin maliyeti düşük. Yani ücret açısından bize uygundur. Suriyeli göçmen çalışanlardan vasıflı olanları tercih ederim. Şayet vasıflı bir işçi olmasa da ucuz olmasından dolayı yine tercih ederim. Bunun nedeni maliyet avantajından faydalanmak içindir. (GİİS 5)

Suriyeli göçmenleri istihdam açısından yerli işçilere göre daha çok tercih etmemin sebebi, yerli işçilerle fiyat konusunda anlaşamamamızdan kaynaklanıyor. Bir de Suriyeliler bizim için uyguna geliyor yani fiyat konusunda. Yerli işçi pahalıya geliyor. Suriyeli işçi %50 daha kârlı bizim için. Suriyeli işçileri çalıştırdıktan sonra işletmemizde olumlu etki olarak, fiyat açısından uygun olduğu için bize artı değer kattı. Gelecekte de Suriyelileri istihdam etmeye devam edeceğiz. Öyle görünüyor. (GİİS 4)

Suriyeli göçmenleri yanımda çalıştırılı tam 2 yıl oldu. Suriyeli göçmenleri diğer yerli işçilere göre daha çok tercih ediyorum. Çünkü onlar bizim için fiyat açısından da uygun işçilik açısından da. Yani ucuz işçiler. (GİİS 8)

Tablo 5.1’de, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 01.01.2017-31.12.2017 tarihleri arasında geçerli olan ücret düzeyi gösterilmiştir. Suriyeli göçmenlerin net ücretleri, Hacettepe Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi [HÜGO], (2014) tarafından yapılan araştırmada belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre Suriyeli göçmenlerin ortalama aldıkları ücret düzeyi 300 TL civarındadır. Türk Vatandaşı bir çalışanın aldığı ücret ise 1.400,06 TL’dir. İşveren açısından çalışan Türk vatandaşına ödenen ücret ile beraber diğer zorunlu ödemeler de hesaplandığında,

maliyet 2.088.56 TL'yi bulmaktadır. Bu durum, işveren açısından göçmenleri kayıt dışı çalıştırmanın sağladığı maliyet avantajını teyit etmekte, ayrıca da ücret temelli ayrımcılığın temel gerekçesini oluşturmaktadır.

Tablo 5.1: İşverenler Açısından Türk Vatandaşı İle Suriyelilerin Çalıştırma Maliyetleri

ASGARİ ÜCRET NETİNİN HESABI (TL/ AY)	T. C. Vatandaşı Çalışan (TL)		Suriyeli Göçmen (TL)
Asgari ücret	1.777,50	Ücret	300
Sgk primi	248,85		0
İşsizlik sig. Fonu%1	17,78		0
Gelir vergisi%15	93,32		0
Asgari geçim indirimi	133,31		0
Damga vergisi %0,759	13,49		0
Kesintiler toplamı	373,44		0
NET ASGARİ ÜCRET	1.404,06	Net ücret	300
İŞVERENE MALİYETİ (TL/AY)			0
Asgari ücret	1.777.50		0
Sgk primi %15,5	275,51		0
İşveren işsizlik sigortası%2	35,55		0
İŞVERENE TOPLAM MALİYET	2.088,56		300

Kaynak: (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2017)

Hem vasıflı hem de ucuz işçilikle çalışan Suriyeli bir göçmenin varlığı, işletmeler için çok önemli bir değer olarak düşünülmektedir.

5.1.3.3. Kültürel farklılıklar

Kültürel farklılıkların, işletme içi faaliyetleri derinden etkileme potansiyeline sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ülkeler arasındaki kültür farklılıkları kendini sadece günlük yaşamda göstermemektedir. İş ortamındaki bazı uygulamaların değişiklik göstermesi kültürel farklılıkların iş yaşamına yansımaları olarak ifade edilebilir. Görüşme yapılan Suriyeli göçmen çalışan “bizde erkek personeller erkek müşterilerle, kadın personeller ise kadın müşterilerle ilgilenmektedir” şeklinde ifade ettiği durum göç edilen toplumdaki baskın eril kültürün oldukça net bir yansımasıdır. Görüşülen bir başka Suriyeli göçmen katılımcı, ülkeler arasındaki farklılığın sadece iş ortamında

olmadığını hayatın her alanında bunun açıkça görüldüğünü, hatta “her şey de farklılık olduğunu” dile getirmektedir. Yeni işyerinde, daha önce çalıştığı iş olan giyim mağazasında çalışan Suriyeli göçmen işverenin onların farklılıklarına saygı gösterdiği için bu işte çalışabildiğini belirtmiştir.

Suriye iş ortamı ile Türkiye iş ortamı çok farklı. Her şey farklı. Alışverişler farklı. Daha önce de yine giyim işinde çalıştım. O işten ayrılmamın sebebi, bir erkek işyerimize geldiğinde işveren bana: “Utanma! Onlarla iletişim kur. Müşterilere sıcak davran” diyordu. Bizim kültürümüzde erkek müşteriler ile erkekler, kadın müşteriler ile kadınlar ilgilenir. O yüzden çıktım. Yani kültür farklılığı var. Aynı şekilde mobilya mağazasında da çalıştım. Ama erkek kardeşim, çalıştığım işyerinde erkek çalışan var diye beni işten çıkardı. Göç ile geldiğimden dolayı iş verimliliğimde etkilenme oluyor. (SGÇ 8)

Her ne kadar yakın coğrafyalardan söz ediyor olsak da kültürel farklılıklar, göç olgusunun taraflarınca uyum konusunda zorluk yaşanan alanlar arasında öne çıkmaktadır. Özellikle giyim ve gıda sektörlerinde çalışan göçmen katılımcılar, kültür farklılığın olumsuz etkilerini belirgin bir şekilde hissetmekte ve dile getirmektedir.

Farklı değerler yapılan iş kapsamında da kendisini göstermektedir. Örneğin giyim mağazasında çalışan Suriyeli göçmen, ülkeler arasındaki kıyafet tercihlerinin farklı olmasından dolayı işletme ortamının da farklılık gösterdiğini dile getirmiştir. Bu yüzden işe alışma süreçlerinde zorluklar yaşanabilmektedir. Suriyeli çalışan, göç olgusunun işletme içindeki verimliliği etkilediğine dair, insanın kendi evinde çalışması ile başka bir ülkede çalışması arasındaki farklılığa dikkat çekerek konunun önemini belirtmiştir. Suriyeli göçmen, Suriyelilere yönelik algının olumsuz olduğunu, kendisine önyargılı davranıldığını söylemiştir. Bu durum çalışanın üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır.

Şanlıurfa ile Suriye iş ortamı arasında farklılıklar vardır. İnsanların giyim zevkleri de farklıdır. Uyum sorunu yaşıyorum. İşe alışmakta zorlandım. Göç verimliliği etkiliyor. İnsanın kendi memleketinde çalışması ile başka bir yerde olması arasında çok fark var. (SGÇ 7)

Yine beğenilerle ilgili farklılığa vurgu yapan bir başka Suriyeli göçmen çalışan, Suriye'deki çalışma ortamı ile Türkiye'deki çalışma ortamının farklılığa dikkat çekmekte, bu farklılığın yaptığı iş olan kuaförlükteki saç kesimde bile kendisini gösterdiğini dile getirmektedir. Bu farklılık, göç edilen ülkedeki insanların ve çevrenin

farklı beklenti, değer ve zevklerinin olmasından kaynaklanmaktadır. Tüm bunlar göç edilen ülkedeki geleneklerin ve değerlerin farklı oluşunun iş yapış tarzına yansiyabileceği göstermektedir.

Buranın çalışma ortamları ile Suriye'nin çalışma ortamları farklı. Saç kesim şekillerinde bile farklılık var. Göç ile geldiğim için buradaki insanlar bile bana yabancı geliyor. Göç, benim iş verimliliğimi etkiliyor. Çünkü buradaki çevre bana yabancı geliyor. Müşterilerim aynı değil. Memlekette kafam rahattı. Buranın adetleri farklı, insanları tanımıyorum. (SGÇ 1)

5.1.3.4. İletişim sorunları

İletişim, her görüşmede dile getirilen sorun kaynaklarındandır. İşletme içinde işlerin aksamadan zamanında yürümesi, örgüt içi iletişimin etkili bir şekilde sürdürülmesine bağlıdır. İletişim kaynaklı sorunlar aynı zamanda müşterilerin istek ve ihtiyaçlarına zamanında cevap verilmesini de güçleştirmektedir. İşveren ile işçi arasındaki iletişim sorunları zaman kaybına da neden olmaktadır. Bu kayıp hem müşteriye hem işverene olumsuz yansiyabilmektedir. Görüşme yapılan işletme sahibi, yanında çalışan Suriyeli göçmen çalışana yapması gereken işe ilişkin emir verirken, aynı cümleyi 3-4 kez tekrarlamak zorunda kaldığını söylemiştir. Yanında istihdam ettiği Suriyeli göçmen çalışanların okula gitmeyenlerini tercih ettiğini belirten işletme sahibi için bu durum oldukça çelişkili görülmektedir.

İşyerime gelen müşterilerimin ihtiyaçlarına daha hızlı cevap verildiği zaman hem ben rahat ederim hem de müşterilerim memnun olur. İş anladığı zaman yani bir işi onlara anlattığım zaman yapamadıklarında veya ufak bir görevi onlara verdiğimde yapamıyorlarsa bu konuda onlar da sıkıntı çekebilir. Suriyeli göçmen çalışanlarla iletişimde biraz sorun yaşıyoruz. Hani bazen konuşmalarımı anlamıyor. Bazen ben onun konuşmalarını fazla anlamıyorum. Yine de büyük sıkıntılar yaşamıyoruz onunla. Suriyeli çalışanların en çok zorlandığı konu, bir işi bir sorumluluğu ona yüklediğimde verdiğimde onu pek anlayamaması, 3 ya da 4 defa ona tekrar etmem ve sonradan onu anlaması. Bu da bana ciddi manada değil ama sıkıntı yaşıyor. Zaman kaybı oluyor. (GİİS 2)

Dil konusunda zorluk çektiğini belirten Suriyeli göçmen çalışanlar, kendileri gibi iletişim sorunu yaşayan işverenlerin de onların dilini öğrenme çabası içinde olduklarını belirtmiştir. Bu durum var olan bir sorunu sadece çalışana yüklemek yerine karşılıklı anlayış ile sorunun olabildiğince çözülmeye çalışıldığını göstermektedir.

İşe uyum konusunda en çok zorlandığım konu iletişimdir yani dildir. Bazı durumlarda dil ile anlaşılmadığımız zaman “parmaklarla anlaşıyoruz.” Patronum da dilimi öğreniyor. (SGÇ 13)

Suriyeli göçmen çalışanların en çok zorlandığı konu biraz dil sıkıntıları var. (GİİS 4)

Suriyelilerin çalışma esnasında en çok zorlandığı konu elbette dildir. (GİİS 12)

İşletme içerisinde yaşanan iletişim sorunları yürütülen birçok görüşmede sıklıkla dile getirilmektedir. İletişim kapsamında dil konusunun çok önemli olduğunu anlatan işletme sahibi, bu süreçte yaşanan zaman kaybının işveren açısından olumsuz bir durum olduğunu ifade etmektedir.

Suriyelilerin en çok zorlandığı konu dildir. İletişimde bazen anlamama gibi sorunlar yaşıyoruz. (GİİS 5)

İletişim kapsamındaki dil konusunun olumlu bazı sonuçları da vardır. Suriyeli göçmenlerin kendileri gibi göçmen müşterileri işletmeye çekebilme açısından önemli bir üstünlükleri vardır. Fakat dil bilmeme kaynaklı sorunlar müşterilerle iletişim kurmakta zorlanılması sonucunu doğurmaktadır.

Sadece dil konusunda biraz zorlanıyorlar. Çünkü Türkçe bilmedikleri için Türkçe konuşan müşterilerimiz ile ilgilenemiyorlar. (GİİS 7)

Yaptıkları işin hem Suriyeli göçmenlere hem de yerlilere hitap ettiğini belirten Suriyeli girişimci, müşterilerin çoğunluğunu Suriyelilerden oluştuğunu ve yanlarında çalışan veya çalışacak olan kişilerin bu dili bilmelerinin şart olduğunu ifade etmektedir.

Yaptığım iş hem Suriyelilere hem yerlilere hitap ediyor. Müşterilerimin çoğunu Suriyeliler oluşturmaktadır. Yanımızda çalışan işçi Suriyelidir. Çünkü dilimizi biliyor. Dil olmazsa olmaz. Dilimiz Arapçadır. Ayrıca Türkçe ve Kürtçe dillerini de biliyor. (SGG 10)

Şimdi yanımda Suriyeli çalışıyor. Ama dili bilmesi çok önemlidir. Çünkü dil olmasa anlamakta zorlanıyoruz. (SGG 11)

İlk başta çok önemli sorumluluklar yüklemiyoruz. Mesela 3 gün, bir hafta, 2 hafta böyle böyle ne yapması gerektiğini anlıyor. Suriyeli çalışan bizimle çalıştığında en çok iletişimde zorlanıyor. El işaretleriyle bunu getir diyoruz. İlk başta zaman kaybı oluyor işlerde. Sonra yavaş yavaş zaman kaybı kapanıyor. (GİİS 13)

Suriyelilerin en çok zorlandığı konu dildir. Dillerinde biraz sıkıntı yaşıyoruz. Konuşma esnasında aksamalar ve kopukluklar yaşanıyor. (GİİS 8)

Suriyeli göçmenlerle ilgili dil sorunumuz var. Suriyelileri işe alıştırmak ve işletme içindeki uyumları sağlamak amacıyla özel eğitim veriyoruz. Çünkü işi tam bilmiyorlar. Onları işe alıştırma sürecinde sadece biraz zaman kaybı yaşanıyor. (GİİS 9)

5.1.3.5. İş yapış tarzındaki farklılıklar

Yaşanılan ve çalışılan ortamın değişmesi çalışanın işletme içindeki işe uyum sürecini de etkilemektedir. Bu durum çalışanın işi anlaması ve gereklerini yerine getirmesi için sarf etmesi gereken çabanın artmasını ve daha fazla zaman harcaması sonucunu doğurmaktadır.

Göç ile geldiğimde ilk başta iş verimliliğimde etkilenme oldu. Aklım Suriye’de. İş daha önceden biliyordum ama işi bilmek ile iş ortamının değişmesi biraz beni zorladı. Bu iş ortamına değişmesi biraz beni zorladı. Bu iş ortamına alışmam biraz zaman aldı. Bu zaman 1 yılı buldu. (SGÇ 6)

Suriye ve Türkiye arasında iş yapış süreçleri açısından farkların varlığı karşımıza çıkmaktadır. Yapılan görüşmelerde Türkiye ile Suriye arasındaki işe başlama ve işin bitiş saatleri arasında da farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Suriye’de çalışma saatleri sabah başlayıp öğlen bitmekte, Türkiye’de ise çalışma saatleri sabah başlayıp akşamın belli saatlerinde bitmektedir. Hem işletme ortamına hem de yaşam koşullarına uyum sağlamaya çalışan Suriyeli göçmen çalışan yaklaşık 1 yılının uyum sağlama süreciyle geçtiğini ve henüz tam olarak alışamadığını ifade etmektedir.

Suriye iş ortamı ile Türkiye iş ortamı çok farklı. Her şey farklı. Alışverişler farklı. 1 yıl gibi bir sürede hem iş ortamına hem de buraya alışabildim. (SGÇ 8)

Buradaki iş ortamına yaparak, yaşayarak öğrenerek alıştım. Buradaki işe tam alışmam 1 ay sürdü. (SGÇ 11)

Buradaki iş ortamına uyum sağlamam 3 aylık bir zaman aldı. Çünkü buranın sistemi ile Suriye’deki iş ortamı farklıdır. Her şehrin özelliği farklıdır. İnşaat aynı iş ama sistem farklı. (SGÇ 15)

İşletme ortamı ile iş süreçlerindeki farklılıklar uyum sürecini zorlaştırmaktadır. Özellikle inşaat işlerinde çalışan Suriyeli göçmenlerle yapılan görüşmeler ışığında ulaşılan sonuç birbirinden tamamen farklı olan iş yapış biçimlerinin varlığına işaret etmektedir. Örneğin Suriye’de yapılan inşaatların çoğu küçük çaptadır. Türkiye’deki inşaatlar ise Suriye’ye göre daha büyük çaplı işlerdir. Daha önceden Suriye’de inşaat işiyle uğraşmalarına rağmen, Türkiye’deki inşaat işlerine uyum sorunu yaşayan Suriyeli göçmen çalışanlar, yaklaşık 3 aylık bir süreçten sonra ancak uyum sağlayabildiklerini ifade etmektedir.

Suriye iş ortamı ile Türkiye iş ortamı arasında her şey değişiyor. İşlerin işleyişi, sistemi tamamen farklı. Ücretler de farklı. Örneğin, Suriye’de küçük çaplı inşaatlar hep var. Türkiye’de ise büyük inşaatlar var. Şanlıurfa’da 3 dil çokça konuşuluyor. Bunlar Türkçe, Kürtçe ve Arapçadır. Ben hem Kürtçe hem de Arapça bildiğim için iş ortamında fazla sorun yaşamıyorum. Az çok anlaşabiliyorum. Göç verimliliğimizi etkiliyor. Annem ve babam Suriye’de. Evimiz Suriye’de. Aklım hep orda. İnsanın kendi memleketinde çalışması daha başka oluyor. Ne iş yaparsam yapayım, aldığım parayı ikiye bölüyorum. Yarisini aileme gönderiyorum. Buradaki iş ortamına uyum sağlamam 3 aylık bir zaman aldı. Çünkü buranın sistemi ile Suriye’deki iş ortamı farklıdır. Her şehrin özelliği farklıdır. İnşaat aynı iş ama sistem farklı. Buradaki yerli işçiler ile biz elbette aynı olamıyoruz. İnsanın kendi evinde çalışması ile bir yabancı ile çalışması arasında fark var. Bu bize yansıyor. (SGÇ 15)

Görsel 5.2: (SGÇ 15, SGÇ 17)

İşlerin ülkeden ülkeye farklı olma durumu, işlerin zorluk derecesine ilişkin algı açısından da farklılık yaratmaktadır. Göçmenlerin çalıştıkları ülke içerisindeki işlerin farklı ve daha ağır olması, göç ile ayrılan ülkeye yönelik düşüncelerin karmaşık bir hal alması sonucunu doğurmaktadır.

Buranın çalışma ortamı Suriye'ye göre daha zor. Çalışma saatleri çok fazla. Ağır iş yapıyorum. 12 saat çalışıyorum. Suriye'de iken kendimi daha rahat hissediyordum orda da çalışmama rağmen. İnsan kendi evinde daha rahat. Aklım sürekli ailemde. İş verimliliğim etkileniyor. Ben işimi helallikle yapıyorum. Ama sürekli düşünceler içerisindeyim. (SGÇ 13)

“Muamele” şeklinde ifade edilen, davranış biçimlerinin de çalışan üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Nitekim, Suriyeli göçmenin daha önceki işinden işverenin farklı

davranış ve yaklaşımları yüzünden ayrılmak durumunda kalmıştır. Ücret farklılığının yanında, işçiye olan yaklaşımın da işin sürekliliği için önem arz ettiğini söyleyebiliriz. Bir işverenin ve diğer işçilerin tutum ve davranışları işletme içindeki uyuma etki etmektedir. Bazen ücretin diğer işçilerden az olma durumu bile, işverenin tutum ve davranışların iyi yönde olmasından dolayı sorun haline gelmemektedir.

Burada yine aynı işte farklı alışveriş merkezlerinde çalıştım. Eski işimden ayrılmamın sebebi işverenin bana olan muamelesiydi. Zaten ücret de çok düşüktü. (SGÇ 5)

Küreselleşmeye bağlı olarak meydana gelen hızlı değişim, işgücüne de yansımıştır. Yaşanan bu hareketlilik örgütler için yalnızca çalışan bireylerin bilgi ve donanımları ya da performansı ile değil, aynı zamanda çalışılan örgüte bağlılık ile de ilgilidir (Arı, 2003, s. 3).

Örgütlerdeki güvene dayalı esaslar, karşılıklı etkileşim içinde gelişmektedir. Çalışanların sadakatini kazanmak, işletmenin sahip olduğu enerjinin artmasına neden olmaktadır. Örgüt üyelerinin, kendilerini işletmeye ait hissetme duygusu ve tek amaçlarının sadece çalışmak olmadığını bilmesi, örgüt için hem katma değer ve hem de işletme için olumlu bir etkin çalışma atmosferinin oluşmasını sağlamaktadır. İşletmeye ve işe olan bağlılık duygusu, çalışma verimliliğine de yansımaktadır. İşletme sorumluluğundan kendisinden de bir pay olduğunu bilen bir çalışan, ne yapması gerektiğinin de bilincindedir. Hizmet sorumluluğunun aşılandığı bir çalışandan alınacak verim de o oranda yükselmektedir.

İşletmeler içindeki kültür çeşitliliğine gereken önem verildiği takdirde işletme performansının artacağı, aksi takdirde değer verilmediğinde işletme içindeki performans düşüklüğüne neden olacağı açıktır. Kültürel etkileşimin yönetiminde başarısız olma durumunda, çalışanlar, kendilerini örgütten uzak hisseder, güvensizlik ve birtakım olumsuz duygular ortaya çıkar (Erbaş, 2011, s. 17).

Örgütsel bağlılık, iş ortamındaki güven, anlayış ve iyi niyet çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Üst düzey yöneticilerin çalışanlara yönelik tutumları, çalışanların örgüte yönelik algısının veya duygusunun oluşmasını şekillendirmektedir.

5.1.3.6. Farklı bir ülkede çalışma

Yapılan görüşmelerde göçün çalışanın işine ilişkin ve çalışmaya ilişkin algısı üzerinde olumsuz etkileri olabildiği saptanmıştır. İnsanın kendi evinden uzakta olması, ailesinden uzakta olması gibi cümlelerle durumu ifade eden Suriyeli göçmen katılımcı, psikolojik açıdan da bu durumdan olumsuz etkilendiğini dile getirmiştir.

Göç olgusu, benim çalışma verimliliğimi etkiliyor. İster istemez etkiliyor. Kendi yaşadığım yerden uzak bir yerde çalışmaya başladım. Psikolojik olarak etkileniyorum. Annem ve babam yanımda değil. (SGÇ 3)

Bireyin geldiği ülke olan Suriye'yi devamlı olarak düşünmesi psikolojik açıdan hissedilen bir iç çekişin ve isteksizliğin varlığına işaret etmektedir.

Göçten dolayı verimliliğimde ister istemez düşüş oluyor. Aklım sürekli Suriye'de. (SGÇ 4)

Göç ile geldiğim için çalışma verimliliğim etkileniyor. Aklım hep Suriye'de. (SGÇ 5)

Aynı işi Suriye'de yapıyor olması durumunda, daha faydalı olabileceğini dile getiren Suriyeli göçmen çalışan hem dil hem de çalıştığı ortamın farklı olması dolayısıyla yabancılik çektiğini belirtmiştir.

Göç verimliliğimizi etkiliyor. Suriye'de daha faydalı olabilirdim işyerlerinde. Çünkü hem dil açısından zorlanıyorum hem de yabancılik çekiyorum. Suriye'deki insanlar bize karşı iyiydi. (SGÇ 12)

5.1.3.7. Yerli çalışanların olumsuz tutumları

Belli bir süre boyunca Türkiye'den gelen yardımlarla yaşamlarını sürdüren Suriyeli göçmenler, sürenin uzamasından dolayı yavaş yavaş iş hayatına entegre olmaya başlamıştır. Böylesi bir durum en çok sınırda yaşayan yerli halkı endişelendirmiştir. İşletmelerde işgücü ücretlerini düşüren Suriyeli göçmenler, yerel halkın işsiz kalmasına sebebiyet verebilme riskini taşımasından dolayı ciddi protestoların odak noktası haline gelmiştir (HÜGO, 2014, s. 27).

Suriyeli göçmenlerin onur kırıcı sözlere maruz kalması onları oldukça üzmetmektedir. Çalışma koşulları iyi ve ücret düzeyi yeterli olsa bile yaşanan bu hoş olmayan durumun işten ayrılma sebebi olarak ifade edildiği görülmüştür.

... şöyle bir konuya dikkat çekmek istiyorum. Paramızı belki yemediler ama hep bizim Suriyeli oluşumuz onlara farklı geliyor ve kendilerini üstün görüyorlar. Köle gibi görüyorlar. Bir ismimiz var örneğin, ama ismimiz ile bize seslenmiyorlar. “Suriyeli” diyerek bize hitap ediyorlar. Bu bize çok zor geliyor. Ayrıca ücret farklılığı da var birçok işte. (SGÇ 12)

Mesela seni tanıyan biri Suriyeli bile olsan nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu bilir. Ama tanımayan biri hep önyargılı davranıyor. Suriyelilere yönelik olumsuz bir algı var. Ben burada çalıştığım zaman müşteriler bana: “acaba bu Suriyeli kimdir? nasıl biridir?” diyorlardı. (SGÇ 11)

Görüşmelerin önemli bir kısmında Suriyelilere yönelik olumsuz algının varlığı dile getirilmiştir. Bu algının varlığı çalışanların performanslarını ve motivasyonlarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Aşağılayıcı söylemler işletme içindeki olumsuz atmosferin güçlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durum Castles ve Miller’e (2008 göre; göç alan toplumlardaki algılarla da uyumludur. Castles ve Miller (2008) “mültecilerin göç alan toplumların belli kesimlerinin sert tepkisini çektiğini; göç sonucunun ağırlıklı olarak çok boyutlu toplumsal değişim ve ekonomik yapılanma olarak kendini gösterdiğini; hayat koşulları değişmekte olan insanların sıklıkla yeni gelenleri güvensizlik nedeni olarak algıladığını; toplumun yaygın algısının, bu insanların kendi mesleklerini ele geçirdikleri, ev fiyatlarını yukarıya çektikleri ve sosyal hizmetlere aşırı yük getirdikleri yönünde olduğunu; toplum tarafından işsizliğin, hastalığın ve suçun nedeni olarak görüldüklerini; toplumu huzursuz eden ve yabancı düşmanlığına yönelten konuların başında işini ve/veya gelir seviyesini kaybetme korkusunun geldiğini göstermektedir.”

Stres ve olumsuz düşünceler işimi tam yapmamı engelliyor. İş yapıyorum ama moralim fazla yok. Bir de Suriyelilere yönelik hep kötü bir algı var. Neymiş, Suriyeliymişim kötü biriymişim. Bu algı yanlış. Her insan farklıdır. İyi insanda var kötü insan da. Genelleme yapılamaz. (SGÇ 8)

5.2. Suriyeli Göçmen İstihdamı

Suriyeli göçmenlerin ekonomik etkileri; fırsatları ve riskleri barındıran bütünleşik yapıdır. Suriyeli göçmenlerin varlığı, kira fiyatlarının yükselmesinden dolayı ev

bulmayı zorlaştırmakta, özellikle sınır illerinde enflasyon oranlarını arttırmakta, işletmelerde çocuk işçiler ve kaçak işçiler çalıştırılmasına neden olmakta, kaçak göçmen çalıştıran ve çalıştırmayan işletmeler arasında haksız rekabet yaratmaktadır. Yerel halk göçmenlerin varlığından dolayı işsiz kaldığını ifade etmektedir. Ayrıca göçmen istihdamı ücretlerde belirgin oranda düşüşe de sebep olmuştur (Oytun ve Gündoğar, 2015, s.8).

İşverenlerle yapılan görüşmelerde de Suriyeli göçmen istihdam etme sebeplerini mesleki tecrübe, destek olma arzusu, müşteri çekme potansiyeli, yabancı dil bilgisi ve yerli işçi istihdamında yaşanan sorunlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Devam eden bölümde bu konu başlıkları detaylandırılacaktır.

5.2.1. Mesleki tecrübe

Çalışan bulma ve seçme süreçlerinde aranan özellikler “işten anlamak ve işi en iyi yapmaya çalışmak” şeklinde ifade edilmiştir. Nitelik gerektiren işlerde niteliksiz işgücü istihdam edilemeyeceğini belirten katılımcı, işinde deneyimli olan Suriyeli göçmenleri bulup seçtiğini belirtmektedir. İşletmede deneyim gerektiren işler için açık, nitelikli Suriyeli göçmen istihdam ederek kapatılmaya çalışılmaktadır.

Kim işini doğru yaparsa, kiminle anlaşabilirsem, işimizi en iyisinden yapsa onu alırsız. Ben Suriyeli çalıştırırken yani onları işe aldığım zaman fazla bir özellik aramıyorum. Sadece yapacağı işi bilmesi çok önemli. Çünkü bizim işimiz inşaat işi gibi değil ki. Bizim işimizde titizlik önemli. Bilgi lazım. Tecrübe lazım. Bizde ayrımcılık yok. Kim işini doğru düzgün yaparsa onu işe alırım. (GİS 1)

İstihdam ettiği Suriyeli göçmenlerin okula gitmiyor olmasını tercih sebebi olarak ifade eden girişimci, bu kararının altında yatan gerekçeyi, zaman kaybı yaşamamak şeklinde belirtmiştir. Yapılan görüşmelerde Suriyeli göçmen çalışanların çoğunluğunun nitelik gerektirmeyen işlerde çalıştığı görülmektedir. Nitekim Tablo 3.3'te Suriyeli çalışanların 8'i ilköğretim mezunu, diğer 6'sının ise lise düzeyinde eğitimi bıraktığı, kalan 2 kişinin ise üniversiteyi seviyesinde eğitimine ara vermek veya bırakmak zorunda kaldığı görülmektedir.

Yanımda çalışan ve daha sonra da işe alabileceğim Suriyelilerin vasıflı olmasını tercih ederim. İşyerime gelen müşterilerimin ihtiyaçlarına daha hızlı cevap verildiği zaman hem ben rahat ederim hem de müşterilerim memnun olur. Kaliteli vasıflı oldu mu bize çok faydası oluyor. Ama vasıfsız, niteliksiz olduğu zaman onları işe alıştırana kadar baya bir

zaman alıyor. Zamanımız da kısıtlı olduğu için vasıfsız olursa sıkıntı yaşarız. Mesela yan komşum 3 yıldır döşeme işi yapıyor ve yanında Suriyeli çalışanları var. Yine de özellikle şu an Suriyeli işçi aldığım zaman sağlam ve kaliteli insanlar alıyorum. Bunlar da okula gitmeyen kişiler olsun. Çünkü okula gittiği zaman da kısıtlı olduğu için işe geldiğinde bir şey de öğrenemiyor. Ondandır pek fazla verim alamıyoruz. (GİİS 2)

Suriyeli göçmen çalışanların vasıflı olmasını herkes ister. İster istemez bilgi ve tecrübe önemlidir. (GİİS 6)

Suriyeli göçmenlerin tecrübeli olanlarını işe alıyorum. Vasıflı olanları, vasıfsız olanlara göre daha çok tercih ediyoruz. (GİİS 9)

Suriyeli göçmen istihdam eden girişimciler Suriyeli çalışanlarına gerekli eğitimi verdikten sonra onlarla uzun dönemli olarak çalışmayı arzu ettiklerini belirtmektedir. Göçmen çalışanlarla anlaşmazlık durumunda yeni birini işe alıp eğitime ve işe alıştırmaya süreci zaman kaybı olarak nitelendirilmektedir.

Tecrübeli olanları çalıştırıyorum. Onları işten çıkarmıyorum. Onların yerine başka birini bulup onları işe alıştırmak zamanımı alıyor. (GİİS 7)

5.2.2. Destek olmak amaçlı istihdam

İşverenler, Suriyeli göçmenleri bazı durumlarda niteliksiz olsa bile çalıştırdıklarını, bu durumun yardım etme veya destek olmak amaçlı vicdani bir karar olarak değerlendirmektedir.

Suriyelileri pek tercih etmem fakat durumu olmayanlara destek olabilmek için dürüst Suriyelileri işe alıyorum. (GİİS 2)

Göçmen istihdam eden işletme sahiplerinden birisinin ifadeleri, Suriyeli göçmenlerin işe alım için yaptığı başvurularında “vicdani” kararların belirleyici olduğunu ortaya çıkartmıştır. Söz konusu katılımcı kendileri gibi esnaflık yapan diğer işletme sahiplerinin de Suriyeli istihdam ettiğini vurgulamıştır. Suriyeli göçmenlerle birlikte çalışma, zamanla güvene dayalı bağları güçlendirmiştir. Bu durum Suriyeli göçmenlerin daha önemli görevlerde sorumluluk verilmesinin önünü açmıştır. Örgütsel bağlılığı artan Suriyeli çalışanlara yönelik iyimser tutum ve davranışlar işletme içerisindeki sosyal bağların güçlenmesini sağlamaktadır.

Suriyelilere güveniyoruz. Çoğu zaman kasamızı bile onlara bırakıp dışarıya gönül rahatlığıyla gidebiliyoruz. Çünkü Suriyeliler çalışmaya mecbur. Niyetimiz Allah rızası içindir. Amacımız evlerine ekmek götürmelerini sağlamaktır. Vicdani bir karar yani. İslam penceresinden bakarak onları istihdam ettim. (GİİS 6)

Göçmen istihdam eden işletme sahipleriyle yapılan bir başka görüşmede, göçmen istihdamının, Suriyeli göçmenlerin “kötü” ortamlardan uzak durmaları ve Türkiye’ye ilişkin daha olumlu bir bakış açısı edinmelerinin sağlanmasının amaçlandığı ifade edilmiştir.

İşletmem içerisinde 5 yıldan beridir Suriyeli göçmen istihdam ediyorum. Suriyelileri istihdam etmemin en büyük nedeni onlara faydamız dokunsun diye. Kötülüklerle alışmasını diye. Hırsızlık yapmasını diye. Amacımız onların bize ne kadar iyi insanlar demelerini ve bizim ülkemiz hakkındaki düşüncelerinin iyi yönde olmasını sağlamaktır. Biz onlara yardım etmek istiyoruz. (GİİS 9)

5.2.3. Müşteri çekme potansiyeli

Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerin varlığı, Suriyeli göçmen istihdamını tetikleyen bir başka önemli etkidir. Suriyeli göçmenlerin müşteri çekme potansiyeli işletme sahiplerinin gözünden kaçmamış ve bu durum bir fırsata dönüştürülmüştür

Suriyelilerin işletmemize olumlu etkisi oldu. Öyle ki Suriyeli müşterilerimiz çoğaldı. Yani onlar müşterilerin işletmeye çekilmesine vesile oluyor. Çevresini getiriyor. Suriyeli göçmenleri 5 yıldır istihdam ediyorum. Alışveriş merkezimizde 2 Suriyeli çalışan bulunmaktadır. Bizim gibi Suriyeli istihdam eden işletmeler çoktur. Birçok Suriyeli kendi işini kurmuştur. Hatta bizler, Suriyelilerden mal alma durumuna gelmişiz. Suriyeli göçmenleri istihdam açısından diğerlerine göre tercih ederim. (GİİS 6)

Suriyelilerin işletmeme olan olumlu etkisi, kendileri gibi olan Suriyeli müşterileri de beraberinde getirmeleridir. Yani işlerim daha bir canlılık kazanıyor. (GİİS 7)

Yanıma aldığım Suriyeli daha önce de bu işi biliyordu. İşe uygun biri yani. Bir işletmede Suriyeli çalışan olduğu zaman, Suriyeli müşteriler de çekiliyor. Yani bu bir avantajdır. Müşteri çekiyorlar. (GİİS 11)

Arap bir müşteri geldiği zaman o müşteriyle Suriyeli çalışanlarım ilgilenir. Suriyelileri istihdam ettikten sonra işletmemde olumlu etkiler oldu. Örneğin; bir Arap müşterim geldiği

zaman onlarla irtibata geçiyorlar. Onları gelecekte de işletme içinde istihdam etmeye devam edeceğim. (GİİS 12)

5.2.4. Yabancı dil bilgisi

Suriyeli göçmenlerin istihdam edilmesinde, göç edilen ülkedeki dili bilmesi önemli bir üstünlük olarak değerlendirilmektedir. İşe alım süreçlerinde her ne kadar deneyim önemli bir etken olarak ifade edilse de iletişim sorunları işletme içerisinde uyumsuzluk yaratabilmektedir. Yapılan görüşmelerde bir katılımcı istihdam ettiği Suriyeli göçmenin 3 dil bilmesi ve bu durumu öne çıkartması oldukça ilginçtir.

Yanımdaki Suriyeli genç, Türkçe, Kürtçe ve Arapçayı iyi biliyor. Zaten önceden deneyimliydi. Bilmediği bir şey olduğu zaman ben öğretiyorum. Suriyeli çalışanımla ilgili bir sorun yaşamadım. Ailesiyle görüştüm. Benim gibi Suriyeli istihdam eden işletme sahipleri var. Bazen insan deneyimli eleman bulamıyor. E bulamayınca da Suriyeli çalıştırabiliyor. (GİİS 1)

Dil konusunda tecrübeliler. Dilimizi bilen birisi olduğu için anlaşıyoruz. (GİS 8)

Arapça biliyor. O yüzden müşterilerimle o ilgileniyor. Yanımda çalışacak Suriyelilerde dil bilmesi çok önemli. Burada en çok Arapça, Türkçe ve Kürtçe dilleri konuşulmaktadır. Bu 3 dilden en az iki dili bilmeleri çok önemli. Dediğim gibi işletmem içerisinde olumlu bir etkisi var. Çünkü dil bakımından iyiler. (GİİS 11)

İşletmem içerisinde 3 yıldır Suriyeli istihdam ediyorum. Şu anda yanımda 3 Suriyeli çalışan var. Suriyelileri tercih ediyorum çalışma bakımından. Bizim gibi işletmelerde de Suriyeli istihdamı mevcuttur. Her yerde mutlaka 1 ya da 2 Suriyeli çalışan vardır. Bizim işimizde çalışan Suriyeliler, vasıflı olsa da olur, olmasa da olur. Sonuçta bizim iş fazla bilgi gerektirmiyor. Yerli işçiler sürekli okula gidiyor. Bana da okula gidemeyen sürekli işçiler lazım. Onlardan faydalanıyoruz. Açık söyleyeyim yani. Mesela şu an yanımdaki iki Suriyeli okul okumuyor. Yaşları da küçük zaten. İşimizi görebiliyorlar. Bir de iki tanesi dil için işimize çok yarıyor. Dil için işe almışız. (GİİS 12)

5.2.5. Yerli işçi istihdamında yaşanan sorunlar

Bazı işlerde yerlilerin çalışmaması, Suriyeli göçmenlerin istihdam edilebilmelerine imkân sağlayan bir başka etkendir. Bu işler genelde vasıf gerektirmeyen inşaat işçiliği veya hurdacılık gibi işlerdir. İşin niteliğine göre değişen ve düşen ücretler yerliler tarafından kabul edilmemekte, bu durumda ortaya çıkan açık Suriyeli göçmen çalışanlarla giderilmeye çalışılmaktadır. Odunculuk, kömürcülük ve

hurdacılık işletmesi bulunan işletme sahipleriyle yapılan görüşmelerde bazı göçmen çalışanların izinsiz bir şekilde işi bırakıp, tekrar istedikleri zaman geldikleri fakat bu alanda yerli çalışan bulunamadığından çok fazla tepki gösterilmediği ifade edilmektedir.

İşletme içinde 2 yıldır Suriyeli göçmen çalıştırıyorum. Yaptığımız işletme faaliyeti hurdacılık üzerinedir. Suriyeli göçmenleri işe alımda tercih ediyorum. Çünkü yerli işçiler bu işi yapmıyor. Suriyeliye verdiğimiz ücreti yerli kabul etmedi. İşimi yapamadılar. Dolayısıyla Suriyeli çalıştırıyorum. Sorun bazen kafadan işi bırakmasıdır. İzinsiz işten ayrılıyor. Sonra tekrar geri geliyor. Bende bir şey demiyorum. Bende gel işbaşı yap diyorum. O da bir şey demiyor. Tamam diyor. (GİİS 10)

Görsel 5.3: (SGÇ 6)

5.3. Suriyeli Göçmen Girişimciler

Suriyeliler göç ettikleri yerlere kendi geleneklerini ve kültürlerini yansıtan, kendilerine has üretim yöntemleri ile tüketim alışkanlıklarını da taşımıştır. Suriyeli göçmenler kendi milletlerinden olan kişilerin açtığı işyerlerinde dil problemi yaşamadan alışveriş yapma olanağı bulmakta, kendi gelenek ve isteklerine uygun nitelikte mal ve hizmetlerle ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Aynı zamanda açılan bu işyerlerinde Suriyeli göçmenlerin istihdamına katkı sağladığı yadsınmamalıdır (Kaygısız, 2017, s. 14).

Suriyeli göçmenler tarafından kurulan işletmelerin sayısı giderek artmaktadır. Bu durum karşısında düşüncelerini dile getiren yerli işletme sahibi “Bizler Suriyelilerden mal alma durumuna gelmişiz” şeklinde bir ifadeyle konuyu özetlemektedir. Suriyeli göçmen girişimciler küçük çaptaki işletmecilik faaliyetlerini genişleterek iş hacimlerini büyütme eğilimindedir. Bu durum göçmen girişimciliğinin daha yoğun bir şekilde irdelenmesi gerektiğini bize göstermektedir.

Çalışmanın bu bölümünde işletmecilik faaliyetinin girişimci tarafının, göçten nasıl etkilendiği, göçmen girişimcilerin bakış açısıyla irdelenmiştir. Öncelikle Suriyeli göçmenleri girişimci olmaya iten sebepler, kuruluş yeri seçimi ve son olarak göçmen girişimcilerin yaşadıkları sorunların üzerinde durulmaktadır.

5. 3. 1. Suriyeli göçmenleri girişimci olmaya iten sebepler

5.3.1.1. Ağır çalışma koşulları ve hakkını alamama

Ağır çalışma koşulları ve hakkını alamama durumu, Suriyeli göçmenleri girişimci olaya iten sebeplerin başında gelmektedir. Örneğin; Suriyeli göçmen girişimcilerden birisi Türkiye’de kendi işini kurmak istemesinin sebebini daha önceden Türkiye’de çalıştığı işyerlerindeki çalışma koşullarının ağırlığına ve çalışma süresinin bazen günde 20 saati bulmasına bağlamaktadır.

Kendi işimi kurmak istedim. Çünkü başkasının yanında çalışmak istemedim ve yaşım da ilerlemiş. Daha önce kasaplık dışında Şanlıurfa’da markette çalıştım. Marketteki çalışma koşullarım çok zordu. Günde bazen 16 saat, bazen de 20 saat çalışıyordum. Hatta bazı zamanlarda market sahibi yani işveren bana: “eve gitme, burada uyu kendine. Ne zaman seni ararsam hemen hazır ol burada” derdi. Aylık aldığım ücret ise 700 liraydı. Günlük yevmiyem 20 TL civarında oluyordu. Zam istiyordum, yapmıyordu. Birçok zaman paramı vermiyorlardı. (SGG 9)

Daha önce İstanbul'da tekstil fabrikasında mavi yakalı olarak çalışan bir başka Suriyeli göçmen de kendisini iş kurmaya yönelten nedenleri çok zor koşullar altında çalışması ve düşük ücret şeklinde sıralamaktadır.

Göç ettikten sonra İstanbul'da tekstil işinde çalıştım. Çalışma koşulları çok zordu. Tam 13 saat çalışıyordum. Aldığım ücret ise 1.000 TL idi. İstanbul'da hayat pahalı. Geçimimi sağlamak için kendi işletmemi açmak istedim. (SGG 5)

Görsel 2.4: (SGG 5)

Daha önce Türkiye'de inşaatta çalıştım işim çok zordu. Paramızı vermiyorlardı. Sabah saat 7'den akşam 6'ya kadar çalışıyorduk. Yevmiyemiz 30 TL idi. Daha önce yine Konya'da inşaat işinde abilerimle beraber çalıştık. Bizim 18 milyarımızı yediler. Paramızı vermediler. Yaptığımız işlerin hakkını alamayınca kendi işimizi kurduk. (SGG 7)

Görsel 5.5: (SGG 7)

Türkiye'ye ilk geldiğimizde Ankara'ya soğan işine gittik. Daha sonra inşaat işçisi olarak çalıştım. Bu işlerden ayrılmamın sebebi işlerin hem ağır ve zor hem de ücretinin düşük oluşuydu. Şanlıurfa'da market işletiyorum. (SGG 6)

Şu an yaptığım iş kuyumculuktur. 2 yıldır bu işle uğraşıyorum. Daha önceden Suriye'de kuruyemiş dükkanım vardı. İşimi değiştirdim Türkiye'de. Daha önce Türkiye'de inşaatlarda çalıştım. Ama patronlar yani işverenler hak yiyor, paramızı vermiyor. (SGG 10)

Görsel 5.6: (SGG 10)

Tüm bu ifadelerden sonra Suriyeli yatırımcıların Türkiye'deki genel durumuna bakmak oldukça yerinde olur. Suriyeli yatırımcılar Türkiye içerisinde şu ana dek 360 milyon ABD dolarından fazla yatırım yapmıştır. Ortak olunan şirketlerdeki Suriyelilerin sermaye toplamı 2014, 2015 ve 2016 yıllarında 90 milyon dolara yaklaşmaktadır. 2011 yılından itibaren Suriyelilerin Türkiye'deki toplam yatırımları, genel olarak yapılan yabancı yatırımların %14'lük kısmına denk gelmektedir. Yine 2011-2017 yılları arasında Türkiye'de 6322 adet işletme Suriyeli ortaklığı ile kurulmuştur. Türkiye içerisinde Suriyeli ortaklarla kurulan bir firmanın ortalama yatırımı 57.000 ABD Doları civarındadır (İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi [İGAM], 2017).

Söz konusu veriler Suriyeli yatırımcıların Türkiye ekonomisi içindeki önemini açıklar niteliktedir. Bu durum göç eden Suriyelilerin Türkiye ekonomisi üzerindeki

yükünü azaltıcı bir etken olarak düşünülebilir. Ayrıca Suriyeli göçmen girişimcilerin varlığı Suriyeli göçmenlerin istihdamını da olumlu yönde etkileyecektir.

5.3.2 Kuruluş yeri seçimi

5.3.2.1. Suriyelilerin yoğunlukta olduğu yerler

İşletmelerin kuruluş yeri seçiminin en önemli belirleyicilerinden birisi işletmenin sunduğu mal ve hizmetlere ilişkin talep potansiyelidir. Suriyeli göçmenlerinin yoğun olarak yaşadığı yerlerde göçmenlerin ihtiyaçlarını gideren ürünlere yönelik ihtiyaç artış göstermektedir. Bu durum da Suriyeli girişimcileri kendi işyerlerini açıp söz konusu ihtiyaçları karşılama yönünde motive etmektedir. Bu tür işyerleri genellikle KOBİ olarak tanımlanan işletmelerdir. Göçmenlerin temel gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak bakkal, fırın, lokanta ve hazır giyim konularında faaliyet gösteren işletmelerin sıklıkla Suriyeli göçmen girişimciler tarafından kurulduğu düşünülmektedir.

Şanlıurfa'da market işletiyorum. Bütün eşyalarımızı Şanlıurfa'dan temin ediyoruz. Suriyeli müşterilerimiz yoğunluktadır. (SGG 6)

Yaptığım iş hem Suriyelilere hem de yerlilere hitap etmektedir. Müşterilerimizin çoğu Suriyelidir. (SGG 5)

Gelirler genel Müdürlüğü'nün 26.08.2013 tarih ve 80391 sayılı yazısına göre; Suriyeli göçmenlerin işyeri açma isteklerindeki talep yoğunluğundan sonra, Suriyeli girişimcilere, gerekli belgeleri sağladıkları takdirde işyeri açabilecekleri belirtilmiştir. Fakat, Suriyeli göçmenlerden istenilen belgelerde karşılaşılan sorunların çok geç çözüme kavuşması sebebiyle konunun hızlandırılması adına Maliye Bakanlığı, Suriyeli girişimcilerden talep edilen evrak sayısının azaltılması ve işlemlerin sadeleştirilmesi yönünde bir karar vermiştir (Gelirler Genel Müdürlüğü 2013'ten aktaran, Kaygısız, 2017 s.14).

Genel olarak baktığımızda Mart 2011'de başlayan Suriye kriziyle Türkiye'ye yönelen göç hareketinin etkileri, Suriyeliler tarafından kurulan işletme sayılarındaki artışla ilişkili olarak da izlenebilir. Tablo 5.2'ye bakıldığında 2011 yılında Suriyeli girişimcilerle ortak olarak kurulan şirket 72 iken, bu sayı yıllar itibariyle artış göstermekte, 2016 yılında 1764 seviyesine ulaşmaktadır. Özellikle 2014 yılından itibaren şirketlerin sermaye büyüklüklerindeki artış dikkat çekicidir.

Tablo 5.2: Suriyeliler Tarafından Açılan Şirket Sayısı (2011-2016)

Ortak Olunan Şirketlerdeki Suriyelilerin Sermaye Toplamı		
Yıl	Şirket sayısı	(Milyon TL)
2011	72	11,2
2012	166	21,6
2013	489	74,8
2014	1257	196,4
2015	1599	233,5
2016	1764	272,94

Kaynak: (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği [TOBB] Verileri,2017).

5.3.2.2. Coğrafi yakınlık

Suriyeli girişimciler tarafından kurularak faaliyete başlayan şirketler, çoğunlukla sınıra yakın illerdedir. Tablo 5.3'te görüldüğü üzere Suriyeli göçmen nüfusunun en yoğun olduğu Şanlıurfa ilinde 2010 yılında, bir başka ifadeyle Suriye'deki iç karışıklıklar ortaya çıkmadan önceki dönemde, Suriyeli girişimciler tarafından açılan şirket sayısı 3 iken, 2014 yılında bu sayı 32'ye kadar çıkmıştır. Gaziantep ilindeki şirket sayısı 2012 yılında 13, 2014 yılında ise 222'ye ulaşmıştır. Mersin'de de bu duruma benzer bir artış görülmüştür. Gaziantep'in Suriye sınıra yakın en gelişmiş illerden biri olması buradaki belirleyici etken olarak görülebilir. Bu durum, Suriyeli göçmenlerin göç edilen yere ekonomik ve toplumsal açıdan uyum sağlamaya çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. İşletme sayılarındaki artışın temel nedenleri; Suriyeli göçmenlerin ihtiyaçlarını kendi kültürlerini bilen, dillerini anlayan, zevk ve isteklerine hâkim girişimcilerden mal ve hizmet alma konusundaki istekleri şeklinde sıralanabilir. Doğal olarak karşımıza çıkan bir başka neden uluslararası ticaret kapsamındaki maliyetleri düşürme çabasıdır. Coğrafi yakınlık ulaştırma maliyetlerini düşürücü bir etki yaratmaktadır.

İşletmelerin kuruluş yeri seçiminde, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerden biri olan Şanlıurfa'yı tercih etmelerinin yanında sanayi bakımından gelişmiş Gaziantep iline olan yakınlık da etkili olmuştur.

Bütün eşyaları Gaziantep'ten tedarik ediyoruz. Gaziantep'te fabrika çok. Bu gördüğümüz eşyaların hepsi Gaziantep'ten gelmektedir. Markete gelen müşterilerimin hemen hemen hepsi Suriyelilerden oluşmaktadır. (SGG 3)

Tablo 5.3: *En Fazla Suriyelinin Yaşadığı İlk 10 İilde Suriyeliler Tarafından Açılan Şirket Sayısı*

İl	Suriyeli nüfus	Açılan Suriyeli Şirket Sayısı		
		2010 yılı	2012 yılı	2014 yılı
Şanlıurfa	398.612	3		32
İstanbul	392.682	16	88	559
Hatay	379.682	4	20	67
Gaziantep	321.157	3	13	222
Adana	149.942	1	3	13
Mersin	138.579	1	12	203
Kilis	125.579	6	19	-
Bursa	96.902	4	55	-
Mardin	95.026	3	2	-
İzmir	91.237	9	-	-

Kaynak: (Göçün Ardından Suriye ile Ticari İlişkiler Raporundan (2015) derleyen İrfan kaygısız (2017) “Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri” Dünyadan, s.14)

Yapılan bir araştırmada Suriyeli göçmenlerin daha önceden kendi topraklarında yürüttükleri ticaret faaliyetlerini, kendilerine özgü yeteneklerini gittikleri bölge veya şehirlere taşıdıkları ifade edilmektedir. Bu şekilde göçmenler göç edilen yerde ekonomik birer girişimci olma rolünü üstlenmektedir. Coğrafi yakınlıkla ilişkili olarak kurulan işletme sayılarının en yoğun olduğu iller sınır illeri olarak karşımıza çıkmaktadır (Özpinar, Başlıhoş ve Kulaksız, 2015, s. 2).

5.3.3. Suriyeli göçmen girişimcilerin yaşadığı zorluklar

5.3.3.1. İşyeri açma sürecinde yaşanan zorluklar

İş kurmak, girişimci olmak zor bir iştir. Girişimciliğin göç edilen bir ülkede yürütülmesi ise daha zor bir iş olarak karşımıza çıkar. İş kurma aşamasında çevredeki esnafın kendisine baskı yaptığını, izin vermediğini dile getiren Suriyeli göçmen girişimci, tercih ettiği yerde dükkân açma isteğinin 3 ay boyunca engellendiğinden söz etmektedir. Bu durum bazı bölgelerde görünmez bazı engellerin varlığına işaret etmektedir. Belli bir bölgenin sınırları dışında iş kurulabilmesi, Suriyeli göçmen işletme sahiplerinin dışlandığı şeklinde yorumlanabilir. Suriyeli göçmen girişimciler genellikle

çarşının ücra köşelerinde veya işlek olmayan sokak ve caddelerde işyerlerini kurabilmektedir.

İş kurarken en çok zorlandığım konular arasında çevrenin, esnafların baskı yapması oldu. İlk başta dükkanımı belirlediğim bir yerde açmak istedim. Fakat izin vermediler. Biz burada aşiret, dediler. 2-3 ay dolandım. Sonra bir gün biri geldi ve bana destek oldu. Bana baskı kuran esnaflara ve çevreye kızdı. Onlara: “bu mahalle sizin tapulu malınız mı?” diyerek tepki gösterdi. Sonra kendi işimi kurdum. İleride de Türkiye’de bu işimi devam ettirmek istiyorum. (SGG 9)

Bir başka Suriyeli göçmen girişimci ise iş kurduğu ilk zamanlarda komşu işletme sahiplerinin tepkisiyle karşılaşmadığını dile getirmekte, sonraki dönemde tepkiyle karşılaştığını, hatta tehdit edildiğini belirtmektedir. Bunun sebebi Suriyeli göçmen girişimciye olan müşteri talebinin artması ve yerli esnafların işlerinin elinden alındığı yönündeki algılarıdır.

İlk defa işyerimi açtığımda fazla bir sorunla karşılaşmadım. Fakat zamanla benim müşterilerim çoğalınca diğer komşu giyimcilerin zoruna gitti ve beni tehdit ettiler. Halen de bana baskı yapıyorlar. (SGG 4)

Suriyeli göçmen girişimcilerin işyeri açması bazı durumlarda yerel girişimcilerin müşteri kaybetmesi anlamına da gelmektedir.

Suriyelilerin buraya gelmesiyle kuaförler çoğaldı. Bu da bize olumsuz yansıdı. İşimiz azaldı. Çünkü Suriyeli kuaförler saç tıraşını ucuza yapıyor. (GIİS 1)

5.3.3.2. Tedarik süreçleriyle ilgili yaşanan sorunlar

Suriyeli göçmen girişimciler yaşadıkları şehir dışında, başka bir şehirden ticari amaçlı alışveriş yapabilmeleri için birtakım işlemlerin gerekli olduğunu ve bu işlemlerin de uzun sürdüğünü belirtmektedir. Bu durum girişimciler için hem zaman kaybı hem de faaliyetlerin aksaması sonucunu doğurmaktadır. Bir katılımcı, işini genişletmek istediğini fakat uzun süren işlemlerden dolayı bunu gerçekleştiremediğini ifade etmektedir. Suriyeli göçmen girişimci tüccarlara “izin” verilmeli diyerek konunun önemine değinmiştir.

İşyerim için gerekli olan ihtiyaçları Şanlıurfa'dan tedarik ediyorum. Söylemek istediğim bir şey var. 31.12.2017 tarihinden önce işyerim için gerekli olan malzemeleri Türkiye'nin her ilinden getirebiliyordum. 01.01.2018 tarihinden sonra Şanlıurfa'dan başka illere gitmekte sıkıntı yaşıyorum. Bundan sonra izin alınması gerekiyor. Yani izinsiz Şanlıurfa dışına çıkamıyorum. Ve izin almak için gereken işlemler çok uzun sürüyor. Bu da işimizi aksatıyor. Burada dükkanların kirası çok yüksek. Eşya almak için maddi açıdan zorlanıyoruz. Türkiye'de işimi genişletmek istiyorum ama izin işlemleri çok uzuyor. Tüccarlara izin verilmeli. (SGG 11)

Diğer katılımcılar da 2018 yılından itibaren buldukları şehirden başka şehirlerle yürütecekleri ticari faaliyetlerin izin gerektirmesini bir sorun olarak ifade etmektedir.

Suriye ile iş bağlantım yok. Fakat izin sorunu yaşıyorum. Yılbaşından sonra (01.01.2018) Şanlıurfa dışında bir yere gitmekte zorlanıyoruz. Çok zamanımızı alıyor. Yani izin veriliyor ama işlemler çok uzun. Şanlıurfa'ya sıkıştım kaldım. Diğer iller bir nevi yasak. Bilmem kaymakamlığa git, bilmem şu kâğıdı getir, bilmem ne... bir gün bile sürmeyen iş için 5 gün izin için koşuşturuyorum. (SGG 10)

Şanlıurfa'da market işletiyorum. Bütün eşyalarımızı Şanlıurfa'dan temin ediyoruz. Yılbaşından önce [31.12.2017 ve öncesi] eşyalarımızı istediğimiz ilden tedarik edebiliyorduk. Herhangi bir işlem gerektirmiyordu. Fakat yılbaşından sonra Şanlıurfa dışına, yani işyerimizin bağlı olduğu il dışına çıkılması için birçok belgenin hazırlanması zorunlu kılındı. Bu işlemlerin uzaması bizim için zorlu bir süreçtir ve işimizi aksatmaktadır. Emir ve izin isteniliyor. Eskiden izin yoktu. Yaptığımız iş hem Suriyelilere hem de yerli halka hitap etmektedir. Genel olarak Suriyeli müşterilerimiz daha yoğunluktadır. İleride de Türkiye'de kalmak istiyorum ve işimi genişletmek istiyorum. (SGG 5)

Göç İdaresi yetkilileriyle yapılan görüşmede yetkililer, giderek artan göçmen sayısından ve Göç İdaresi Kurumu'ndaki sistemin yeni faaliyete geçmesinden kaynaklı olarak işlemlerin uzayabildiğini belirtmiştir. Özellikle Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde bu sürecin daha uzun bir hal aldığı ifade edilmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bu araştırmada çalışma hayatında Suriyeli göçmenlerin durumunu araştırmak amacıyla 16 Suriyeli göçmen çalışan, 13 Suriyeli göçmen istihdam eden işletme sahibi ve 11 Suriyeli göçmen girişimci olmak üzere toplam 40 katılımcıyla görüşülmüştür. Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğiyle elde edilen görgül materyalin analiz edilmesi sonucunda aşağıda özetlenen tematik örüntüye ulaşılmıştır.

Suriyeli göçmen çalışanların çalışma motivasyonları mecburiyet ve hayat pahalılığı şeklinde ifade edilen kategoriler altında toplanmaktadır. İşverenlerin, Suriyeli göçmenleri istihdam etmesinin altında yatan nedenlerin başında, düşük ücretle çalışmayı kabul etmeleri gelmektedir. Suriyeli göçmen çalışanlar bu durumu “mecburiyet” olarak tanımlamaktadır. Mecburiyet olarak ifade edilen iki yönlü etkiye ek olarak Suriyeli göçmenler için hayat pahalılığı da önemli bir çalışma motivasyonu olarak ortaya çıkmıştır. Hayat pahalılığı hem genel olarak çalışmayı gerekli kılmakta hem de Şanlıurfa ilinde iş bulup çalışabilmenin önemli bir motivasyon kaynağıdır.

Suriyeli göçmenlerin iş bulma ve çalışma yeri seçiminde ise akrabalık bağları, kültürel yakınlık, meslek değiştirme ve mesleğin devamlılığı gibi etkenlerin belirleyici olduğu görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa’yı göç için tercih etmelerinin en önemli sebeplerinden birisi var olan akrabalık bağlarıdır. Suriyeli göçmenlerin giderek Şanlıurfa’da yoğunlaşması da göç için önemli bir cazibe merkezi olması sonucunu doğurmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin göç ettikleri ülkedeki çalışma hayatları çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Emek sömürsü, farklı ücretlendirme, kültürel farklılıklar, iletişim sorunları, iş yapış tarzındaki farklılıklar, farklı ülkede çalışma, yerli çalışanların olumsuz tutumları temel olarak bu çalışma kapsamında vurgulanan sorunlar arasındadır. Suriyeli göçmen çalışanlar ücretlerinin tam ve zamanında veriliyor olmasını önemli fakat yeterli görmemekte, işveren ve yerli çalışanların kendilerine karşı sahip oldukları tutumun onların işlerine ilişkin duygusal bağlarının temel belirleyicisi olduğunu ifade etmektedir. Suriyeli göçmen çalışanların yaşadıkları kötü iş deneyimleri, ki aşağılayıcı etnik söylemleri eklemek gerekir, onların işlerine ilişkin motivasyonlarının düşmesine neden olmaktadır. Yapılan görüşmelerde göçün çalışanların genel üretkenliklerini etkilediğine dair bulgular ortaya çıkmıştır. Bu bulgular, insanın kendi ülkesinde

çalışması ile farklı bir ülkede çalışmasının, özellikle psikolojik açıdan olumsuz etkilerinin olduğunu göstermiştir. Zevk ve ihtiyaçların ülkeden ülkeye farklılık göstermesi, müşterilerin ve çevrenin yabancı gelmesi, bireylerin sürekli olarak göç ile ayrıldıkları ülkeyi düşünmeleri bu olumsuzluğun temel sebepleri arasındadır. İşveren ile Suriyeli göçmen çalışan arasındaki dil sorunu da işletme içerisindeki uyumu zorlaştıran bir başka etkidir. İletişim sorunları zaman kaybı ve müşteri şikayetlerinin artışına neden olabilmektedir. Her ülkenin kendine has bir iş yapma tarzı vardır. Suriye ile Türkiye arasındaki çalışma ortamındaki farklar da yapılan görüşmelerde sorun yaratan faktörler arasında ifade edilmiştir. Çalışma saatleri, müşteri ve hizmet sağlayan arasındaki cinsiyet farklılıkları veya yapılan işin büyüklüğü iş yapış tarzını değiştirmekte ve uyum sorunlarının yaşanmasına neden olmaktadır.

Tüm bu sorunlara rağmen işletmeler mesleki tecrübe, destek olmak arzusu, müşteri çekme potansiyeli, yabancı dil bilgisi ve yerli işçi istihdamında yaşanan sorunlar nedeniyle Suriyeli göçmenleri istihdam etmektedir. Suriyeli göçmen çalışanların işe alımlarında taşımaları gereken özellikler arasında mesleki tecrübe, dil bilgisi, düşük ücretle çalışmayı kabul etme, dürüstlük ve temizlik gibi unsurlar dile getirilmektedir. Yaşanan göç Şanlıurfa'daki işletmelerin hedef kitlesini de değiştirmiştir. Suriyeli göçmen çalışanların çalıştıkları işletmeye olan olumlu etkilerinin başında işletmeye Arap ve Suriyeli müşterileri çekebilme özellikleri gelmektedir. Suriyeli göçmen çalışanlar iki ülkenin de dilini biliyorlarsa Arap müşterilerinin istek ve ihtiyaçlarını anlayabilmekte, aynı zamanda yerli halka da hizmet verebilmektedir. Suriyeli göçmen çalışanların deyimiyle “en alt tabakadaki” işlerde yerli işçilerin çalışmamakta, bu açık Suriyeli göçmen çalışanlarla kapatılmaktadır. Fakat bu tür işlerde istihdam süreklilik arz etmemekte, Suriyeli göçmen zorda kaldığında gelip bu tür işlerde çalışmakta, işveren de bu tür işlerde çalışacak işçi bulmakta zorlandığından Suriyeli göçmenlerin bu gidiş gelişlerini hoş görmektedir.

Suriyeli göçmenler Şanlıurfa'da sadece çalışmamakta aynı zamanda girişimci olarak kendi işlerini kurma yolunu da tercih edebilmektedir. Suriyeli göçmenler deneyimledikleri ağır çalışma koşulları ve hakkını alamama durumuna son vermek adına kendi işini kurma yolunu seçmektedir. Düşük ücret, ağır çalışma koşulları, emeğinin hakkını alamama ve yaşın ilerlemesi Suriyeli göçmenlerin kendi işlerini kurmalarının en önemli nedenleri arasındadır. Özellikle Şanlıurfa gibi yoğun göç alan

yerler Suriyeli göçmenlerin potansiyel müşteri olması sonucunu doğurmakta, akrabalık bağları ve coğrafi yakınlık ise Suriyeli göçmen girişimcilerin kuruluş yeri seçim kararlarının önemli belirleyicileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli işletme sahiplerinin çoğalması, yerli işletme sahiplerinin işlerinin ellerinden alındığı algısını doğurmuştur. Suriyeli girişimcilerin, müşterilere düşük fiyatla mal veya hizmet sunmaları, diğer işletme sahipleri tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Bu durum işletmecilik faaliyetlerini sekteye uğratmakta ve piyasasının dengesini bozmaktadır. Suriyeli göçmen girişimciler işlerini genişletmek istediklerini fakat ticaret amacıyla bulunduğu şehir dışına çıkabilmenin 01.01.2018 tarihinden itibaren izin-emir koşuluna bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum ticari işlemlerin uzamasına ve işletme faaliyetlerinin aksamasına neden olmaktadır.

Ulaşılan bulgular sonucunda, çalışma hayatı uluslararası düzensiz göç ile karşılaştığında ortaya çıkan durumların kuramlarla olan ilişkisini göz önünde bulundurmak yerinde olur. Uluslararası itme-çekme yaklaşımında olduğu gibi itici faktörlerden olan Suriyelilerin kendi ülkelerindeki siyasi sebeplerden dolayı ortaya çıkan güvensizlik ortamı ile Şanlıurfa'ya göç etmesindeki çekici bir faktör olan güvenli yerin oluşu göç etme kararın verilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca bu yaklaşımda yolculuk maliyetinin düşük olması, dil ve kültürel açıdan olan benzerlikler de diğer göçü tetikleyen nedenler olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın sonuçları, literatürde geçen kuramlarla da yakın ilişkili olduğu görülmüştür. Ravenstain'ın göç kanunlarında belirtilen; kısa mesafeli göçler göç dalgası etkisi yaratır, ilkesi Türkiye ile Suriye arasındaki sınırsal yakınlıkla ilgilidir. Şanlıurfa ilinde de bu durumun kendisini gösterdiğini ifade edebiliriz. Lee'nin (1966) itme-çekme modelinde itici unsurlardan güvenlik kaygısı ve çekici unsurlardan güvenli yer tercihi de araştırma kapsamında kuramlarla tutarlılık göstermektedir.

Ravenstein'in 1885'te yayımlanan göç kanunlarındaki birinci maddede kısa mesafeli göçlerin göç dalgası etkisi yarattığı ifade edilmiştir. Bu durum Suriye ile Şanlıurfa arasındaki mesafe açısından yakınlıkla da yakından ilişkilidir. Göçmenlerin bu doğrultuda Şanlıurfa ilinde kısa sürede çoğalmasıyla da bu durum ilişkilendirilebilir.

Göç sistemleri teorisi bakımından Şanlıurfa'daki göçmenlerin durumu incelendiğinde ortaya akraba ve aile kökenli bağların göç etme kararında ne denli etkili olduğu görülmüş olur. Ülkeler arasındaki sınırsal yakınlığın bulunduğu yerlerde bu

bağlar kendini göstermektedir. Özellikle Şanlıurfa gibi sınıra yakın olan yerlerdeki sosyal bağlantıların var olması göçün bu yerlerde yoğunlaşmasında neden olmuştur.

Alanyazında geçen kuramlardan diğerleri öncelikle ekonomiye dönük göçlerle ilgili olduğundan Suriye göçünü ilk aşamada bu kapsamda değerlendirmek yanlış olabilir. Suriye kaynaklı göçün ana sebebi siyasi belirsizliklerden doğan güvenlik kaygısıdır.

Her görgül çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da bazı sınırlılıkları vardır. Tüm çabalara rağmen görüşme süreleri beklenenin ve alanyazında önerilenin altında kalmıştır. Görüşme sürelerinin kısa ve katılımcıdan katılımcıya farklılık gösterme sebepleri; katılımcılarla 3 farklı dilde (Türkçe, Kürtçe ve Arapça) görüşme yapılmış olması, bazı durumlarda görüşmelerin tercüman eşliğinde gerçekleştirilmesi, çalışanlarla onların iş yerlerinde ve onlar faal olarak çalışırken görüşülmüş olması şeklinde özetlenebilir. Bu kısıt çok sayıda katılımcıyla görüşülerek aşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca görüşülen katılımcıların 37'si erkeklerden oluşmaktadır. Bu durum kadınların yöredeki işgücüne düşük katılımıyla ilişkilendirilebilir. Fakat gelecek çalışmalarda kadınların göç bağlamında çalışma yaşamındaki durumlarının sorgulanması gereği oldukça açıktır. Yine gelecek çalışmalarda daha az sayıda katılımcıyla daha uzun süreli görüşmeler aracılığıyla fenomenolojik çalışmalar yapılması da önerilebilir.

6.2. Tartışma

Çalışma hayatının uluslararası düzensiz göçle karşı karşıya gelmesi çok boyutlu olarak irdelenmesi gereken bir durumdur. Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlerin çalışma hayatı bağlamındaki durumlarının incelenmesi amacıyla yürütülen bu araştırmada, göçmenlerin çalışma yeri seçiminde, göç edilecek yerin belirlenmesinde, istihdam edilmeleri sebeplerinden ve işçi olarak çalışmaktayken girişimci olma süreçlerinde yaşadıkları detaylı olarak betimlenmiştir.

Yürütülen analiz sonucunda akrabalık bağlarının ve Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerin göç edilecek yer seçiminde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde ayrıca göçmen girişimciliğinin de yaygın olduğu görülmektedir. Göçmenlerin; istihdam edilme sebepleri ve yaşadığı zorluklar da bu çalışma kapsamında detaylı bir şekilde ortaya konmuştur.

Literatür taramasında söz edilen Suriyeli girişimci ve Suriyeli göçmen çalışanların çoğalmasıyla birlikte yerli halkın işsiz kalma korkusu yaşaması, işlerinin ellerinden alındığı algısı ve farklı ücretlendirme gibi durumlar bu çalışmada da bulgulanmıştır. Fakat diğer çalışmalar göç olgusunu çalışma hayatının tek bir bileşeniyle ilişkilendirirken bu çalışmada durumun tüm taraflarının görüşlerine yer vermeye çalışılmıştır. Bu araştırmada ayrıca göç ve çalışma yaşamı bağlamında akrabalık bağları, emek sömürsü, meslek değiştirme nedenleri, istihdam edilme sebepleri, işletmelerin kuruluş aşamasında yaşadığı sorunlar gibi konular da irdelenmiştir. Sonuçta taraflar arasındaki ilişki ağının nasıl gerçekleştiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

6.3. Öneriler

Yapılan çalışmanın sonuçları incelenerek aşağıda sıralanan önerilerin, Türkiye’de uluslararası düzensiz göçün işletmecilik faaliyetleri ile çalışma hayatı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabileceği düşünülmektedir.

- Öncelikle Suriyeli göçmenler için Türkçe dil eğitimi, özellikle Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı illerden başlanarak yaygınlaştırılmalı ve Suriyeli göçmenlerin katılımları sağlanarak, devam durumları takip edilmelidir.
- Dil eğitimine ek olarak Suriyeli göçmenlere yönelik mesleki eğitim programları uygulanmalıdır.
- Çalışma yaşına gelmemiş Suriyeli göçmenlerin çalıştırılması engellenmeli, Suriyeli göçmen çalışanların eğitimlerine devam etmeleri sağlanmalı ve aileler bu konuda bilgilendirilmelidir. Nitelikli olan Suriyeli göçmenlerin gerekli görülen yerlerde istihdam edilmesine aracılık edilmelidir.
- Suriyeli göçmenlere yönelik aşağılayıcı etnik söylemin önüne geçilmesi için çaba harcanmalıdır.
- Çalışmaya mecbur olmanın sömürülme anlamına gelmediği göçün tüm paydaşlarına anlatılmalıdır.
- Özellikle Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları illerde yerli halk ile Suriyeli göçmenlerin birlikte çalışabilecekleri iş fırsatları ve iş birliği olanakları yaratılmalıdır.
- Suriyeli göçmenlerin geçerli yasalarla uyumlu bir şekilde istihdam edilmeleri sağlanmalı ve bu uyumun sürekliliği kontrol edilmelidir.
- Suriyeli göçmen istihdam eden işletmelere yönelik farklılıklara saygının önemini vurgulayan eğitim faaliyetleri düzenlenmeli, iyi uygulamalar ödüllendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- AFAD (2013). *Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları*. Ankara. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2376/files/60-013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30_12_2013_tr.pdf.
- AFAD (2014). *Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri: Kardeş Topraklarında Misafirlik*. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/17932/xfiles/webformatisuriyedenturkiyeyenufushareketleri_1_.pdf
- AFAD, (2017). *Suriyeli sığınmacılara yapılan yardımlar*. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacılara_Yapılan_Yardimlar+7.pdf.
- AFAD,(2017).https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/16_10_2017_Suriye_GB_M_Bilgi_Notu.pdf 16.10.2017.
- Akış A. ve Akkuş, A. (2003). Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Göçe Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 529-542.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürler Arası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (20), 292-303
- Arı, G. S. (2003). Yöneticiye duyulan güven örgütsel bağlılığı artırır mı? *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 17-36.
- Aydın, İ. (2016). *Dış göçlerin Türk ekonomisine etkileri: Suriye kaynaklı dış göçün iktisadi açıdan incelenmesi ve değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydoğanoglu, E. (2007). Uluslararası emek göçü, yasadışı göç ve göçmen istihdamı. <http://www.emekdunyasi.net/ed/arastirmalar/593-uluslararasi-emek-gocu-yasadisi-goc-ve-gocmen-istihdami-1> (Erişim Tarihi, 20.11.2017).
- Bayraklı, C. (2007). *Dış göçün sosyo-ekonomik etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) yaşayan Bulgaristan göçmenleri örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

- BMİB, (1998). Recommendations on statistics of international migration, the department of economic and social affairs of United Nations, Statistical Papers, Series: M, No: 58. New York, NY: United Nations Publications.
- BMMYK, (2015). Sınır Aşan İnsanlar. <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?page.72>.
- BM (UNHCR) <http://www.unhcr.org/tr/gecim-kaynaklari>. (Erişim tarihi: 21.11.2017).
- Buzdağlı, Ö. ve Kızıltan, A. (2011). Göç-ticaret ilişkisi: Türkiye'nin tüketim malı ihracatı üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25 (3-4), 65-73.
- Boz, D. (2016). Dış Göçler Olgusu ve Etkisi: Türkiye-Suriye Üzerine Bir İnceleme. *Sosyoekonomi Dergisi*, 24 (30), 147-153.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz, (17), 67-91.
- Çakılcı, E. (2017). Dış göç bağlamında Türkiye'nin geçiş yılları ve göçmenlerin istihdamdaki görünüşleri. *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (10), 463-476.
- Çakır, S. (2011). Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondulu Sorunu ve Üretilen Politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs (23), 209-222.
- ÇSGB, (2017). <https://www.cs.gb.gov.tr/home/Contents/Istatistikler/AsgariUcret> (Erişim tarihi:08.11.2017).
- Castles, S. ve Miller, J. M. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Coşkun, R. Altunışık R. Bayraktaroğlu S. Yıldırım E. (2015), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı*. 8. Baskı, Sakarya Üniversitesi: Sakarya Kitabevi Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma deseni*. (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çiçekli, B. (2009). *Göç terimleri sözlüğü*. İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü yayınları.

- Çiçekli, B. (2013). *Açıklamalı Göç ve İltica Hukuku Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Dalmaz, V. (2013), *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Boyutlarıyla Suriyeli Mülteciler*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Diken, A. ve Demirel, E. (2016) İşletmelerimizde nitelikli işgücü ihtiyacı ve Suriyeli göçmen iş görenlerin işgücü piyasasına etkisi üzerine bir araştırma. 2. *Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Dişbudak, C. (2004). Uluslararası Göç ve Türkiye. *İktisat, İşletme ve Finans*, 19 (217), 84-94.
- Dunlevy, J. A. ve Hutchinson, W. K. (1999). The Impact Of Immigration On American Import Trade In The Late Nineteenth And Early Twentieth Centuries. *The Journal Of Economic History*, 59 (4), 1043-1062.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Etkileri Fırsatlar ve Tehditler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), 208-222.
- Emniyet Genel Müdürlüğü, (2017). <https://www.egm.gov.tr/sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx> (Erişim tarihi:21.11.2017).
- Erbaş, S. (2011). *İşletmelerde kültürel farklılıkların yönetiminde halkla ilişkilerin rolü ve Türkiye'deki işletmeler üzerine bir uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Erder, S. (1986). *Refah Toplumunda "Getto" ve Türkler*. İstanbul: Teknografik Matbaacılık.
- Erdoğan, M. M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırma Merkezi.
- Fawcett, J.T. ve Arnold, F. (1987). Explaining diversity: Asian and pacific immigration systems. *Center For Migration Studies Special Issues*, 5 (3), 453-473.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2016). *Türkiye Göç Raporu*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 58-83.
- Guba, E. G. (1981). Criteria for assessing the thrustworthiness of naturalistic inquiries. *Educational Communication and Technology Journal*, 29 (2), 75-91.
- Güder, M. (2016). Türkiye'deki Dış Göç Olgusuna Sosyoekonomik Bir Yaklaşım ve Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması'nın Olası Etkileri". *Sosyoekonomi Dergisi*, 24 (30), 129-137.
- Gülebak, O. (2015). <https://ilkha.com/haber/21007/suriyelilerin-is-kuru-rizik-issiz-suriyelilere-umut-oluyor>. Erişim tarihi: 30.10.2017.
- Güllüpnar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), 53-85.
- Gür, A. (2011). *Rekabet Gücünün Artırılmasında Nitelikli İşgücü İhtiyacı ve Mesleki Eğitim*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HÜGO (2014). Türkiye'deki Suriyeliler. <http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/HUGO-RAPORTurkiyedekiSuriyeliler.pdf>. (Erişim tarihi: 08.11.2017).
- HÜGÖÇ, (2017). Göç politikaları çalıştayı. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.
- İçduygu, A. ve Biehl, K. (2012). *Türkiye'ye yönelen göçün değişen yörüngesi, kentler ve göç* (Der. İçduygu, A.),1.baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İçduygu, A. Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- İGAM, (2017). <http://www.igamder.org/haberler/turkiyedeki-suriyeli-yatirimcilar/> (Erişim tarihi: 04.12.2017).
- İnce, M. Gül, H. Korkmaz, O. (2015). Çalışanların farklılıklarının yönetimine ilişkin algılarında demografik değişkenlerin etkisi: Özel sektörde bir araştırma. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8 (3), 111-126.

- Karaarslan, E. (2010). *Kayıt Dışı İstihdam Ve Neden Olduğu Mali Kayıpların Bütçe Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği*. Ankara: Mali Hizmetler Derneği.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2016). *İstatistiklerle Şanlıurfa*. Şanlıurfa: Grafik Tasarım ve Baskı Yayınları.
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa’da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (3), 995-1014.
- Kaya, S. (2016), *Suriyeli mültecilerin Türk işgücü piyasasına etkileri*. İzmir: İzmir Ticaret Odası yayınları.
- Kaya, İ. (2016). Neden göçmen girişimciler desteklenmeli. <http://haberisvec.com/gocmen-girisimciler-desteklenmeli/> (Erişim tarihi: 09.11.2017).
- Kayalar, M. ve Yıldız, S. (2017). Uluslararası göç sonrası ortaya çıkan girişimcilik türleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 55-62.
- Kaygısız, İ. (2017). Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri. *Fredrich Ebert Stiftung Vakfı*. <http://www.festuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/2017/Du308nyadan>. (Erişim tarihi: 18.12. 2017).
- Kaynak, S. Arslan, İ. Alancioğlu, E. ve Koçakoğlu, M. A. (2016). Göçün sosyo-ekonomik sonuçları: Suriyeli göçmenler üzerine bir uygulama: “Göç, yoksulluk ve istihdam. 2. *Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi. s.11.
- Kılıç, C. (2016). <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cem-kilic/almanya-ya-turk-isci-gocunun-55--yili-2338982/> (Erişim Tarihi 21.03.2018)
- Koyuncu, A. (2014). *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Konya: Çizgi Yayınları.
- Kutlu, E. (1992). *Uluslararası İşgücü Hareketi Teorisi Çerçevesinde Türkiye’den AT’ye İşgücü Göçünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Analizi*. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Lee, S. E. (1966). A Theory of Migration. *Demography*. *British Educational Research Journal*, 42 (2), 47-57.

- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverley Hills, CA: Sage.
- Lordoğlu, K. ve Arslan M. (2016). En Fazla Suriyeli Gocmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 49 (2), 789-808.
- Lordoğlu, K. Tanyılmaz, K. ve Kiroğlu, M. (2004). *Türkiye’de Enformel İstihdam ve Yabancı Kaçak İşgücü*, İstanbul.
- Massey, D. S. Arango, J. Hugo, G. Kouaouci, A. Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 1 (1), 11-46.
- Memiş, H. (2015). İç savaş nedeniyle Kilis’te yaşayan Suriyelilerin oluşturduğu sosyo-ekonomik algılar üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (52), 100-114.
- Merriam, S. B. (2002). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Miles, M.B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis (2.baskı)*. Thousand, Oaks, California: Sage.
- Nakhoul, T. E. ve Kartal, F. (2014). *Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye*. T.C Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi. Ankara: ÇSGB.
- Orhan, O. ve Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye etkileri*. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Özpınar, E. Başihoş, S. Kulaksız A. (2015). *Göçün ardından Suriye ile ticari ilişkiler*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Parlayan, C. (2016). *Göçmen işletmeci sayısında patlama* <http://www.sabah.de/gundem/2016/12/2/gocmen-isletmeci-sayisinda-patlama> (Erişim tarihi: 09.11.2017).
- Pearce A. John, Richard B, Robinson Jr. (2015). *Strategic management (formulation, implementation and control)*. (Çev: M. Barça). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Pınar, A. Siverekli, E. ve Demir, M. (2016). *Şanlıurfa’da işverenlerin ve işçilerin Suriyeli istihdamına bakışı*. ILO- Türkiye Ofisi.

- Sanduvac, Z. (2013). *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar için Durum Analiz Raporu*. İstanbul: Mavi Kalem.
- Seyidoğlu, H. (1996). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Şafak, E. (2016). *Türkiye'de kaçak işgücü göçü yönetimi*. Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları.
- Şanlıurfa Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü (2016). *İşgücü piyasası araştırma raporu*. Şanlıurfa: İşkur genel müdürlüğü yayınları.
- Taştan, C. vd. (2016). *Uluslararası kitlesel göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler. Uluslararası göç ve güvenlik konferansı sonuç raporu*. Ankara: Polis Akademisi yayınları.
- TOBB, (2017). *Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi*. www.tobb.org.tr
- Toksöz, G. Erdoğan, S. ve Kaşka, S. (2012). *Türkiye'ye düzensiz emek göçü ve göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumları*. Türkiye: IOM Ofisi.
- Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2 (2), 29-63.
- TÜİK, 2014. *Seçilmiş göstergelerle Şanlıurfa 2013*. <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 10. 11. 2017)
- TÜİK, 2015-2016. *İllerin Aldığı ve Verdiği Göç*. <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 11.11.2017).
- TÜİK, 2015. *Şanlıurfa Temel İşgücü Göstergeleri 2011-2012-2013*. <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 11.11.2017).
- TÜİK, 2018. *15-64 Yaş Arası Kadınların Yıllara Göre İşgücüne Katılım Oranları*. <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 12.11.2017).
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6 (4), 543-559.

- Uluslararası Göç Örgütü, (2017). Emek göçü ve insani kalkınma, Türkiye. <http://www.turkey.iom.int/tr/emek-g%C3%B6%C3%A7-ve-insani-kalk%C4%B1nma> (Erişim tarihi:6.11.2017).
- Uluslararası Göç Örgütü, (2017). <http://www.turkey.iom.int/tr/emek-g%C3%B6%C3%A7-ve-insani-kalk%C4%B1nma> (Erişim tarihi: 6.11.2017).
- Uluslararası Göç Örgütü, (2017). <http://www.turkey.iom.int/tr/news/2017-agustos-gen%C3%A7-g%C3%B6%C3%A7men-m%C3%BClteciler-ve-t%C3%BCrk-giri%C5%9Fimciler-iom-bm-g%C3%B6%C3%A7-kur>. (Erişim tarihi: 6.11.2017).
- Ün ve Paydak, (2015). Küreselleşen dünyada düzensiz göç ve Türkiye: Adana ili yabancılar misafirhanesi çalışması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (3), 187-204.
- Weiner, M. (1985). On International Migration and International Relation. *Population and Development Review*, 11 (3), 441-455.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Arı Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, T. (2017). Suriyelilerin Türkiye ekonomisinde kayıt dışı istihdama etkileri ve bunun yansıması olarak Türkiye'ye maliyetleri üzerine bir inceleme. *Muğla Üniversitesi İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*. 2 (3), 30-46.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Electronic Turkish Studies*.9(2).https://www.researchgate.net/publication/301564792_Uluslararası_Göç_Cesitleri_Nedenleri_ve_Etkileri_International_Migration_Its_Types_Causes_And_Effects1687-1698. (Erişim tarihi:16.10.2017).
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Zencir, M. ve Davas, A. (2014). Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- http-1:http://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik 30.10.2017.

http2:http://www.tdihk.de/sites/default/files/contents/pdfs/ausbildung/2009.07.10_Zaman.pdf 08.11.2017 17.00.

http-3:Http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, 31.10.2017).

http-4:Http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, 31.10.2017).

http-5:Http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, 31.10.2017).

EKLER

Katılımcı İzin Formu

Bu çalışma, göç olgusunun çalışma hayatı ve işletmecilik faaliyetleri üzerindeki etkisini (Şanlıurfa Örneği) araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Dr. Öğr. Üyesi Ozan AĞLARGÖZ danışmanlığında ve Yüksek Lisans öğrencisi Şehmus YARDIMCI tarafından yürütülmektedir.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, görüşmeler yapılacaktır.
- Çalışma kapsamında katılımcıların kimliklerini açığa çıkartacak bilgi vermeleri gerekli değildir. Kimliğinize ilişkin bilgiler sizden talep edilmeyecektir. Bilgileriniz tüm araştırma sürecinde gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında elde edilen veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacaktır.
- Görüşme kayıtlarının bir kopyası arzu ederseniz sizinle paylaşılabilir.
- İzniniz olursa görüşmeleri kayıt altına almak istiyorum. Böylelikle hem zamandan tasarruf etmiş olacağız hem de bilime olan desteğinizin bütün ayrıntılarından faydalanmış olacağım. Ayrıca görüşme sonunda, görüşme kaydını size dinlettirip istemediğiniz bilgileri silebiliriz veyahut düzeltme imkânına da sahip olacağız.

Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir nedenle rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zaman ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden elde edilen veriler çalışma kapsamında kullanılmayarak imha edilecektir. Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim.

Araştırmacı: Şehmus YARDIMCI

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabilirim bilerek katılıyorum, verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soru Formu (Suriyeli Göçmen Çalışanlar)

1. Eğitim durumunuz nedir?
2. Yaşınız?
3. Kısaca işletme içindeki göreviniz/işinizden söz edebilir misiniz?
4. Suriye’de iken çalıştığınız meslek/iş ile Şanlıurfa’da şu anda yaptığınız meslek/iş benzer mi?
5. Suriye’de iken çalıştığınız işletme ortamıyla Şanlıurfa’daki çalışma ortamı arasında size farklı gelen yönler nelerdir?
6. Çalışırken işletme içerisinde uyum sorunu yaşıyor musunuz?
  - Yaşıyorsanız bu sorunlar nelerdir?
  - Yaşadığınız uyum sorunlarını nasıl çözmeye çalışıyorsunuz?
7. Yaşadığınız göç deneyiminin işletme içindeki çalışma verimliliğinizi etkilediğiniz düşünüyor musunuz?
  - Olumlu etkiler?
  - Olumsuz etkiler?
8. Çalıştığınız iş yerinde yeni çalışma ortamınıza yönelik herhangi bir oryantasyonla karşılaştınız mı?
9. Sizinle aynı iş yerinde göçmen olmayan çalışanların size ilişkin nasıl bir yaklaşıma sahip olduklarını düşünüyorsunuz?
10. Göçmen olmayan çalışanlarla karşılaştırdığınızda aldığınız ücret düzeyini nasıl değerlendirirsiniz?
11. Şu an çalıştığınız iş yerinde başka hangi işleri yapabileceğinizi düşünüyorsunuz?
12. Eğitiminize devam etmeyi düşünür müsünüz?
13. Çalıştığınız işte kayıtlı olarak mı çalışıyorsunuz?
14. Türkiye’de çalıştığınız başka işler oldu mu?
  - Ayrılma sebebiniz nedir?
  - Daha sonra çalıştığınız işler, daha iyi işler mi oldu?

15. Benim sorularım sona erdi. Sizin konuştuğumuz konularla ilgili eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Katılımmız için teşekkür ederim.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soru Formu (Suriyeli Göçmen İstihdam Eden İşletme Sahipleri)

1. İşletmenizde ne zamandan beri Suriyeli göçmen istihdam ediyorsunuz?
2. Suriyeli göçmenleri diğerlerine göre istihdam açısından daha çok mu tercih edersiniz?
  - Neden?
3. Suriyeli göçmen çalışanlarınıza yönelik herhangi bir uyum çalışması yaptınız mı?
  - Onları nasıl işe alıyorsunuz?
4. Suriyeli göçmen çalışanlarınızdan kaynaklı iş yerinde herhangi bir sorun yaşadınız mı?
  - Sorun olursa nasıl gideriyorsunuz?
5. Sizinle aynı işi yapanlar arasında göçmen Suriyeli istihdam durumu nedir?
6. Sizin işinizde çalışan Suriyeli göçmen çalışanlarınızın vasıflı olmasını mı tercih edersiniz?
  - Suriyeli göçmen çalışanlarınızda ne gibi özellikler ararsınız?
7. Suriyeli göçmen istihdamının işletmecilik faaliyetlerinize olumlu ve/veya olumsuz etkileri oldu mu?
8. Suriyeli göçmen çalışanlarınızın iş yaparken en çok zorlandıkları konular sizce hangileridir?
9. Suriyeli göçmenleri gelecekte de istihdam etmeye devam edecek misiniz?
  - Neden?
10. Benim sorularım sona erdi. Sizin konuştuğumuz konularla ilgili eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Katılımınız için teşekkür ederim.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soru Formu (Suriyeli Göçmen İşletme Sahipleri)

1. Eğitim durumunuz nedir?
2. Yaşınız?
3. Suriye’de yaptığınız iş hakkında bilgi verebilir misiniz?
4. Türkiye’ye göç sonrası iş kurma çabasına neden girdiniz?
5. Türkiye’de yaptığınız iş Suriye’deki işinize benziyor mu?
6. Halen Suriye’yle iş bağlantılarınız var mı?
7. Yaptığınız iş daha çok kimlere hitap ediyor?
8. Çalışanlarınızı daha çok sizin gibi Suriyeli göçmenler arasından mı seçiyorsunuz?
9. Türkiye’de iş kurarken en çok zorlandığınız konular neler oldu?
10. Gelecekte de işinizi Türkiye’de devam ettirmeyi düşünüyor musunuz?
11. Benim sorularım sona erdi. Sizin konuştuğumuz konularla ilgili eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Katılımınız için teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Şehmus YARDIMCI
Yabancı Dil : İngilizce
Doğum Yeri ve Yılı : Viranşehir/ ŞANLIURFA, 28.09.1990
E-Posta : sehmysyardimci@anadolu.edu.tr

Eğitim ve Mesleki Geçmiş:

- 2017, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi/ Muhasebe ve Finansman Bölümü (Pedagojik Formasyon)
- 2016, Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü (Lisans)
- 2014, Harran Üniversitesi, Viranşehir MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü (Önlisans)
- 2007, Viranşehir Gazi Lisesi

Yayımlar ve Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

- 2017-2018, Köşe Yazarı, viranşehir.org, Viranşehir gazetesi/ ŞANLIURFA

Ödüller:

- 2016, Yüksek Onur Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi/İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü (Lisans)
- 2014, Bölüm Birincisi, Harran Üniversitesi, Viranşehir MYO/Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü (Önlisans)